

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT
DOKUSUNDA BULUNAN GEÇ OSMANLI-ERKEN CUMHURİYET
DÖNEMİ KAMU YAPILARININ İNCELENMESİ**

Pelin ŞEVKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OCAK 2019

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT
DOKUSUNDA BULUNAN GEÇ OSMANLI-ERKEN CUMHURİYET
DÖNEMİ KAMU YAPILARININ İNCELENMESİ**

Pelin ŞEVKAN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Erkin ERTEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

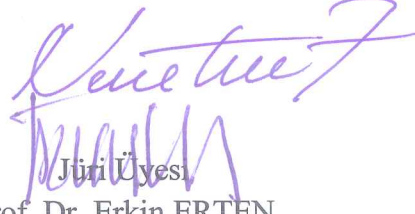
**Bu araştırma Toros Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Fonu
tarafından 2018-FBE-EE-1 proje numarası ile desteklenmiştir.**

OCAK 2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL ve ONAY SAYFASI

Pelin ŞEVKAN tarafından hazırlanan “Mersin Tren Garı-Halkevi Arasındaki Tarihi Kent Dokusunda Bulunan Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 03/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Mimarlık Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Doç. Dr. Nerime CİMCOZ

Jüri Üyesi
Prof. Dr. Erkin ERTEN
Danışman

Jüri Üyesi
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa YEĞİN
(Çukurova Üniversitesi)

Savunma Sınav Jürisi Tarafından Tezin İmzalı Nüshasının Teslim Tarihi : 03/01/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Fügen ÖZCANARSLAN
Enstitü Müdürü V.

ETİK BEYAN

Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmada;

- Sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

03/01/2019

Pelin ŞEVKAN

MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT DOKUSUNDA BULUNAN GEÇ OSMANLI-ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU YAPILARININ İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Pelin ŞEVKAN

TOROS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
2019

ÖZET

Yapılan bu çalışma ile Mersin Tren Garı – Halkevi ile ve İstiklal Caddesi – İsmet İnönü Bulvarı aksları arasında kalan tarihi kent merkezinde yer alan kamu yapıları incelenmiştir. Yapılan literatür çalışmasında Mersin kenti ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların sivil mimarlık örnekleri üzerinde durmasından dolayı kamu yapıları çalışmaya konu olmuştur.

Mersin kentinin 19. yüzyılda liman işlevi ile başlayan gelişme süreci Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Bu sebeple kentin mekansal gelişimi Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet dönemine denk gelmektedir. Ticaret işleviyle şekillenen kent Osmanlı kentlerinden farklılaşmış, birçok kültürü bir arada bulundurması sebebiyle mimari öğeleri de çeşitlilik göstermiştir. Ticaret işlevine bağlı olarak gelişen ulaşım olanakları da kentin şekillenişinde bir diğer etken olmuştur. Bu bağlamda Mersin Tren Garı kentin doğu girişini temsil eden bir nokta olmuştur. Cumhuriyet ideolojisinin önemli temsilcilerinden olan Halkevlerinin Mersin şubesi de bulunduğu konum olarak kamusal alanın bitişi ile konut dokusunun başladığı noktada da bir başka sınır görevi görmüştür. Böylece çalışmanın zaman aralığı (1850-1950) ve mekansal aralığı belirlenmiştir.

Çalışma kapsamına alınan yapılar teknik, malzeme, süsleme, plan şeması, cephe tipolojisi gibi özellikleri bakımından incelenmiştir. Ayrıca bu yapıların günümüzde nasıl ve ne şekilde kullanıldıkları veya kullanılmadıkları ortaya konularak kentin kolektif belleğindeki sürekliliklerinin korunup korunmadığını gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geç Osmanlı dönemi mimarisi, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisi, Mersin, kamu yapıları, halkevi, hükümet konağı

**AN INVESTIGATION ON THE PUBLIC BUILDINGS OF THE LATE
OTTOMAN-EARLY REPUBLICAN PERIOD IN HISTORICAL
URBAN TEXTURE BETWEEN MERSİN TRAIN STATION-
HALKEVİ
(M. Sc. Thesis)**

Pelin ŞEVKAN

**TOROS UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED
SCIENCES**

2019

ABSTRACT

With this study, the public buildings in the historical city center between the Mersin Train Station - Halkevi and İstiklal Caddesi - İsmet İnönü Boulevard axis were examined. As a result of the literature study, the public buildings were chosen as the subject of study because the previous studies focused on the examples of civil architecture in the city of Mersin.

The development process of Mersin, which started with the function of port in the 19th century, continued until the first years of the Republic. For this reason, the spatial development of the city corresponds to the Late Ottoman - Early Republican period. The city, which is shaped by trade function, is differentiated from the Ottoman cities and due to its multicultural nature, its architectural elements have varied. The transportation possibilities, which are developed depending on the trade function, were another factor in shaping the urban architecture. In this context, Mersin Train Station is a point representing the eastern entrance of the city. The Mersin branch of Halkevleri, which is one of the important representatives of the Republican ideology, served as a border between the end of the public space and the point where the residential texture began due to its location. Thus, the time interval and the spatial range of the study were determined.

The structures included in the study are examined in terms of their technical, material, ornamentation, plan scheme, facade typology. In addition, it has been shown whether these structures are used and how they are used or not be used in the present and whether their continuity in the collective memory of the city is preserved.

Key Words: Late Ottoman Period architecture, Early Republican Period architecture, Mersin, public buildings, community home, government house

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca bilgileri ve eleştirileriyle çalışmamı ilerletmemi sağlayan, sabırla ve hoşgörüyle çalışmanın devam etmesine katkı sağlayan danışman hocam sayın Prof. Dr. Erkin ERTEN'e teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan, beni destekleyen, düştüğümde cesaretlendirip yeniden kaldıran, sevgiyle her zorluğun üstesinden gelebileceğimi kanıtlayan, dünyaya güzel gözlerle bakmamı sağlayan, beni yetiştiren ve bugünlere getiren sevgili annem Eren ŞEVKAN ve babam Hüseyin ŞEVKAN'a sonsuz teőekkürler.

Tez sürecim boyunca tüm gerginliklerime ve streslerime karşın her zaman hoşgörülü davranan Toros Üniversitesi - Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'ndeki çalışma arkadaşlarıma ve hocalarıma; yardımları için Fen Bilimleri Enstitüsü'ne teşekkür ederim.

Mersin KUDEB'e, Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, Mersin Arkeoloji Müzesi'ne ve Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne ellerindeki bilgi ve belgeleri benle paylaşarak tezime katkı sağladıkları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇ OSMANLI DÖNEMİ MİMARİSİ

1. GEÇ OSMANLI DÖNEMİ

1.1. Geç Osmanlı Dönemi Mimarisi	3
1.1.1. 18. yüzyıl Osmanlı mimarisi	4
1.1.2. 19. yüzyıl Osmanlı mimarisi	7

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ

2.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı.....	15
2.2. Yabancı Mimarlar Dönemi	19
2.3. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MERSİN KENTİ TARİHİ, İDARİ VE MEKANSAL GELİŞİMİ

3. MERSİN KENTİ

3.1.	Mersin Kenti Tarihsel Gelişimi	25
3.1.1.	Mersin kenti tarihi ve idari gelişimi.....	25
3.1.2.	Mersin kenti 19. yüzyıldan itibaren kentsel gelişimi.....	33
3.1.3.	Mersin kenti 20. yüzyıldan itibaren kentsel gelişimi.....	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT DOKUSUNDA
BULUNAN GEÇ OSMANLI-ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU
YAPILARI

4. MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT DOKUSU

4.1.	Sosyal ve Kültürel İşlevli Yapılar	54
4.1.1.	Mersin Halkevi.....	54
4.1.2.	Ziya Paşa Gazinosu(PTT binası).....	61
4.1.3.	Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi)... ..	65
4.1.4.	Büyük Hamam... ..	70
4.2.	Yönetim Yapıları.....	71
4.2.1.	Hükümet Konağı... ..	71
4.2.2.	Taş Bina(Büyükşehir Belediyesi yapısı)	77
4.3.	Konaklama Yapıları	82
4.3.1.	Sursok Han.....	82
4.3.2.	Azak Han.....	85
4.3.3.	Taş Han.....	137
4.3.4.	Gülнар Oteli... ..	92
4.4.	Ticari Yapılar	94
4.4.1.	Bankalar... ..	94
4.4.1.1.	Ziraat Bankası... ..	94
4.4.1.2.	Osmanlı Bankası... ..	99
4.4.1.3.	Merkez Bankası.....	102
4.4.1.4.	İş Bankası.....	105

4.4.2.	Çarşılar.....	110
4.4.1.1.	Kasaplar Çarşısı.....	110
4.5.	Eğitim Yapıları.....	112
4.5.1.	Üç Ocak İlköğretim Okulu yapıları... ..	112
4.5.2.	Tevfik Sırrı Gür Lisesi... ..	116
4.6.	Ulaşım Yapıları	120
4.6.1.	Mersin eski Tren Garı... ..	120
4.6.2.	Mersin yeni Tren Garı... ..	122
4.7.	Dini Yapılar	126
4.7.1.	Latin İtalyan Katolik Kilisesi... ..	126
4.7.2.	Nusretiye Cami(Maruni Kilisesi)... ..	130
4.7.3.	Eski Cami... ..	133
4.7.4.	Ortodoks Kilisesi... ..	136

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	141
KAYNAKÇA.....	146
ÖZGEÇMİŞ	156

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Mersin idari gelişimi	28
Çizelge 5.1. Sonuç ve değerlendirme tablosu.....	141
Çizelge 5.2. Sonuç ve değerlendirme tablosu.....	142
Çizelge 5.3. Sonuç ve değerlendirme tablosu.....	143

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Nuruosmaniye Camii	6
Şekil 1.2. St.Stephen Kilisesi, Neo-Gotik üslup	12
Şekil 1.3. Botter Apartmanı, Art Nouveau üslubu	12
Şekil 1.4. Darülfünun, Neo-klasik üslup	12
Şekil 1.5. Çırağan Sarayı – eklektik üslup	13
Şekil 2.1. Defter-i Hakani binası giriş cephesi – Mimar Vedat Bey	18
Şekil 3.1. Mersin ili haritası.....	24
Şekil 3.2. Mersin ahşap iskele	30
Şekil 3.3. 1914 yılında Mersin iskeleleri	31
Şekil 3.4. Mersin genel görünüm: iskele ve yapılar	33
Şekil 3.5. 19. yüzyılda Mersin’in genel görünümü	35
Şekil 3.6. Cami-i Şerif Mahallesi Uray Caddesi	39
Şekil 3.7. 19. yüzyılda Mersin mahalleleri	40
Şekil 3.8. Hermann Jansen Mersin şehir planı	44
Şekil 3.9. Hermann Jansen’in “Yeni Yönetim Merkezi” olarak öngördüğü alan	44
Şekil 3.10. Mersin 1950-2017 arası kentsel gelişim.....	45
Şekil 3.11. 1960’lı yıllarda liman inşası ile kıyıda başlayan dolgu	46
Şekil 3.12. Mersin 1920-2015 kentsel gelişimi	42
Şekil 4.1. Mersin Tren Garı - Halkevi arasındaki tarihi doku ve çalışma alanı sınırları.....	50
Şekil 4.2. Mersin Tren Garı - Halkevi arasındaki tarihi doku ve incelenecek kamu yapıları.....	51

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 4.3. İncelenecek kamu yapılarının dönemleri	52
Şekil 4.4. İncelenecek kamu yapıları.....	53
Şekil 4.5. Mersin Halkevi vaziyet planı.....	54
Şekil 4.6. Mersin Halkevi 1940'lar	54
Şekil 4.7. Mersin Halkevi giriş holü.....	56
Şekil 4.8. Mersin Halkevi orijinal kat planları	58
Şekil 4.9. Mersin Halkevi	59
Şekil 4.10. Erzurum Halkevi	60
Şekil 4.11. PTT binası vaziyet planı.....	61
Şekil 4.12. Ziya Paşa Gazinosu(Günümüz PTT binası), Postane, Taş Han	61
Şekil 4.13. Ziya Paşa Gazinosu(Günümüz PTT binası)	62
Şekil 4.14. Ziya Paşa Gazinosu restorasyon öncesi	63
Şekil 4.15. Ziya Paşa Gazinosu (Günümüz PTT binası).....	63
Şekil 4.16. Ziya Paşa Gazinosu/PTT binası zemin kat planı	64
Şekil 4.17. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) vaziyet planı.....	65
Şekil 4.18. Çocuk Esirgeme Kurumu/İl Halk Kütüphanesi restorasyon öncesi ve altta restorasyon sonrası	66
Şekil 4.19. Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu	67
Şekil 4.20. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) kat planları.....	68
Şekil 4.21. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) cepheleri	69
Şekil 4.22. Büyük Hamam vaziyet planı	70
Şekil 4.23. Büyük Hamam	70
Şekil 4.24. Hükümet Konağı vaziyet planı.....	71
Şekil 4.25. Hükümet Konağı	72

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 4.26. Hükümet Konağı	73
Şekil 4.27. Samsun Hükümet Konağı ön ve yan cepheler	74
Şekil 4.28. Hükümet Konağı kat planları.....	75
Şekil 4.29. Hükümet Konağı cepheleri.....	76
Şekil 4.30. Taş Bina vaziyet planı	77
Şekil 4.31. Taş Bina ve Tuz İskelesi	78
Şekil 4.32. Akkahve iç mekan	79
Şekil 4.33. Taş Bina	80
Şekil 4.34. Taş Bina cepheler	81
Şekil 4.35. Sursok Han vaziyet planı.....	82
Şekil 4.36. Azak Han ve Sursok Han	82
Şekil 4.37. Sursok Han	84
Şekil 4.38. Osmanlı Bankası	84
Şekil 4.39. Azak Han vaziyet planı	85
Şekil 4.40. Azak Han.....	85
Şekil 4.41. Çorlulu Ali Paşa Hanı	86
Şekil 4.42. Günümüzde Azak Han'ın yeri.....	87
Şekil 4.43. Taş Han vaziyet planı	87
Şekil 4.44. Solda Taş han ve Taş İskele	88
Şekil 4.45. Taş Han zemin kat planı	89
Şekil 4.46. Trabzon Taş Han	90
Şekil 4.47. Taş Han cephe ve iç avlu	91
Şekil 4.48. Gülnar Oteli vaziyet planı.....	92

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 4.49. Yoğurt Pazarı ve arkada Gülnar Oteli	93
Şekil 4.50. Gülnar Oteli cephe ve iç mekan	93
Şekil 4.51. Ziraat Bankası vaziyet planı.....	94
Şekil 4.52. Ziraat Bankası	95
Şekil 4.53. Mersin Atatürk Evi	96
Şekil 4.54. Ziraat Bankası kat planları	97
Şekil 4.55. Ziraat Bankası giriş cephesi	98
Şekil 4.56. Ziraat Bankası giriş aksı ve teras cephesi.....	98
Şekil 4.57. Osmanlı Bankası vaziyet planı	99
Şekil 4.58. Osmanlı Bankası	99
Şekil 4.59. Ankara Şubesi ve İzmir Şubesi	100
Şekil 4.60. Osmanlı Bankası	101
Şekil 4.61. Osmanlı Bankası zemin kat planı.....	101
Şekil 4.62. Merkez Bankası vaziyet planı	102
Şekil 4.63. Eskişehir Merkez Bankası	103
Şekil 4.64. İstanbul Ticaret Odası, SSK Zeyrek Tesisleri	103
Şekil 4.65. Merkez Bankası zemin kat planı	104
Şekil 4.66. Merkez Bankası giriş cephesi	104
Şekil 4.67. İş Bankası vaziyet planı.....	105
Şekil 4.68. İş Bankası 1959 ve 1982 yıllarındaki görünüşleri	105
Şekil 4.69. İş Bankası cepheler.....	107
Şekil 4.70. İş Bankası arkad görünümü.....	108
Şekil 4.71. Bursa Şubesi ve Konya Şubesi	108

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 4.72. İş Bankası zemin kat planı	109
Şekil 4.73. Kasaplar Çarşısı vaziyet planı	110
Şekil 4.74. Kasaplar Çarşısı demir kapı detayı, 1950'ler	111
Şekil 4.75. Kasaplar Çarşısı	111
Şekil 4.76. Üç Ocak İlköğretim Okulu yapıları vaziyet planı	112
Şekil 4.77. Üç Ocak İlköğretim Okulu/Mersin Ortaokulu giriş/kuzey cephesi restorasyon öncesi , altta restorasyon sonrası	113
Şekil 4.78. Üç Ocak İlköğretim Okulu	114
Şekil 4.79. Üç Ocak İlköğretim Okulu planlar	115
Şekil 4.80. Tevfik Sırrı Gür Lisesi vaziyet planı	116
Şekil 4.81. Tevfik Sırrı Gür Lisesi	117
Şekil 4.82. Gaziantep Ticaret Lisesi	118
Şekil 4.83. Tevfik Sırrı Gür Lisesi	119
Şekil 4.84. Tevfik Sırrı Gür Lisesi kat planları	119
Şekil 4.85. Mersin eski Tren Garı vaziyet planı	120
Şekil 4.86. Mersin eski Tren Garı restorasyon öncesi	120
Şekil 4.87. Mersin eski Tren Garı restorasyon sonrası	120
Şekil 4.88. Mersin eski Tren Garı	121
Şekil 4.89. Adana eski Tren Garı	122
Şekil 4.90. Adana yeni Tren Garı	123
Şekil 4.91. Mersin yeni Tren Garı giriş cephesi ve peron cephesi	124
Şekil 4.92. Mersin yeni Tren Garı kat planı	125
Şekil 4.93. Latin İtalyan Katolik Kilisesi vaziyet planı	126
Şekil 4.94. Latin İtalyan Katolik Kilisesi	127

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 4.95. İskenderun Süryani Katolik Kilisesi	128
Şekil 4.96. Latin İtalyan Katolik Kilisesi	129
Şekil 4.97. Latin İtalyan Katolik Kilisesi kat planı	129
Şekil 4.98. Nusretiye Camii (Maruni Kilisesi) vaziyet planı	130
Şekil 4.99. Nusretiye Cami	131
Şekil 4.100. Nusretiye Camii kat planı	132
Şekil 4.101. Eski Cami vaziyet planı.....	133
Şekil 4.102. Eski Cami Uray cephesi	134
Şekil 4.103. Eski Cami zemin ve asma kat planları	135
Şekil 4.104. Eski Cami giriş cephesi	136
Şekil 4.105. Ortodoks Kilisesi vaziyet planı	136
Şekil 4.106. Ortodoks Kilisesi.....	137
Şekil 4.107. Ortodoks Kilisesi plan	138
Şekil 4.108. Ortodoks Kilisesi	139
Şekil 4.109. St. Paul Kilisesi	140

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
DDY	Devlet Demir Yolları
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
İÖO	İlköğretim Okulu
MBB	Mersin Büyükşehir Belediyesi
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Avrupa'da 18. yüzyılda yaşanan Endüstri ve Fransız Devrimlerinden mimarlık pratiği de etkilenmiştir. 19. yüzyıl ortalarında neo-roman, neo-gotik neo-barok gibi canlandırmacı üslupların yanı sıra oryantalizm üslubunun da etkin olduğu seçmeci bir üslup etkin olmaya başlamıştır. Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken gerileme dönemine girmiş olan Osmanlı İmparatorluğu eski gücüne kavuşmak için Batılılaşma Hareketlerini başlatmış ve bu süreç Osmanlı mimarlığını da etkilemiştir. Böylece Avrupa'yı etkileyen üsluplar Osmanlı mimarisini de etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu saran Batılılaşma hareketlerinin, imparatorluğun kurtuluşu olmadığı anlaşılınca yeni çareler aranmaya başlanmıştır. Bu sefer imparatorluk yüzünü kendi özüne çevirmeye karar vermiştir. Böylece Pantürkizm akımı egemen fikir akımı olmuştur. Bu düşünce akımı kendini mimarlık alanında da göstermeye başlamış ve böylece Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar etkisini gösterecek olan Ulusal Mimarlık akımları ortaya çıkmıştır.

İmparatorlukta duraklama-dağılma dönemlerinin yaşandığı 19. yüzyılda, Akdeniz kıyısında yeni bir kent şekillenmeye başlamıştır. Tarsus Limanı'nın önemini kaybetmesi ile bölgenin yeni limanı olmaya başlayan Mersin Limanı, kentin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Kentin oluşmaya başladığı yıllarda yaşanan dahili ve harici etkenler, Mersin'in bölgenin yeni limanı olmasına da zemin hazırlamıştır. Limanla beslenen ticaret işlevi kentin oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Ulaşım faaliyetlerinin artması, Adana-Mersin Demiryolu hattının açılması ve Mersin-Tarsus karayolunun da yapılması ile kent bir anda aldığı göçlerle büyük bir nüfus artışı yaşamıştır.

Mersin kentinin gelişmeye başladığı Geç Osmanlı döneminde Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmiş olması, kentin bu ferman sonrası çıkarılan nizamnamelere göre oluşturulmasını sağlamıştır. Böylece kent, diğer Osmanlı kentlerinden farklı bir şekilde şekillenmiştir. Ticaret eksenli olan kentin yapılaşması Mersin Tren Garı'ndan başlamış ve deniz kenarında yer alan limanlara paralel olarak Uray Caddesi üzerinden gelişmiştir. Bu sebeple bölgede yapı stoğu artmıştır. Çalışma alanı olarak Mersin Tren Garı-Halkevi arasında bulunan tarihi kent dokusu kuzeyde İstiklal Caddesi, güneyde ise İsmet İnönü Bulvarı ile sınırlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenecek bölgenin ve zaman aralığının seçilmesinin ardından; Adana Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Mersin Valiliği'ne yapılar ile ilgili belge ve dokümanlar için birçok defa başvurulmasına karşın hiçbir destek alınamamış ve tüm girişimler reddedilmiştir. Bunun üzerine Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün desteği ile alınabilen tescil fişleri üzerinden ve yapılan literatür taraması ile yapıların orijinal kullanımları saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında 23 yapı incelenmiştir. Bu yapılar arasında 1 Halkevi, 1 hükümet konağı, 1 otel, 1 kütüphane, 1 hamam, 1 cami, 1 gazino, 1çarşı, 1 antrepo, 3 han, 3 kilise, 2 tren garı, 4 banka yapısı incelenmiştir. Bu yapılardan 14 tanesi Geç Osmanlı döneminde, 9 tanesi ise Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmiştir. Yapılar; yapım teknikleri, kullanılan malzeme, bezeme özellikleri, çatı örtüleri, plan şemaları, cephe tipolojileri gibi özellikleri bakımından incelenerek yapıldıkları dönemdeki başka yapılara referans verip vermediklerine göre değerlendirilmiştir. Yapıların orijinal kullanımlarının devam edip etmediği, yeniden işlevlendirilip işlevlendirilmediği de irdelenmiştir.

Beş bölüm halinde hazırlanmış olan çalışmanın birinci bölümünde Geç Osmanlı Mimarisi, ikinci bölümünde ise Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Mersin kenti idari, tarihi ve mekânsal gelişimiyle incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Mersin Tren Garı-Halkevi aksında yer alan Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet dönemi kamu yapılarının incelemesi yapılmıştır. Beşinci bölüm olan sonuç kısmıyla da çalışma bitirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇ OSMANLI DÖNEMİ MİMARİSİ

1. GEÇ OSMANLI DÖNEMİ

Karlofça Antlaşması ile bir duraklama dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticileri devleti dağılmaktan kurtaracak çözümler aramaya başlamışlardır. Bu araştırmalar sonucunda da çözümü yüzlerini Batı'ya yani "Batı medeniyetine" dönmekte bulmuşlardır. Buldukları bu çözüm 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın sosyal, kültürel, ekonomik, ticari, siyasi ve mimari öğelerini etkilemiştir.

1.1. Geç Osmanlı Dönemi Mimarisi

Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarıyla Avrupa'ya karşı askeri ve siyasi üstünlüklerini kaybeden Osmanlı tehlike arz eden hasım özelliğini kaybetmiştir (Anıktar, 2013). Avrupa devletler hiyerarşisinde bulunduğu pozisyon hızla değişen Osmanlı İmparatorluğu, gösterişli geçmişi, din farklılığı, Avrupa'dan güçlü olma düşüncesinin verdiği gurur gibi sebeplerle Batı ile olan ilişkilerini ticaretle sınırlamış; kültürel, sosyal, teknolojik alışverişe kendini kapalı tutmuş ve bu sebeple Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri ile ortaya çıkan felsefi, bilimsel, teknik, sanatsal yenilikleri yakalayamamıştır (Acar, 2000). Batı dünyasının sanayileşme ve teknolojiyi kullanma hızına da yetişemeyen Osmanlı, ekonomik olarak da bir rakip olamamıştır. Bu durum içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticileri çareyi yüzlerini Batı'ya dönmekte görmüşlerdir. Böylece Osmanlı'da "Batılılaşma hareketleri" başlamıştır. Bu hareketlenmenin esas gayesi kültürel, sanatsal ve toplumsal değişimleri gerçekleştirmektense devletin yıkılmasını engellemektir. Ancak siyasi, askeri ve ekonomik olarak Batılılaşma süreci beraberinde kültürel, sanatsal ve toplumsal değişimleri de getirmiştir (Anıktar, 2013). Bu değişimler dönemin mimarisine de yansımış ve kullanılmaya başlanan Batılı tarzda plan şemaları, iç mekan öğeleri, bezemeler; klasik Osmanlı mimarlığının çehresini değiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılı üslupların benimsenmesiyle birlikte 18. ve 19. yüzyıllarda yeni bir mimari dil, Osmanlı mimarlığında görülmüştür. Bu yeni oluşan mimari üslup "Batılı" veya "Geç Osmanlı" dönemi ürünleri olarak değerlendirilmektedir (Atasoy, 2012).

1.1.1 18. yüzyıl Osmanlı mimarisi

18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan Endüstri ve Fransız Devrimleri Batı dünyasını derinden etkilemiş ve sınırları yeniden çizilmiştir. Avrupa'da yaşanan bu değişimler Osmanlı İmparatorluğu'nu da yakından etkilemiştir. Karlofça Antlaşması ile hem büyük ölçüde toprak hem de Avrupa'ya karşı siyasi ve askeri üstünlüğünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğu Batı dünyası ile yeni ilişkiler kurma ihtiyacı hissetmiştir. Kendine duyduğu özgüven sebebiyle Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasına kadar başka ülkelere elçi gönderme ihtiyacı duymayan Osmanlı, Fransa'ya dost eli uzatarak Paris'e bir elçi göndermiştir. Batılılaşma yolunda atılan somut adımlardan ilki bu olmuştur. Paris'e gönderilen elçi olan 28 Mehmet Çelebi Efendi başkente döner dönmez Osmanlı yönetimine Fransa'daki yaşantıyla ilgili bir sefaretname hazırlamıştır (Çoruh, 2013). Elçi sefaretnamesinde genel görüşleriyle birlikte Saint-Cloud, Meudon, Versailles, Trianon ve Marly saraylarını da anlatmıştır (Atasoy, 2012). Bu sefaretnameyle, dönemin padişahı III. Ahmet (1703-1730) ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yenilikçi görüşlerinin birleşmesiyle Batılı yaşam tarzına yaklaşılacak "Lale Devri" (1718-1730) başlamıştır. Devre adını veren ise saray erkanının ve devletin ileri gelenlerinin lale yetiştirme merakı olmuştur. Bu dönemde Avrupa ile ekonomik ve diplomatik ilişkiler artmıştır (Çoruh, 2013). Fransa'ya verilen imtiyazlarla ithal mallar için açık pazar haline gelmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı malların kullanımının artması ve devletin ileri gelenlerine gönderilen hediyeler Batılı tarzda bir beğeni ve estetik algısını şartlandırmaya başlamıştır (Atasoy, 2012).

Lale Devri, Osmanlı mimarisi için bir yol ayrımı olarak kabul edilebilmektedir. Çünkü yüzyıllar boyunca işlenerek şekillendirilen ve "klasik" özelliğini kazanan mimari anlayışın kendine yeni mecralar araması konusu gündeme gelmiştir. Klasik motifler, bu değişim rüzgarlarıyla birlikte yerlerini bu yıllarda Avrupa'yı etkilemekte olan barok, rokoko, neo-klasik, oryantalist ve hepsinin etkisiyle oluşan seçmeci üsluplara bırakmıştır (Çoruh, 2013). Bu sebeple dönem mimarisini anlayabilmek için barok ve rokoko üsluplarına göz atmak gerekmektedir.

Avrupa'yı derinden etkileyen Rönesans hareketleri mimaride de kendini göstermiş böylece Rönesans mimarları 15. ve 16. yüzyılda, klasik Roma mimarisinden kavramsallaştırdıkları ilkelere dayanan yeni formlar yaratmaya çalışmışlardır. 18. yüzyıla gelindiğinde klasik mimariyi geliştirmeyi devam ettiren mimarlar, onu daha farklı bir şeye

dönüştürmüşler ve böylece barok mimarisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Rönesans mimarlığı görsel olarak yalın olduğu izlenimini verirken barok mimarisi kasıtlı olarak karmaşık olmuştur. Rönesans mimarlığı kolaylıkla algılanabilen formlara vurgu yaparken, barok mimarisi gizemsel duyguların yansıtılmasını savunmuştur. 17. yüzyıl ve erken 18. yüzyılın bu mimarisini aşağılamak amacıyla Fransız eleştirmenler “baroque” terimini kullanmışlardır. Bu terim Portekizce şekilsiz inciler anlamına gelen “barocco” sözcüğünden gelmiştir. Çünkü eleştirmenlere göre sarmal sütunlu, kıvrık saçaklı, eğmeçli bezemelerden oluşun bu yeni mimari tam yuvarlak olan uygun mimariden sapmayı temsil etmiştir. Ancak daha sonra 19. yüzyılda sanat tarihçileri barok kelimesine daha olumlu anlamlar vererek incelikle işlenmiş, süslü ve yalın formların karmaşık formlara doğru geliştiği tüm sanat biçimleri için kullanmışlardır (Roth, 2006).

17. yüzyılın ağır oymalı klasik düzenlemeleri ve silmelerinden oldukça farklı olan hafif ve eğri çizgili süsleme anlayışı, Paris’ten başlayarak bütün Avrupa’ya yayılan mimari tepkinin bir parçası olmuştur. Bu mimari tepki barok mimarisinde olduğu gibi ilk olarak aşağılayıcı bir terimle isimlendirilmiştir. “rococo” kelimesi 18. yüzyıl bahçelerinde deniz kabuğu şeklinde yapılan mağaraları anlatmak için kullanılan Fransızca “rocaille” kelimesinden türetilmiştir (Roth, 2006).

Osmanlı mimarlığının Batılılaşma evresinin başlangıcı sayılabilecek olan Lale Devri’nin mimarisinde Batılı öğelerin plan ve hacimsel etkiden çok bezemede, duvar ve tavan yüzeylerindeki süslemelerde kendini gösterdiği görülmüştür. Devrin en önemli nesnesi olan “çiçek” figürü iç mekan süslemelerinde, çeşmelerin bezemelerinde kullanılmıştır. 18. yüzyılda Batılılaşma hareketleriyle Osmanlı mimarisinde etkilerini hissettirmeye başlayan barok üslubu Osmanlı İmparatorluğu’ndaki mimarların yorumlarıyla Avrupa Barok’undan farklı bir görünüme sahip olmuştur. Avrupa Barok üslubunda iç bükey ve dış bükey dalgalanmalar oluşturan eğrisel çizgiler, oval şekillendirmelerle hareketli ve akıcı bir görünüş ortaya koyarak süsleme, strüktür ve malzemenin aynı oranda yapı şemasında yer alarak strüktürün hakimiyetine son vermesine karşın; Türk Barok’u veya Osmanlı Barok’unda süsleme ikinci planda tutularak strüktür ön planda bırakılmaya devam etmiştir (Acar, 2000).

Lale Devri’nin mimari biçimlenişine bakıldığında kentsel ve dış mekanların önem arz etmeye başladığı, barok üslupta türbe, çeşme ve sebillerin de yaygın olarak yapılan mimari türler olduğu görülmektedir (Atasoy, 2012). Bu dönemde yaygın olarak yapılan çeşme ve sebil inşası Osmanlı mimarisinde temel bir dönüşümü; kente, sokağa, dış

çevreye, gelene, geçene dönük, işlevini dışsal ilişkilerle belirleyen bir tasarım anlayışına geçişi ifade etmiştir. Yani kent imajında ve kentin anlaşılmasında normların ve ifadelerin farklılaşmaya başladığını göstermiştir (Batur, 1985).

Dönemin anıtsal mimarlık örneklerinden barok üslubu en iyi yansıtanı ise Nuruosmaniye (Osman'ın Işığı) Camii olmuştur (Şekil 1.1.). Camii, Lale Devri'nin hemen sonrasında inşa edilmiş olmasına karşın bu dönemin getirdiği etkilerin bir sonucu olarak yapılması sebebiyle dönem mimarisini en iyi yansıtan yapı olmuştur. Camii, Osmanlı klasik mimarisine Batılı tarzda yenilikler getirmiştir (Altuntaş, 2014).

Şekil 1.1. Nuruosmaniye Camii [1]

I. Abdülhamid (1774-1789) döneminde barok üslup Osmanlı kimliğini taşıyan yeni yorumuyla yaygın olarak kullanılmıştır. Bu dönemde yapılan Beylerbeyi Camisi (1778) kendinden sonra yapılan camilere örnek olan kütle, hacim ve plan düzenlemesi, sade iç mekanı ile devrin mimarisini yansıtan bir örnek olmuştur. Boğaz'ın kenarında avlu ile deniz ilişkisinin özel olarak kurulduğu ilk cami olması açısından da önemli bir camidir (Acar, 2000).

Lale Devri'nin getirdiği değişim rüzgarı III. Selim (1789-1807) zamanında Nizam-ı Cedid adıyla yapılan reformlarla devam etmiştir (Çoruh, 2013). III. Selim devri 18. yüzyıl sonu 19. yüzyılın başına denk gelen dönemdir. Böylece mimaride yapısal ve yapısal olmayan öğelerin yeni bir bütünlükle tasarlandığı bir geçiş dönemine girilen bir devir olmuştur. Dönemin mimari dilinde neo-klasik üslubun alınlık, kemerli pencere dizileri gibi öğeleri cephe düzenlemelerinde kendini göstermiştir. İnşaat çalışmalarının yoğun olarak kendini gösterdiği bu dönemde daha çok sivil mimarlık örnekleri yapılmıştır (Acar, 2000).

18. yüzyıl Osmanlı mimarisinin, 19. yüzyıl Osmanlı mimarisine en büyük etkisi; Batılı biçimlerin mimariye girişini sağlayan bir dönem olmasındandır. 18. yüzyılda geleneksel tasarım ilkelerini korumayı başarabilen Osmanlı mimarisi, 19. yüzyılda tamamıyla biçim değiştirmiştir (Anıktar, 2013).

1.1.2 19. yüzyıl Osmanlı mimarisi

19. yüzyıl Osmanlı mimarisinde, 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde olduğu gibi iç mekanda barok ve rokoko üsluplarının etkisi görülmüştür. Cephelerde ise neo-klasik yani Yunan ve Roma mimarlığından alınan mimari elemanların kullanılması yaygınlaşmıştır. Batı’da “historizm” olarak adlandırılan eski üslupların yeniden canlandırılması hareketi böylece yüzünü Batı’ya dönmüş olan Osmanlı İmparatorluğu’nun mimarisini de etkilemiştir (Anıktar, 2013).

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı mimarisi; klasik yapı tiplerinden işlevsel ve biçimsel olarak farklılaşan yapılarla şekillenmiştir. Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle görülen bu şekillenişin gidişatını anlamak için 19. yüzyıl Avrupa mimarisine göz atmak gerekmektedir (Anıktar, 2013). 18. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde Avrupa’da barok ve rokoko üslubu antik dönemlerin kullanışsız kıvrımları olarak görülmeye başlamış ve bunların değişmesi için bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda İngiltere’de gerçekleşen Endüstri Devrimi ile birlikte seri üretim kavramı ortaya çıkarak el sanatlarının yerini almıştır. Böylece zanaatkarların yerini makinelerin almasıyla birlikte süslemeler de yerlerini sade formlara bırakmaya başlamıştır. Bir yandan tarihselci yaklaşımın devam etmesiyle Avrupa’da eklektik bir mimari üslup ortaya çıkarak 19. yüzyıl Avrupa mimarisinin hatlarını belirlemiştir. 18. yüzyılın ortasından itibaren ortaya çıkan “klasisizm” ile yeniden gündeme gelen antik öğeler de 19. yüzyılın eklektik üslubu içinde yer almıştır (Anıktar, 2013).

Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Batılılaşma hareketleri 19. yüzyılda özellikle Tanzimat Dönemi’nde, Osmanlı mimarisinde konseptten methoda, üsluptan mimari yapım programına kadar geniş kapsamlı bir değişimi beraberinde getirmiştir. İlk olarak kaybedilen savaşlar sebebiyle askeri alanda başlatılan Batılılaşma hareketleri daha sonra toplumun tüm kesimlerine etki etmiştir. Bu durumla da yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmış, yeni bina türleri Osmanlı mimarlığına girmiştir. Klasik işlevleri yerine getirmekte olan yapıların birçoğunun yapımının bu dönemde de sürmesine rağmen, bir kısmının mimari program içindeki ağırlığının azaldığı, bir kısmının da eski önemini kaybederek köhnemeye yüz

tuttuğu görülmüştür. Böylece Osmanlı mimari programına; kışla, karakol, elçilik binası, fabrika gibi Osmanlı toplumuna yabancı olmamasına karşın daha önceden bu fonksiyonlara cevap veren binaların olmadığı yapı türleri girmiştir. Diğer taraftan mimari yapım programına giren banka, pasaj, iş hanı, otel, müze, lokanta, telgrafhane, postane, nezaret gibi binalar yalnızca yapı türü olarak değil işlev olarak da Osmanlı mimarisine yeni giren kavramlar olmuşlardır. Bu sebeple de klasik Osmanlı mimarisinin geleneksel yapı türlerinde tecrübeli olan Hassa Mimarlar Ocağı yeni yapı türlerinin yapımı konusunda yetersiz kalmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticileri özellikle büyük programlı imar uygulamaları için batı mimarisini bilen gayrimüslim mimarları ve levanten mimarları tercih etme yoluna gitmiştir (Acar, 2000).

19. yüzyıl Osmanlı mimarisinde levanten mimarların rolü büyüktür. 19. yüzyıl ortalarına değin süregelen Avrupa Neo-Klasisizmi, Batılılaşma döneminde Osmanlı'yı önemli ölçüde etkilemiştir. Bu üslubun bu denli önem kazanmasında, Batılılaşma hareketleri çerçevesinde Osmanlı'ya gelen William James Smith, Gaspere - Giuseppe Fossati (Fossati Kardeşler), Alexandre Vallauray, Raimondo D'aronco, August Jasmund gibi mimarların etkisi büyüktür. Yunan, Roma, Rönesans ve Fransız Ampir üslubunun derlemelerinden oluşan bu üslup 19. yüzyıl Osmanlı sanat ve mimarlık çevrelerinde kendine geniş yer bulmuştur (Bayhan, 2007).

III. Selim döneminden itibaren 19. yüzyıl Osmanlı mimarisine etki eden Balyan Ailesi mimarlık mesleğini usta-çırak ilişkisi şeklinde geleneksel yöntemlerle öğrenmiştir. Balyan Ailesi Batılılaşma döneminde Osmanlı mimarlığının Batı'ya açılışında klasik olanla Batılı olan arasında uzlaştırıcı bir köprü görevi görmüştür. Garabet Amira Balyan tarafından yapılan, bir yandan kentsel dokuda değişimler yaparken bir yandan da yeni mimari programın tasarım ilkelerine yön veren Dolmabahçe Sarayı gibi büyük ölçekli yapı organizasyonları; hem klasik Osmanlı mimarisi ile Batı mimarlığı arasında bir bağ kurmuş hem de Batı düzeyini yakalama isteğini yansıtmıştır (Acar, 2000).

Sultan II. Mahmud'un (1808-1839) tahta geçmesiyle Batılılaşma hareketleri kaldığı yerden devam etmiştir. Özellikle bu dönemde Avrupa'da Endüstri Devrimi'nin yaşanması Osmanlı'yı da derinden etkilemiştir. Batılı devletler makineleşerek seri üretime geçerken bu hıza yetişemeyen Osmanlı ekonomik anlamda oldukça zayıflamıştır. Zayıflayan ekonomi, sosyal ve kültürel hayata da yansımış anıtsal yapıların yerini daha küçük ölçekli yapılar almaya başlamıştır (Çoruh, 2013).

II. Mahmud döneminde Batı ile sanatsal ve ticari ilişkiler yoğunlaşmıştır. Bu sebeple İstanbul'a birçok Avrupalı yerleşmiştir. Böylece toplumsal yapıda yaşanan değişimler ortaya yeni ihtiyaçlar çıkarmış, bu da yeni plan şemaları ve tipolojilerin Osmanlı mimarisine girmesine sebep olmuştur. Batılılaşma hareketlerinin Osmanlı mimarisi üzerindeki etkisi bu dönemde doğrudan plan şeması ve tasarım ilkeleri üzerine olmuştur (Acar, 2000).

Sultan Abdülmecid (1839-1861) dönemine gelindiğinde Batılılaşma sürecinin artan bir ivmeyle devam ettiği görülmektedir. 1839 yılında Gülhane Parkı'nda halka ilan edilen Tanzimat Fermanı ya da diğer adıyla Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Osmanlı'da demokratikleşme hareketleri başlamış ve Batılılaşma bir devlet politikası haline gelmiştir. Bu dönemde imar faaliyetleri de hız kazanmıştır. Yapı elemanlarında ise klasik Osmanlı üslubu yerine Avrupa'da görülen barok, rokoko, neo-gotik ve ampir gibi üsluplar kullanılmıştır. Aynı zamanda ulaşım faaliyetlerine de önem verilmiş ve köprü, tünel, demiryolu, gar gibi alanlarla ilgili yapılar yapılmıştır (Çoruh, 2013).

Tanzimat Fermanı'nın ardından ilk olarak 1848 yılında çıkarılan Ebniye Nizamnamesi (Binalar Tüzüğü) sadece İstanbul için çıkarılsa da bir sene sonra tüm Osmanlı İmparatorluğu için geçerli kılınmıştır. Ebniye Nizamnamesi ile sokak genişliği, yapıların yüksekliği, malzeme seçimi gibi konuların üzerinde durulmuştur. Bu nizamnamede yangın endişesi kagir yapı inşasını öne çıkarmıştır. Nizamname hem yeni gelişmekte olan mahallelere yani şehrin büyüyüp genişlemesine hem de eski mahallelerde yenilenmeye yani bir nevi kentsel dönüşüme ilişkin "plan" esaslı bir yerleşim ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk imar yasası ise 1882 yılında yayınlanan Ebniye Kanunu'dur. Yollar, binalar, parseller ile ilgili daha geniş düzenlemeler yapılmıştır (Erkan, 2012).

Osmanlı'da imar hukukunun temelini oluşturan Ebniye Nizamnameleri ile geniş ve birbirini dik kesen bir sokak düzeni ile okul ve karakol yapılarına yer ayrılan yeni mahallelerin oluşması öngörülmüştür. Tanzimat döneminin gayrimüslimlere tanıdığı yeni haklarla bu nizamnameler ile de yer seçimi, kat sınırı, yükseklik ve malzeme seçimi gibi farklar ortadan kaldırılmıştır (Acar, 2000).

1853 yılına gelindiğinde yüzyıllardır Osmanlı İmparatorluğu padişahlarının yönetim merkezi ve haremi olarak kullandıkları klasik Osmanlı mimarisi üslubundaki Topkapı Sarayı terk edilerek, Batılı tarzda inşa edilen Dolmabahçe Sarayı'na geçilmiştir. Bu da

Batılılaşmanın ve Batılı hayat tarzının artık Osmanlı saray erkanını ne kadar derinden etkilediğini göstermektedir (Çoruh, 2013).

19. yüzyıl genel Osmanlı çehresine bakıldığında savaşıardan, yenilgilerden, kayıplardan yorgun olmasına karşın çağın gerektirdiklerinin farkına geç varması sebebiyle Avrupa'nın medeniyet seviyesine ulaşmaya çalışan bir devlet görülmektedir. Bu nedenle de ilk olarak Batılılaşma hareketleri ile modern çağa ayak uydurmaya çalışmış, öncelikleri ıslah hareketlerine girişip ardından da yeniden inşa etme düşüncesiyle bir takım düzenlemeler yaparak devletin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Çoruh, 2013).

19. yüzyıl Osmanlı mimarisinin şekillenmesinde de Batılılaşma sürecinin etkisi çok büyük olmuştur. Bu dönemde iç mekanda barok ve rokokonun kıvrımları kendini gösterirken, cephelerde neo-klasisizmin etkisi görülmüştür. Sadece iç mekan ve bezemelerle sınırlı kalmayan mimari etkileşim Osmanlı mimarisinde daha önce yeri olmayan plan şemalarının ve fonksiyonların da kullanılmaya başlamasına neden olmuştur. Otel, yangın kulesi, fabrika, hastane, pansiyon gibi yeni işlevler Osmanlı mimarisinde düşünülen yapılar olmaya başlamıştır. Biçimlenişleri ve cepheleriyle bu yapılar Rönesans, Gotik, Yunan ve barok canlandırma hareketlerinin örnekleri olmuş ve bu hareketlerin bezemeleri olan pilaster, sütun, madalyon, palmet, deniz kabuğu, alınlık gibi mimari elemanların kullanımı Batılı mimari üslubun Osmanlı'daki yansımaları olmuştur (Anıktar, 2013).

19. yüzyıl süresince genellikle yabancı mimarlar tarafından tasarlanan iş hanı, tiyatro, çok katlı konut (apartman), mağaza gibi Osmanlı için yeni mimari yapı türlerinde; neo-klasik, neo-gotik, Art Nouveau ve eklektik gibi üsluplar görülmüştür (Altuntaş, 2014).

Neo-klasik üslup; Yunan, Roma ve Rönesans dönemleri mimarlığını kendine kaynak almaktadır. Antik Yunan mimarisinin yeniden canlandırıcılığı sonucu özellikle cephelerde kendini gösteren bir üsluptur. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Osmanlı mimarisinde neo-klasisizm akımı etkili olmuştur. Yeni yapılaşmaların başladığı Karaköy'den Tophane ve Kabataş'a kadar olan bölgedeki yapılarda, Dolmabahçe Sarayı'ndan Beşiktaş sahili boyunca yapılan kamu yapılarında neo-klasik üslup kendini göstermiştir. Geniş bahçeler içerisinde büyük ölçekli olarak inşa edilen ve cepheleri klasik ayrıntılarla bezeli olan yapılar Fossati ve Smith gibi yabancı mimarların elinden çıkmıştır. Özellikle Karaköy çevresinde yer alan ticari yapılar çok katlı ve cepheleri klasik üslubu yansıtacak şekilde bezemeli olarak inşa edilmişlerdir (Altuntaş, 2014).

Rus Çarı tarafından Rus Elçilik binasını yapmak üzere İstanbul'a gönderilen Gaspare Fossati dönemin evrensel üslubu olan neo-klasizmin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki temsilciliğini üstlenmiştir. Neo-Rönesans ağırlıklı kendi üslubuyla yer yer geleneksel mimari ile bağdaştırılabilecek yeni bir mimari senteze varmaya çalıştığı görülmüştür. Fossati'nin yerel mimariye ve çevresel faktörlere uygun olma kaygısı, Darülfünun (Şekil 1.4.) binasından sonraki tasarımlarında kendini göstermektedir (Acar, 2000).

Neo-gotik üslup; 19. yüzyılın yapım teknolojileriyle gotik üslubu yeniden diriltmeyi amaçlayan, İngiltere'de neo-klasizme karşı romantizmi savunan bir üsluptur. Neo-gotik üslup Osmanlı'da daha çok İslam ve klasik Osmanlı mimarisinden alınan elemanlarla birlikte kullanılmıştır. Bu üslup dini yapıların yanı sıra sivil mimarlık örneklerinde ve eğitim yapılarında kendini göstermiştir. Neo-gotik üslup 19. yüzyılda daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da kendine yer bulmuştur. Bu üslup Street'in İngiliz Kilisesi'nde ve 1898 yılında Viyana'da dökme demirden prefabrik olarak hazırlanarak İstanbul'a getirilip Haliç kıyısına kurulan St. Stephen Bulgar Kilisesi'nde görülmektedir (Şekil 1.2.). Saint Antuan Kilisesi de neo-gotik üslubun özelliklerini tam olarak yakalayabilen bir yapı olarak ele alınmaktadır (Altuntaş, 2014).

Art Nouveau; malzemedeki bezemeye kadar tüm tasarım elemanları için bütüncül bir tasarım yaklaşımı getiren bu üslup dinamik ve organik bir dile sahiptir "Yeni Sanat" veya "Stil 1900" olarak da bilinmektedir. Bu üslup Osmanlı'ya ithal eşyalarla giriş yapmıştır. Mimari de ise Raimondo D'Aronco Osmanlı'da bu üslubun temsilcisi niteliğinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda sanatı destekleyen burjuvanın, yabancı tüccarların ve levantenlerin istekleriyle bu üslup kendine İstanbul'da bolca uygulama alanı bulmuştur. Art Nouveau üslubu İstanbul'da özellikle konutlarda kendini göstermiştir (Altuntaş, 2014).

Eklektik üslup; 19. yüzyılda birçok üslubun bir arada kendini gösterdiği üsluptur. Osmanlı'da bu üslup Doğu ve İslam kaynaklı öğeleri içinde barındıran oryantalist öğelere göndermeler yapan bir üslup olarak da karşımıza çıkmaktadır. II. Abdülhamid döneminde eklektik üslup kendini yoğun bir şekilde göstermiştir (Altuntaş, 2014).

Şekil 1.2. St.Stephen Kilisesi,
Neo-Gotik üslup [2]

Şekil 1.3. Botter Apartmanı,
Art Nouveau üslubu [3]

Şekil 1.4. Darülfünun, Neo-klasik üslup (Akyürek, 2008, s.112)

Şekil 1.5. Çırağan Sarayı – eklektik üslup (Atasoy, 2012, s.73)

Batı'dakine benzer bir şekilde geçmişe dönüş hareketi, biraz gecikmeli de olsa Osmanlı İmparatorluğu tarafından da izlenmiş, ancak bununla beraber büyük bir hızla sıçrama yapmış olan teknolojik gelişmelere uyum sağlayacak altyapısı ve ekonomik gücü olmadığından eklektik tutum, biçimsel olmaktan ileriye gidememiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesini takip eden dönemde hemen hemen imparatorluğun tüm yeni kurumlarının ihtiyaç duyduğu işlemler ve yapılar yabancıların elinde bulunduğu için sonuçları da onların anlayışlarına bağlı kalmıştır. Mimarlık alanında verilen eserlerin büyük bölümünde Doğu romantizmi içinde, özellikle giriş cephelerinde, bir yandan Türk-İslam dünyasının, bir yandan neo-Roman, neo-gotik, neo-Rönesans, neo-barok akımlarının belirgin şekilleri, eserleri yapan mimarların beğeni ve becerine göre değerlendirmeye uğramışlardır (Sözen, 1996: 5).

Osmanlı mimarisi 18. yüzyılda klasik normlarından uzaklaşarak yeni bir söylem arayışına girmiştir. Bu arayış sonucu klasik dönemde kullandığı ağırbaşlı düzenin yerini batı kökenli barok ve rokoko üsluplarının kıvrak ve eğrisel çizgileri almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı kültürüne yakınlaşma uğraşları 19. yüzyılda da sürmüştür ve Osmanlı mimarisi bu yüzyıl boyunca da Avrupa kaynaklı mimari üslupları yakalamaya çalışmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında ampir ve neo-barok, ikinci yarısında da eklektizm gibi üsluplar Osmanlı mimarisi üzerinde etkili olmuştur. II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid

dönemlerinin Batı dünyasına dönük Greko-Romen motifleriyle dolu görüntüsüne karşın, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde bir yandan Batı tarzı neo-klasik ve eklektik yapılar inşa edilirken bir yandan da İslam mimarisinden alınan öğelerle klasik Osmanlı mimarisini canlandırma çabaları ortaya çıkmıştır (Kuran, 2018: 597).

19. yüzyılda Osmanlı mimarisi, Batılı canlandırma hareketlerinin ve levanten mimarların etkisiyle tamamen bir kimlik değişimine uğramıştır. Batılılaşma hareketleriyle toplumun tüm alanlarında görülen değişimler mimaride de çok kuvvetli etkiler yapmıştır. Batı medeniyetinin bilinçli ve gelişmelere paralel giden mimarlığı, Osmanlı tarafından karışık, plansız ve altyapısız bir karakterde kendini göstermiştir (Anıktar, 2013). Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma döneminde kullanılan neo-gotik, neo-klasisizm, art nouveau gibi üsluplar yabancı mimarlar tarafından sentezlenerek kullanılmışlardır. Osmanlı'nın son yıllarına değin devam eden bu mimari üsluplar 1920'lerde "ulusal mimarlık" kavramının ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir (Altuntaş, 2014).

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ

Çeşitli milletlerin ve etnik grupların bir arada yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu; Fransız Devrimi'nin etkisiyle yayılan milliyetçilik akımıyla dağılma dönemine girmiştir. İmparatorluğun yavaş yavaş çökmekte olduğunu gören devlet yöneticileri ve düşünürler bu duruma çareler aramaya başlamışlardır. İlk önce Batı medeniyetinde çözümü aramışlardır. Böylece Batılılaşma hareketlerini başlatmışlardır. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde artık Batı'dan da bir çare gelmeyeceğini düşünerek yüzlerini Doğu'ya dönmüşlerdir. Bu şekilde İslam birliğini savunmaya başlamışlardır. Ancak Arapların da bir süre sonra Osmanlı'dan ayrılmasıyla bu düşünce sistemi çökmüş ve bunun yerine yeni çareler aramaya başlamışlardır. Böylece öze dönüşlerine karar vermişlerdir ve Pantürkizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu düşünce akımı da dönemin mimari üslubuna yön vermiştir.

2.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı

18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da meydana gelen Endüstri ve Fransız Devrimi "ulusçuluk" kavramının ön plana çıkmasına yol açmıştır. Türk Dil Kurumu'na göre "ulusçuluk" kavramı "milliyetçilik" kavramı ile açıklanmaktadır. "Milliyetçilik" kavramı ise "Maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı" olarak ortaya konmuştur. Bu ulusçuluk kavramının Avrupa'da yayılması ile sınırlar değişmiş, doğal olarak bu durum Osmanlı İmparatorluğu gibi içinde birçok milleti ve etnik grubu barındıran bir devleti de derinden etkilemiştir. Böylece ulusçuluk akımı Osmanlı düşünürleri arasında devleti kurtarma çarelerinden biri olarak görülmesinin yanı sıra imparatorluk içindeki diğer milletlerin de devletten ayrılmasına neden olmuştur.

Bir çöküş devri yaşamaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nda ulusçuluk akımı ve Batı'ya bağımlılığın da etkisiyle toprak kayıpları, ayaklanmalar ve dağılmalar görülmeye başlanmıştır. Bu sebeplerle de ulusçuluk akımı Osmanlı aydınları tarafından benimsenmeye başlamış ve "Osmanlı Ulusçuluğu" ortaya çıkmıştır. 1889 yılında kurulan ve 1895 yılından itibaren İttihat ve Terakki olarak anılmaya başlayan parti, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla ulusçuluk düşüncesinin her alanda yayılmasında etkili olmuştur. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için aranan çareler olarak Ulusçuluk, Ümmetçilik (Panislamizm), Türkçülük (Turancılık veya

Pantürkizm) gibi fikir akımları düşünülmüştür. İttihat ve Terakki Fırkası'nın siyasal egemenliğini arttırmasıyla Türkçülük akımı diğerlerinden sıyrılarak öne çıkmıştır (Genç, 2001).

Pantürkizm'le birlikte Osmanlı mimarlığını çağdaşlaştırmak düşüncesi ortaya çıkmıştır. Mimar Kemalettin ve Vedat Bey (Vedat Tek)'in öncüsü oldukları akıma "Neoklasik Türk Üslubu" veya "Milli Mimari Rönesansı" denmiştir (Hasol, 2017). İlk örneklerini 20. yüzyılın başlarında vermeye başlamış olan bu üsluba "Milli Mimari" veya "I. Milli Mimari Dönemi" de denmiştir (Başkan, 2016). 1970'li yıllardan sonra bu döneme "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi" denmiştir. Bu akım; 1908 öncesi kullanılan Osmanlı-İslam sentezi yerine Batılı teknolojiler kullanılarak Selçuklu ve klasik Osmanlı eserlerinden alınan öğeler ve bezemelerle yüklü, milliyetçi (ulusalcı), bir çeşit diriltmeci bir üsluptur. (Hasol, 2017). Bu üslubun ilk örnekleri 1910'larda ortaya çıkmaya başlamıştır ve 1930'lara kadar etkileri devam etmiştir. Batı seçmeciliğinden sıyrılarak özgün bir Türk mimarisi oluşturulmak istenen bu akımda Batı seçmeciliği yerini geleneksel Türk mimarisi seçmeciliğine bırakmıştır. Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı dönemi mimarilerinin öğeleri bu akımla yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Batı seçmeciliğinden kurtulmak isteyen Türk mimarlar ulusal bir sentez yaratmaya çalışırken bunun ancak geçmişi hatırlatan eski mimari öğelerin yeniden canlandırılmasıyla gerçekleşebileceğini düşünmüşlerdir. Böylece Anadolu Türk mimarisinin geleneksel öğeleri olan sivri kemer, ikiz/üçüz pencereler, geniş saçaklar, taç kapı, mukarnaslar, çini süslemeler gibi yapı elemanları yeni yapılan yapıların fonksiyonlarına ve plan şemalarına uygunluğuna bakılmaksızın kullanılmaya başlanmıştır (Özcan, 2002).

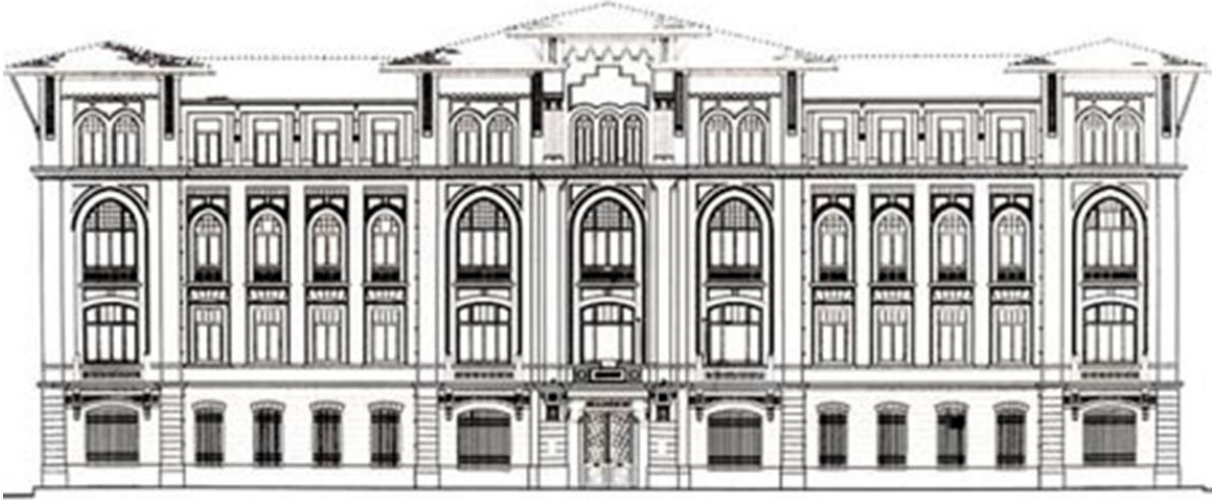
Birinci Ulusal Mimarlık akımı 19. yüzyıl eklektik, historisist Osmanlı mimarisinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batılılaşma hareketleriyle yoğun bir değişim sürecine giren Osmanlı toplumsal yapısının değişim evrelerinin ana temalarından biri olan tarihsel bilinçliliğin kavramsallaştırıldığı pratiklerden biri olan mimarlık, bu bilinçlilik hali ile olası seçeneklerin içinde Osmanlı kültürünün elemanlarının da yer alabileceğinin farkına varmakta gecikmemiştir. Ancak bu öğelerin mimarlıkta kullanımının artması düşüncesi Türk kökenli mimarların yeniden mimarlık pratiğinde öne çıkmalarını gerektirmiştir. İslami ve Türk motiflerinin eklektik mimarlık anlayışına girişi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmış olsa da bu girişimin ilk örnekleri gayrimüslim ve Batılı mimarlar tarafından denenmiştir (Tanju, 1999).

Celal Esad Arseven, eklektik ve Osmanlı neo-klasik üslupları arasında bir ayrım gözetmeksizin “Neo-klasik” veya “Yeni-Türk” üslubu adını verdiği bu mimari üslubu şu şekilde tanımlamıştır;

“Avrupa’dan Türkiye’ye giren barok ve ampir gibi yabancı üsluplara karşı bir aksülamel olarak eski klasik Türk sanatına doğru gitmek ve mimariyi millileştirmek emeliyle zuhura gelen bir üsluptur. Buna bir başlangıç teşkil eden yeni Çırağan Sarayı ve onu takip eden Aksaray Valide Camisi ile Meşrutiyet devrinde Mimar Kemalettin Bey tarafından inşa olunan Bostancı Camisi, Vakıf hanları ve Mimar Vedat Bey’in inşa ettiği Postane ve Defterhane binalarında görüldüğü gibi eski klasik üslubun sivri kemerleri, mukarnaslı sütunları ve sair unsurları tatbik edilmek suretiyle modern ihtiyaçlara göre yeni bir milli mimari yaratılmaya çalışılmıştır.” (Kuran, 2018: 598).

Birinci Ulusal Mimarlık akımının üslupsal özelliklerinin başında cephe düzenlemeleri gelmiştir. Bu anlayış da Rönesans kent saraylarındakine benzer bir şekilde sadece ön cepheler için geçerli olmuştur. Rönesans yapılarını çağrıştıran bir diğer ögeyse çoğunlukla iki ya da üç katlı olan yapılarda katların yataylık vurgusu yapan silmelerle ayrılmış olmasıdır. Yapılarda plan şemasını etkileyen bir unsur, cephe düzenlemelerinde yakalanmaya çalışılan simetriyi burada da yakalama düşüncesidir. Giriş aksları genellikle cephe düzenlemesi ve plan şemasının simetri eksenini olarak işlemiştir. Yapı köşe parselde yer alıyorsa köşeler dairesel ya da kırıklı formda dönülerek girişler bu cephede alınmıştır. Dönem yapılarının belirleyici özelliklerinden biri de bu köşelerden yükselen kuleler olmuştur. Çatı seviyesinden üst kotta tamamlanan bu kuleler genellikle bir kubbe ile örtülmüştür. Yapı sistemi ve strüktürün saklandığı bu üslupta yapılar kesme taşla kaplanmış ya da bu görünümde olacak şekilde sıvanmıştır. Geniş saçaklara sahip olan çatılar ahşap veya çelik makaslı kırma çatılar olarak inşa edilmiştir (Aslanoğlu, 2010).

Birinci Ulusal Mimarlık akımının cumhuriyet öncesi dönemindeki (1908-1922) yapıların fonksiyonlarına bakıldığında cami, türbe, medrese gibi fonksiyonların varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu geleneksel fonksiyonların yanı sıra yeni fonksiyonların ortaya çıkışı ve eskilerinin yeniden ele alınışı da söz konusu olmuştur. Şehremaneti, hükümet konağı, Defter-i Hakani binası, Evkaf-ı Hümayun Nezareti gibi yeni yapı tipleri inşa edilmiştir. Bunların yanı sıra postane, gar, vapur iskelesi gibi ulaşım yapıları da yapılmıştır (Sıkıçakar, 1991).

Şekil 2.1. Defter-i Hakani binası giriş cephesi – Mimar Vedat Bey [4]

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Birinci Ulusal Mimarlık akımı da Cumhuriyet'e özgü oluşumlar kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bayındırlık faaliyetlerinin üzerinde önemle durulmuştur. Kısıtlı bütçeden özellikle yol yapımlarına büyük pay ayrılmıştır. Ankara'nın başkent oluşu ve imarı, savaştan harap olan Anadolu şehirlerinin onarımı, ulaşım ağlarının kurulması, küçük ölçekli hizmet ve prestij yapılarının yapılması, altyapı tesislerinin millileştirilmesi 1923-1930 yıllarının öncelikli yapım programını oluşturmuştur. Savaşın olumsuz etkileri, yeterli mimar, mühendis sayısının olmaması, yapı malzemesinde dışa bağımlılık, yetersiz bütçe gibi sorunlar sebebiyle yapım faaliyetleri büyük şehirlerle özellikle de Ankara ile sınırlı kalmıştır (Sıkıçakar, 1991).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkentte yoğunlaşan yapım faaliyetlerinde sıkça adı geçen Vedat Tek ve Mimar Kemalettin dışında Guilio Mongeri ve Arif Hikmet Koyunoğlu da Birinci Ulusal Mimarlık akımı çerçevesinde büyük ölçüde eserler vermişlerdir. (Sıkıçakar, 1991). Bu mimarlara ek olarak Ali Talat Bey, Muzaffer Bey, Hüsnü Tümer, Hafı Bey, Tahsin Sermet, Vasfı Egeli, Ahmet Burhanettin Tamcı, Aram Hancıyan, Alaettin Özaktaş, Ekrem Hakkı Ayverdi, Mesut Özok, Nuri Nafiz, Zühtü Başar gibi mimarlar da Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda eserler ortaya koymuşlardır (Sözen, 1984).

Osmanlı mimarisinde anıtsal yapılarda görülen gelişmiş mekan düzenlemesi Birinci Ulusal Mimarlık akımında kullanılmamıştır. Yapılarda Fransız Güzel Sanatlar Akademisi'nde (Ecole des Beaux Arts) öğretilen mimari anlayışa benzer bir tasarım yöntemi izlendiği görülmüştür. Genel olarak plan şemalarının giriş eksenine göre simetrik olmasına dikkat edilmiştir. Üslup kendini daha çok cephelerde gösterdiği için plan şemaları ikinci durumda kalmıştır. Dönem mimarları cephe tasarımına önem verilerek

yetiştirildiklerinden tasarımlarında cephe düzenlemelerine büyük önem vermişlerdir. Osmanlı ve Selçuklu mimarisinden alınan çeşitli kemerlerin aralıklarına rozet, baklavalı ya da mukarnaslı sütun başlıkları, kat silmeleri gibi öğelerin kullanıldığı görülmüştür. Yapının cadde ve sokaktan görünürlüğüne göre cephe düzenlemeleri yapılmış genel olarak giriş cephelerinde bezeme elemanları kullanılırken arka cepheler daha sade bırakılmıştır (Ertuğrul, 2007).

Birinci Ulusal Mimarlık akımı yapılarında bir bakıma Doğu-Batı sorunsalının bir üst söylem oluşturduğu söylenebilmektedir. Batılı üslupları sorgulamadan kabullenilen 19. yüzyıl Osmanlı mimarlığının aksine, Batı kaynaklı tasarım yöntemi olan eklektik üslubun ve Batı'nın toplumsal örgütlenmesinin içsel dinamikleri ve üretim biçimleri ile ilgili fonksiyonların, farklı toplumsal bağlamlara uyarlanmaya çalışılması, bu akımın temel sorunsalı olmuştur. Başka bir deyişle, zayıf tarihsel ilintisinden kaynaklı kendini yeniden üretmekte zorlanan merkezi özneyi onarmaya çalışan Osmanlı eliti; toplumsal, ekonomik, kültürel tüm Batılı üslup ve normları verili söylem olarak kabullenirken, Birinci Ulusal Mimarlık akımı hem Batılı normları hem de klasik Osmanlı mimarisine ait normları sorunsallaştırmıştır (Tanju, 1999).

Geleneksel yapı tarzını benimsemiş olan Birinci Ulusal Mimarlık akımı, Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni devrimlerle geçmiş düzeni bir kenara bırakarak çağdaş ve yenilikçi hareketlerin her alanda kendini göstermesi arzusuna uygun düşmemiştir. Bu sebeple yeterince ürün vermiş olan Birinci Ulusal Mimarlık akımının yerini çağdaş üsluplara bırakması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Mimar Kemalettin'in vefat etmesiyle en önemli savunucularından birini de kaybeden akım yerini yeni üsluplara bırakmıştır (Durukan Kopuz, 1999). Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Mongeri ve Vedat Tek yerine Ernst Egli ve Clemens Holzmeister gibi isimlerin hoca olarak getirilmesi de Birinci Ulusal Mimarlık akımının terk edilerek modern mimari akımlara yönelmesine bir etken olmuştur (Genç, 2001).

2.2. Yabancı Mimarlar Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki mimarlık ortamı, eldeki tüm olanakların değerlendirilmesi ve ulusal bir bilinci yaratma eylemleri içinde oluşturulmuştur. Birinci Ulusal Mimarlık akımının sonlarına doğru ise siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda köklü değişiklikler yaşanmaya başlamış, mimarlıkta da

buna paralel bir ortam yaratılmak istenmiştir. Cumhuriyet'in yeni kurulduğu zamanlardaki gibi, geçmiş değerlerin sürdürülmesiyle yeni değerlerin kendini duyurması eylemlerinin bir süre birlikte yaşamasına sebep olmuştur. Bu durumun en güzel örneği yabancı ve yerli mimarların o yıllardaki durumu olmuştur. Yabancı mimarların etkilerini duyurmaya başlaması, birçok yeni gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Gittikçe sayıları artan yabancı mimarlara karşı, Türk mimarlar onlara sağlanan imkanlar olmadan varlıklarını sürdürebilmenin yollarını aramışlardır. Böylece burada iki yönlü bir gelişme görülmüştür. Bunlardan bir kısmı ulusal mimarlık akımına bağlı kalırken, bir kısmı devletin her alanda gerçekleştirmek arzusunda olduğu yeniliklere uygun, uluslararası bir mimarlık anlayışını ülkede egemen kılmaya çalışmışlardır (Sözen, 1996: 39).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ihmal edilmiş, Kurtuluş Savaşı sırasında yakılıp yıkılmış olan Anadolu'nun Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeniden inşası gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak bu büyük planlamalar ve tasarımlar için yeterli mimar ülkede bulunamamıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile genç nesil yetiştirilmek üzere yurtdışına eğitime gönderilirken bir yandan da yurtdışından teknik uzman, mühendis ve mimar getirtilmek üzere çalışmalara başlanmıştır (Hasol, 2017). Bu sırada Avrupa'da, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle pek çok ülkede eski devlet biçimleri ortadan kalkmış ve genellikle cumhuriyetçi-demokratik yeni devletler kurulmuştur. Yeni kurulan bu cumhuriyetçi-demokratik devletlerde gelişen siyasi ve ekonomik koşullar uzmanların gelişmesini sağlamasına karşın maddi sıkıntılar çekmelerine de neden olmuştur. Bu sebeple alanında uzmanlaşmış kişiler iş bulma umuduyla farklı ülkelere göç etmeye başlamışlardır. Böylece uzmanların bir kısmı yeni gelişmekte olan Türkiye'ye göç etmişlerdir. Genç Cumhuriyet'in özellikle ilk on yılında Alman, Fransız, İtalyan, İngiliz, Hollandalı ve Macar birçok uzman istihdam edilmiştir (Çüngen, Yılmaz ve Tanrıveren, 2013). Ülkeye gelen mimar ve şehir planlamacılarının arasında Paul Bonatz, Clemens Holzmeister, Hermann Jansen, Theodor Jost, Gustav Oelsner, Henri Proust, Bruno Taut gibi isimler bulunmuştur. Yabancı mimarların yapılarının çoğunluğu Ankara'da bulunan kamu yapıları olmuştur. Orta Avrupa-Viyana ekolünün temsilcileri olan yabancı mimarların bir kısmı, çağın mimarisini yansıtmaktan uzak kalmışlardır (Hasol, 2017).

Viyana ekolünü takip eden Türkiye'deki yabancı mimarlar biçim-işlev birliği üzerine giderek yapı hangi amaç için kullanılacaksa ona yönelik tasarımlar yapmaya başlayarak cephelere önem veren anlayıştan uzaklaşmışlardır. Kütlelerde saf geometrik biçimlerin arandığı bu dönemde yarım silindir kullanımı da dikkat çekmiştir. Yapıların "şapkasız"

olması savunularak kiremit malzeme ve saçak ögesinin kullanımından vazgeçilmiştir. Betonarme iskelet sistemi sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Durukan Kopuz, 1999).

Yabancı mimarlar yeniden yapılanmaya katkıda bulunurken aynı zamanda eğitim kurumlarında çalışarak yerli mimarların yetişmesini de sağlamışlardır (Odabaşı, 2017). Yabancı mimar olgusu pozitif ve negatif tüm yönleriyle birçok tepki almış ve hem Türkiye mimarlığı hem de yerli mimarlar üzerinde büyük etkiler bırakmıştır (Fidan, 2002).

Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği bilim ve sanatın Batı'dan bilinçli bir şekilde öğrenilerek Türkiye koşullarına uygun olarak üretilmesi olmuştur. Bu düşünce ışığında yabancı mimarların getirilmesi hem sayıcı yetersiz olan Türk mimarlarını desteklemek hem de çağdaş mimarlığı Batı'dan bilimsel yöntemlerle öğrenme amaçlarını taşımıştır (Fidan, 2002). Bu davranışın mimarlık pratiği üzerindeki etkisi Türk mimarların Batı'ya ilk defa bilinçli bir gözle bakması şeklinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyılda başlayan Batılılaşma hareketlerinden itibaren bu şekilde bir bilinçle Batı mimarisine bakılmamıştır. Batı'yı kendi içinde tanımış olan Kemalettin Bey ve Vedat Bey Batı'da görüp öğrendiklerini yöntem olarak alarak bunu Türk biçim diline uygulamaya çalışmışlardır (Fidan, 2002).

Genç Türkiye Cumhuriyeti sosyal ekonomik, politik yapısını Batı modellerine göre yeniden düzenlemiştir. Dolayısıyla yeni mimarlık anlayışının da Batı etkisinde olması ve geleneksel Türk mimarisinin tanımadığı yeni malzemelerin kullanımının, yeni yapım metodlarının ilk uygulamalarda Batı modellerinden yararlanmış olması doğal bir durum olmuştur. Ama nasıl ki ilk kuruluşları Batı modellerine göre düzenlenen sosyal, ekonomik, politik yapı, zaman içerisinde Türkiye koşullarına göre kendi biçimlenişine sahip olup yeni sentezler ortaya koymuşsa, Türk mimarlığı da bir öğrenme evresinden sonra kendine özgü konstrüksiyon uygulamaları ve biçimlenişlerini ortaya koymuştur (Fidan, 2002).

2.3. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı

1930'lu yıllar; yeni kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin atılım yaparak hızla çağdaşlaşmaya başladığı yıllar olmuştur. Birçok sanayi kuruluşu bedelleri ödenerek kamulaştırılmıştır. Eğitim, sağlık, sanat alanıyla ilgili yapılar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ülkenin her noktasına ulaşabilmek adına demiryolu seferberliği başlatılmıştır. Ülkenin birçok yerinde çeşitli fabrikalar kurulmuştur. Dış ticaret fazlası sağlanmış, milli gelir artmış ve Türk lirası dolar karşısına değer kazanmıştır. Tüm bu siyasi ve ekonomik

başarılarla “Muasır medeniyet seviyesine ulaşma”yı hedeflemiş olan genç Türkiye Cumhuriyeti; Avrupa ve ABD’de yaygınlaşmaya başlayan modern mimarlık akımına kayıtsız kalamamıştır. 1927 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi müfredatında modernist bir reform yapılarak okulun adı Güzel Sanatlar Akademisi olmuştur. 1927’de Türk Mimarlar Cemiyeti, 1934’te Türk Yüksek Mimarlar Birliği kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşanan bu değişimlere paralel olarak dış Dünya’da da modern mimarlığın gelişim süreci hızla ilerlemiştir (Hasol, 2017). Modern mimarlık kavramı, 19. yüzyılda Endüstri Devrimi’nin yaşattığı gelişmelerle ortaya çıkmış, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yaygınlaşmıştır. Çağdaş toplum ihtiyaçlarını gözeterek, yeni yapım teknolojilerine uygun, dolaysız çözümler arayan bir üslup olmuştur (Hasol, 2017). Bunların yanı sıra yabancı mimarlara karşı artan eleştiriler ve örgütlenmeye başlayan Türk mimarların etkisi ile Prof. Ernst Egli’nin başlattığı Milli Mimari çalışmalarıyla Anadolu sivil mimarlık örneklerinin rölöve çalışmalarının yapılması İkinci Ulusal Mimarlık akımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın ayak seslerinin duyulmaya başladığı 1930’larda “milliyetçilik” akımını “arı ırk” yaratma düşüncesine kadar ilerletecek olan Nasyonal Sosyalist Almanya ve faşizmin etkisinde olan İtalya, İzmir Enternasyonal Fuarı’na görkemli pavyonlarla katılmışlardır. Dönemin gazete ve dergilerinde Almanya ve İtalya’nın kültür ve sanat konusundaki eğilimlerinden övgüyle bahsedilmiştir. Aynı eğilimle Paul Bonatz, Yeni Alman Mimarisi sergisini Türkiye’ye getirmiş ve bu sergi Türk mimarlarıyla devlet yapılarının üslubunda oldukça etkili olmuştur (Alpagut, 2005). Böyle bir savaş ortamının ortaya koyduğu sosyo-kültürel ortamda kendini gösteren İkinci Ulusal Mimarlık akımı, olası bir dış saldırıya karşı ulusalcı duyguların ayakta tutulmasını savunduğu için devlet görevlilerinin bu akıma yakınlık göstermesine sebep olmuştur (Özcan, 2001).

Birbirine benzer özellikler gösterdiği düşünülen Birinci Ulusal Mimarlık akımı ve İkinci Ulusal Mimarlık akımının ayrıldığı noktalar olmuştur. İlk olarak Birinci Ulusal Mimarlık akımı Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında etkin olmaya başlamış ve kaynak olarak Osmanlı mimarisinin Sinan Dönemi eserlerini almıştır. İkinci Ulusal Mimarlık akımı ise Türk sivil mimarlık örneklerine yönelmiştir. Bu düşünceyle İstanbul ve Anadolu’da birçok evin rölövesi çıkarılmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar günümüzde çoğu ayakta olmayan yapıların çizimlerinin bugüne ulaşmasını sağlamıştır. Böylece Türk Evi ve Türk Kenti konusundaki bilgilerin artmasını sağlamıştır. Tasarım, malzeme ve

birçok açıdan incelenen yapılarda bölgelere göre farklı özellikler gösteren Türk sivil mimarlığının, bulunduğu koşullar içinde değerlendirilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır (Sözen, 1996). Birinci Ulusal Mimarlık akımından farklı olarak İkinci Ulusal Mimarlık akımında bu akımı savunan dergilerin yanı sıra devletin de milli olacak bir mimarlığı; hükümet yetkililerinin konuşmaları, yayınlar, milli değerlerin tanıtılması için yurt gezilerinin ve sergilerin düzenlenmesi gibi etkinliklerle desteklediği görülmüştür. İki akımın ortak noktası, aralarındaki zaman ve anlayış farkına karşın, Türk tarihine dönülerek geleneksel yapı öğelerinin kullanılması olmuştur. Oluşturulacak milli bir mimarlığın tarihe dönülerek yaratılmayacağı yazılarda belirtilmesine karşın, dönemin yapılarında Osmanlı duvar örgü şekilleri, cephe çıkmaları, artık destekler tarafından taşınmasa da kirişlemeli olan çatı saçakları, kemerler, Osmanlı kökenli sütun başlıkları ve geleneksel Türk Evi'nin pencere oranları kullanılmıştır. Ancak 1940'lı yıllara gelindiğinde kubbe ve cephe süslemeleri kullanılmamaya başlanmıştır (Aslanoğlu, 1984: 44-45).

İkinci Ulusal Mimarlık akımının kendini gösterdiği yapılarda biçimci bir anlayış, yerel malzeme kullanımı, anıtsallık yaratma isteği, detayların dikkatle ele alınışı dikkat çekmektedir. Biçimci anlayış sebebiyle fonksiyondan bağımsız, yapı strüktürünü zorlayan seçmeci bir mimari gelişmek zorunda kalmıştır. Milli gurur kavramı ön plana çıkmış, anıtsallığı yakalama isteği yapılarda kendini görünür kılmıştır. Milli üslubun yerli malzemeyle iklime, çevresel koşullara ve kültüre uygun olması gerekliliği savunulmuştur (Özcan, 2001).

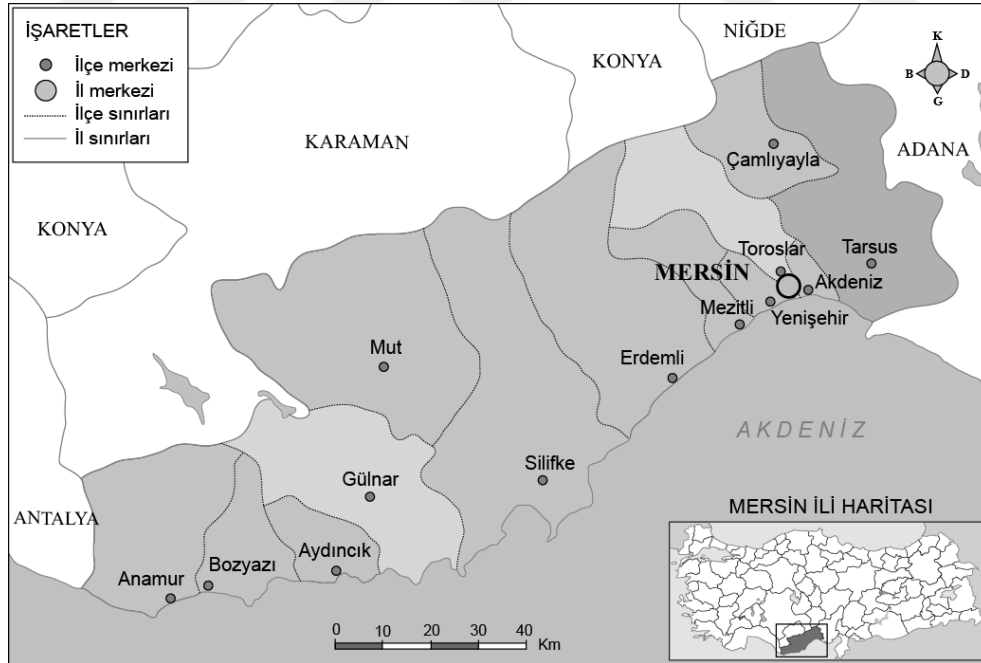
İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ulusal duygulara sarılma düşüncesi de gücünü kaybetmiştir. Ekonomik canlanmayla inşaat malzemelerinin temini kolaylaşmış böylece İkinci Ulusal Mimarlık akımı da etkisini kaybetmiştir. Yeni mimari biçim arayışlarına girilmiş, çağdaş yapı teknikleri denenmeye başlanmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nde de modern mimarlığın adımları atılmaya başlanmıştır (Özcan, 2001).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERSİN KENTİ TARİHİ, İDARİ VE MEKANSAL GELİŞİMİ

3. MERSİN KENTİ

Türkiye'nin orta güney aksında, Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Mersin ili, 36-37 ° kuzey enlemleri ve 33-35° doğu boylamlarının arasında bulunmaktadır. Doğusunda Adana, kuzeyinde Karaman ve Konya, batısında Antalya illeri ile çevrilidir. Güneyinde ise Akdeniz uzanmaktadır. İlin büyük bir kısmını yüksek, engebeli ve kayalık Batı ve Orta Toros Dağları oluşturmaktadır. Mersin'de yerleşim genel olarak Mersin Körfezi çevresinde gelişmiştir (TC Mersin Valiliği-İl Tarım Müdürlüğü, 2011). Doğu Akdeniz-Çukurova Bölgesi'nde yerleşme ve kentleşme gibi özellikler üzerinde iklim, kıyılar, bitki örtüsü ve tarım alanları dışında bir diğer büyük etken Toroslar olmuştur. Mersin ilinin yerleşme düzeninde de üretim etkinlikleri ve liman fonksiyonu ilin farklılaşmasını sağlamıştır (Vural, 2010). 19. yüzyılın başında Müftü Deresi'nin doğusunda küçük bir yerleşim yeri olarak kurulan Mersin, kısa sürede bir ticaret merkezi konumuna gelmiştir (Sandal ve Gürbüz, 2003).

Şekil 3.1. Mersin ili haritası [5]

3.1. Mersin Kenti Tarihsel Gelişimi

Mersin kentinin içinde bulunduğu coğrafya, tarih öncesi çağlardan itibaren önemli ve sürekli bir yerleşim yeri olmuştur (Doğan, 2018). Akdeniz Havzası içinde, Çukurova’da (doğuda Misis Dağı’ndan batıda Erdemli’ye, kuzeyde Toros Dağları ile Aladağlar’a kadar olan bölge) yer alan Mersin ilinin tarihsel gelişimine, içinde bulunduğu bölgenin önemli yerleşimleri olan Adana ve Tarsus’un değişen rolleri büyük ölçüde etki etmiştir. Antik çağlarda bu bölge “Kilikya” olarak adlandırılmıştır. Viranşehir(Mersin) ile İskenderun(Hatay) arasında kalan bölge “Ovalık Kilikya (Cilicia Pedias)”, Viranşehir(Mersin) ile Alanya(Antalya) arasında kalan bölge “Dağlık Kilikya (Cilicia Thraccheia)” olarak adlandırılmıştır.

3.1.1. Mersin kenti tarihi ve idari gelişimi

Kilikya ve günümüzde Mersin kentinin olduğu bölge antik çağlardan itibaren yerleşim için tercih edilmiştir. Mersin kent merkezi yakınlarında büyük olasılıkla geç Yunan dönemine ait olan Zefiryum veya Zephyrium antik kentine ait kalıntılar bulunmuştur. Mersin merkeze yakın Viranşehir’de Soli ya da Soloi antik kentinin Atina ve Rodos kolonileri veya Atinalı yasa koyucu Solon tarafından inşa ettirildiğine dair çeşitli görüşler vardır. Prof. John Garstang’ın 1938 yılında yaptığı kazılarla Mersin’in bir kilometre kadar kuzeyinde yer alan Yumuktepe Höyüğü’nün incelenmesi ile kentin tarihinin Hititlere kadar uzandığı görülmüştür (Bozkurt, 2001). Höyükte yapılan kazılarda Neolitik Çağ’dan Orta Çağ’a kadar 33 tabakanın varlığı tespit edilmiştir. Yumuktepe’de yaşayanların veya buraya gelen insanların yanlarında kendi yerel ürünlerini getirdiği anlaşılmıştır. Böylece bu bölgenin ticari ve kültürel etkilerle beslendiği anlaşılmıştır. Kazılar sırasında bir de Kalkolitik Çağ’dan kalma bir köy yerleşmesi keşfedilmiştir. Bu yerleşmenin “surla çevrilmiş bir kale kent” olduğu görülmüştür (Vural, 2010).

M.Ö. 17. yüzyılda bugünkü Mersin topraklarını içine alan bölgede Hititler ve Kizuvatna Krallığı hüküm sürmüştür. M.Ö. 1200’lerde her iki devletin de ortadan kalkması ile bölgede Kue ya da Que Krallığı egemen olmuştur. Bu devletin ardından bölgede Asur egemenliği görülmüştür (Bozkurt, 2001). M.Ö. 600’lü yıllarda Kilikya bölgesinde etkin olan Asur Devleti yıkılınca yerine Kilikya Krallığı kurulmuştur. Bu krallık, bölgenin önemli güçlerinden olan Persler karşısında 200 yıl dayanabilmiştir. Daha sonra Kilikya bölgesi Büyük İskender’in Persleri yenilgiye uğratması ile Makedonya Krallığı’nın

egemenliği altına girmiştir. Büyük İskender öldükten sonra Makedonya Krallığı, Büyük İskender'in komutanları arasında paylaşılmıştır. Böylece Kilikya bölgesinde Büyük İskender'in komutanlarından Selevkos Nikator'un kurduğu Selevkos (Seleukos) İmparatorluğu etkin olmuştur (Yazar Serin, 2002). Selevkosların bölgedeki etkinliğini kaybetmesi ile korsanların faaliyetleri artış göstermiştir. Bu faaliyetlere son vermesi için Roma İmparatorluğu tarafından komutan Pompeius Magnus görevlendirilmiştir. Kilikya bölgesini ele geçiren Pompeius Magnus, korsanlık faaliyetlerine de son vermiştir. Günümüzde Mersin Viranşehir'de bulunan Soloi kentine "Pompeius'a ait kent" anlamına gelen Pompeiopolis adını vermiştir (Yıldırım, 2017). Cicero'nun Kilikya Valisi olarak atandığı M.Ö. 50-51 yıllarında; Seleucia (Silifke), Anemurion (Anamur'un güneyi), Soloi (Soli-Pompeiopolis) ve Korikos (Kızkalesi) gibi Mersin şehirlerinin Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında olduğu görülmüştür. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Anadolu toprakları Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış ve böylece Bizans hakimiyeti başlamıştır (Çelik, 1994). 8. yüzyıldan itibaren bölge Arap ordularının eline geçmesine rağmen sık sık Bizanslılar ile Araplar arasında el değiştirmiştir (Yıldız, 2008).

Türklerin 1071 yılında Bizans'a karşı kazandığı Malazgirt zaferi Anadolu için tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Yenilgiye uğrayan Bizanslılar Doğu ve Orta Anadolu'dan Balkanlar'a doğru çekilirken, Ermeniler de Türk kitleleri önünde Fırat boylarına, Toros dağlarına ve Kilikya'ya sığınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Kutalmış Süleyman Şah, Ermenilerin bölgedeki artan etkinliğinden endişe duyarak Kilikya üzerine sefere çıkarak Tarsus'u ardından da Adana, Manisa ve Anazarba'yı hakimiyetine almıştır. Ancak Haçlı Seferleri ile Anadolu Selçuklularının İç Anadolu'ya çekilmesi ile bölgede Ermeni etkisi ve Bizans hakimiyeti artmıştır. 1180 yılından sonra ise göçebe Türkmenler Mersin çevresine yoğun bir şekilde yerleşmeye başlamıştır. I. Alaeddin Keykubat zamanı Mersin'in Türkler tarafından fethi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Sultan I. Alaeddin, Karaman boyunun Anadolu'ya geçen büyük bir kısmını Ermenek civarına yerleştirmiştir. Daha sonra Karaman Bey; Mut, Mara, Silifke ve Gülnar'ı fethetmiştir (Çelik, 1994).

Türklerin bölgeye hakim olmaya başlaması ile birlikte Kilikya bölgesinin iç kısımlarının neredeyse tamamının taşlık olması dolayısıyla "Taş-Eli" olarak adlandırılmıştır. Mersin bölgesine İçel denmesinin sebebi de "İç-İl" yani "Toroslar ötesindeki iç ülke, iç diyar" anlamına gelmesinden kaynaklanmıştır. Bu isme ilk olarak 15.

yüzyıl Osmanlı vekayi'namelerinde rastlanmıştır. Bu kaynaklara göre Osmanlılardan kaçan Karamanoğulları'nın kaçtıkları Orta Toroslar'ın güneyindeki ormanlık ve taşlık bölgeden “Taş-İli” ve “İç-İl” olarak bahsedilmiştir. 16. yüzyıl vekayi'namelerinde bölge ile ilgili çelişkili bilgiler ve coğrafi sınırlar açısından bir belirsizlik olmuştur. (Doğan, 2018). İçel'in dışında Mersin adının kökeni ile ilgili olarak da iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki bölgede yetişen “Myrtus” yani mersin bitkisinin kente adını verdiği. Bir diğer görüş ise bölgede Mersinoğulları veya Mersinoğlu adlı bir Türkmen aşiretinin yaşadığı ve bölgeye adını verdiği yönünde olmuştur (Bozkurt, 2001). Evliya Çelebi, 1671 yılında yazdığı notlarında Tarsus-Silifke arasında Mersinlioğlu isimli bir Türkmen kışlağından bahsetmiştir (MTSO, 2014). 1812 yılında bölgeye gelen Kaptan Sir Francis Beaufort, yerleşimin adını Mersyn olarak yazmıştır. ”Karamanya” kıyılarının haritasını çizmekle görevlendirilmiş olan İngiliz denizci, 1811-1812 yıllarında bölge kıyılarını çok yönlü bir şekilde incelemiştir. W. B. Barker, Cilicia adlı kitabında bölgeden Mursina olarak bahsetmiştir (Vural, 2015).

Mersin'in Osmanlı topraklarına katılması 16. yüzyılda gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in kumandasındaki Osmanlı ordusu 1468 yılında Karaman seferine çıkmıştır. Bu sefer sonunda Silifke ve Karataş hariç Mersin toprakları Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 15. yüzyılın sonlarına doğru ise Gedik Ahmet Paşa İçel'i ele geçirmiştir (Çelik, 1994). Günümüzdeki Mersin kentinin toprakları Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır (Bozkurt, 2001). Mersin'in Osmanlı hakimiyetine girmesi ile bölgede idari olarak bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile İçel Sancağı Kıbrıs'ın fethine kadar Karaman Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. 1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle Kıbrıs Beylerbeyliği kurulmuş ve İçel, Tarsus, Sis, Alaiye sancakları bu beylerbeyliğine bağlanmıştır. 1632 yılının nisan ayında yapılan bir düzenleme ile Adana Beylerbeyliği'ne bağlanan İçel Sancağı, aynı yılın ağustos ayında yeniden Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi ve Katib Çelebi'nin Cihannüma'sına göre 1653 yılında İçel sancağı; Tarsus, Sis, Alaiye, Baf, Girne ve ve Magosa sancakları ile birlikte Kıbrıs Vilayeti'nin sancakları arasında yer almıştır (Çelik, 1994).

18. yüzyıla gelindiğinde yüzyılın ilk yarısında İçel Sancağı ve Tarsus Sancağı'nın Adana Eyaleti'ne bağlandığı görülmüştür. Yüzyılın son yarısında ise Tarsus Sancağı, Anadolu Eyaleti'nin Adana Sancağı'na bağlı bir kaza konumuna gelirken, İçel sancak olarak kalmaya devam etmiştir. 19. yüzyıl başlarında Adana Eyaleti'ne bağlı bulunan İçel Sancağı, 1846 yılında çıkan Devlet Salnamesi ile Karaman Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1876

tarihli Devlet Salnamesi ile 5 kazaya sahip olan İçel, Adana Eyaleti'ne bağlı bir sancak olmuştur (Doğan, 2018). Bozkurt (2001), Mersin'in küçük bir balıkçı köyü olarak 1841 yılında Tarsus Kazası'nın Gökçeli Nahiyesi'ne bağlı olduğunu söylemiştir. 1864 yılında ise Mersin, Tarsus'tan ayrılarak Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı nahiyelerinden oluşan bir kaza durumuna gelmiştir. Halep Vilayet Salnamesi'ne göre Mersin Kazası'nın Şarkiye ve Garbiye isimli iki mahallesi bulunmaktaydı. 1888 Adana Vilayet Salnamesi'ne göre Mersin sancak olmuş ve Tarsus'u da sınırları içine almıştır. Böylece Mersin Sancağı; batıda İçel Sancağı, kuzeyde Niğde Sancağı ve Karaman Kazası, doğuda merkez vilayete bağlı bazı köyler ile komşu olmuştur (Bozkurt, 2001).

Çizelge 3.1. Mersin idari gelişimi (Ünlü, 2009)

Yılı	Nereye Bağlı Olduğu	Statüsü
1843	Tarsus'a bağlı Gökçeli Kazası (kurası)	Karye
1847	Tarsus'a bağlı (köy)	Köy
1852	Tarsus'a bağlı (nahiye)	Nahiye
1864	Tarsus'tan ayrılmış, Adana'ya bağlı (Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı Nahiyelerinden oluşan kazanın merkezi)	Kaza Merkezi
1888	Adana	Sancak (Gökçeli, Kalınlı, Elvanlı ve Tarsus'u da idari sınırları içine katarak)

Günümüzde Mersin ilinin bir ilçesi olan Tarsus'un yaşadığı değişimler de Mersin kentinin gelişimini etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Tarsus, antik dönemden itibaren 19. yüzyılın başlarına kadar kesintisiz bir yerleşim yeri olmuştur. Önemli ticaret ve kervan yollarının yakınında olması, doğal olarak korunaklı bir iç liman özelliği göstermesi gibi sebeplerle Kilikya'nın önemli yerleşimlerinden biri olmuştur (Gündoğdu, 2014). Çukurova'nın batısındaki toprakları sulayan önemli akarsulardan biri olan ve Tarsus'un ortasından geçen Berdan Çayı, Rhegma lagününden geçip Akdeniz'e dökülerek bu kenti bir sahil şeridi haline getirmiştir. Böylece hem güvenli bir iç limana sahip olan kent, hem de sahil şeridinin Mezopotamya ve Kilikya Kapısı (Gülek Boğazı) ile Lidya Devleti'nin başkenti olan Sardes kentine ulaşan yolların kesişim noktasını oluşturmuştur. Böylece ilkçağlardan itibaren Kıbrıs'tan gelen mallar da Tarsus Limanı sayesinde Gülek Boğazı ile Anadolu'ya taşınmıştır (Ünlü, 2007). Tokat üzerinden Kayseri ve Niğde yolları kullanılarak Tarsus Limanı aracılığı ile Frenkistan'a ihraç edilen pamuk ve külçe bakır

ihracatının da Tarsus'a önem kazandırdığı görülmüştür (Oğuz, 2006). Zamanla Berdan Çayı'nın taşıdığı alüvyonlar Rhegma Gölü'nü bataklığa dönüştürmüştür. Bu sebeple Tarsus doğal liman özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Böylece bu önemli ticaret bölgesinde yeni bir liman gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu değişim süreci Mersin'in bir liman kenti olarak ortaya çıkışı açısından bir dönüm noktası olmuştur (Ünlü, 2007). Texier'e göre Mersin, 1836'ya doğru Tarsus'un gerçek limanı olmuştur (Mazak, 2013).

Tarsus Limanı'nın alüvyonlarla dolması ile birlikte Çukurova'nın pamuğunu dış dünyaya gönderecek bir liman arayışı ortaya çıkmıştır. İlk olarak yeni liman görevini Kazanlı'nın üstlendiği görülmüştür. Ancak 1817 yılında Halep'in Fransız Konsoloslugu'nun Tarsus'ta bulunan görevlisi Mr. Peretie Kazanlı'nın gemiler için tehlikeli olduğu ve bu sebeple gemilerin daha güvenli olan Mersin İskelesi'ne aktarılması gerektiğini söylemiştir. Böylece bazı kayık ve gemilerin uğradığı Mersin kenti yeni liman için uygun yer olarak görülmüştür (Kaygusuz, 2009). 1811-1812 yıllarında bölgeye gelen Beaufort çizdiği haritada Mersin kentinin hemen üzerine "Liman için yapılmış bina" notunu düşmüştür (Vural, 2015). Tarsus Şer'iyye Sicilleri'nde ise Mersin İskelesi ilk defa 1831 yılında kendini göstermiştir (Ünlü, 2007). Küçük bir köy durumundayken liman konumuna gelmesiyle hızlı bir yapılaşmanın içine giren Mersin kenti Çukurova'nın öncelikli limanı haline gelmiştir (Kaygusuz, 2009). 1844-45 yıllarına gelindiğinde Tarsus Limanı ile ilgili çok az belgeye rastlanırken Mersin İskelesi ile ilgili belgelerinin sayısının ters orantılı olarak arttığı görülmüştür (Oğuz, 2006).

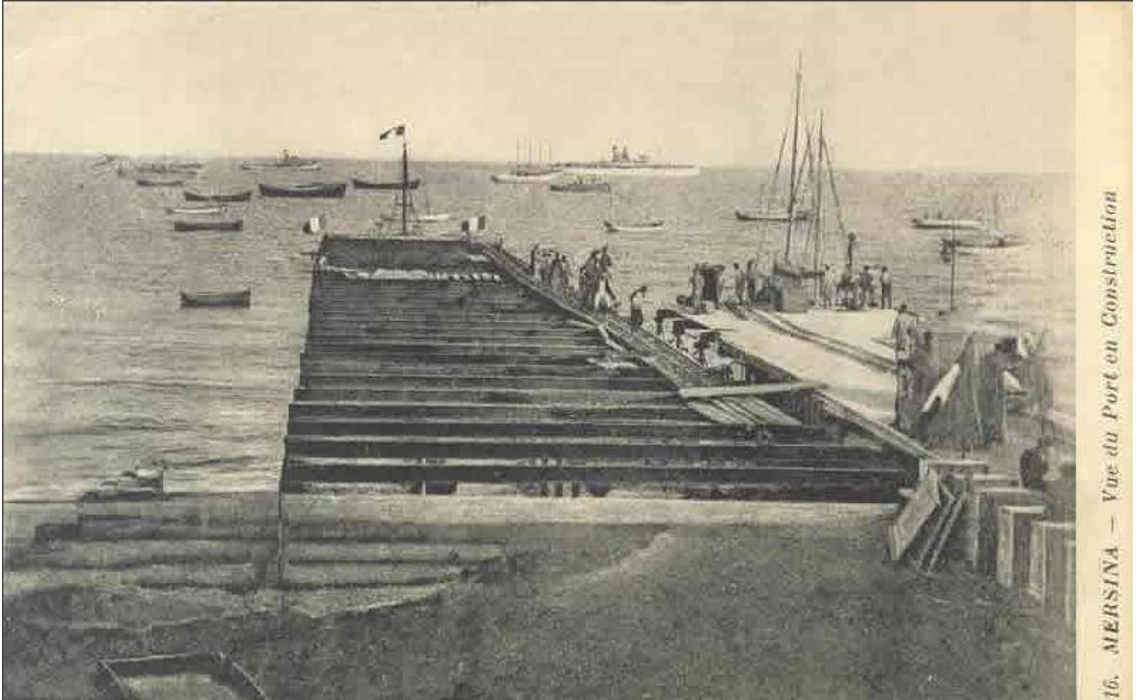
1855 yılında Sultan Abdülmecit tarafından Adana Eyaleti'ne gönderilen bir ferman Mersin'de ticaretin ne kadar geliştiğini ve tüccarların gelip burada yer kiralamak istediklerini göstermiştir:

"Adana Eyaleti dahilinde Tarsus Kazası civarında Mersin İskelesi nam mahalde deniz kenarındaki kumluklar üzerinde dükkan ve evler yaptırmak için bazı kimseler bu kumlukların kendilerine kiraya verilmesini Eyalet'ten istemişler Vilayet de yapılacak muameleyi merkezden sorması üzerine işbu ferman sadır olmuştur.

İstanbul'da Defterhane-i Amire'de Mersin İskelesi ve karyesi hakkında bir kayıt olmadığı gibi, bir vakıf arazi miriye dahilinde olup olmadığı anlaşılabilmesi üzerine Evkaf Nazırı Müşir Hacı Ahmet Hasip Paşa tarafından Bab-ı Aliye verilen bir taktirde bu gibi kumluk yerlerin İzmir ve başka yerlerde olduğu gibi Bezm-i Alem Valide Sultan Vakfı'na verilmesini ve bu suretle işbu Evkaf varidatının da artacağı beyan edilerek, Mersin Kariyesi'nde ve kumluklarda isteyenlere satılıp veya kiralık yerler verilmesi teklif edilmiştir.

Keyfiyet Meclisi Vükela'da tensip edilerek bu yolla İrade-i Seniye sabır olmuştur. Bu kumlukta bazı kimseler tarafından mağaza ve dükkan inşa edilmiş olduğu rivayet ediliyor. Bunlara sonradan Evkaf'dan veya başka yerlerden senetler verilmiş ise muteber tutulmayacaktır. Bu gibi yerlere ebniye inşa eylediği tarihte beher arşın yer kaç kuruş götürürse hudut ve miktarı ile inşa edenlerin isim ve şöhretleri nedir? Mersin Kariyesi ahalinin mutasarrıf oldukları, ev, dükkan, bağ, bahçe ve diğer arazinin mutasarrıflarının isimleri ile hudutlarının miktarlarının ve ne kadar icar tahsiline mütehammil oldukları beyan olunarak Evkaf müdür ve mühendis marifetiyle bil muayene, bunlara eskiden verilmiş senetler muteber tutularak bunlar hazinece tebdil ve iade edilecektir.” (Develi, 2008).

Bu belgelerden ticaretin ne kadar arttığı, iskele ve denize yakınlığı sebebiyle tüccarların kumluk alanda yeni ticari yapılar inşa etmeye başladıkları anlaşılmıştır. Mevcutta bulunan ahşap iskelenin yenilenmesi sırasında beş yeni iskelenin daha yapılmasına karar verilmiştir. Bu durumun altında yatan nedenin ise iskeleye uzak kimi ticari yapıların vergi vermek istememesi olduğu görülmüştür. Buradan da kentsel gelişimin iskele ve iskelelere bağlı olarak geliştiği, kentin fiziki gelişiminin iskelelerin gelişimine bağlı olduğu görülmüştür (Ünlü, 2007).

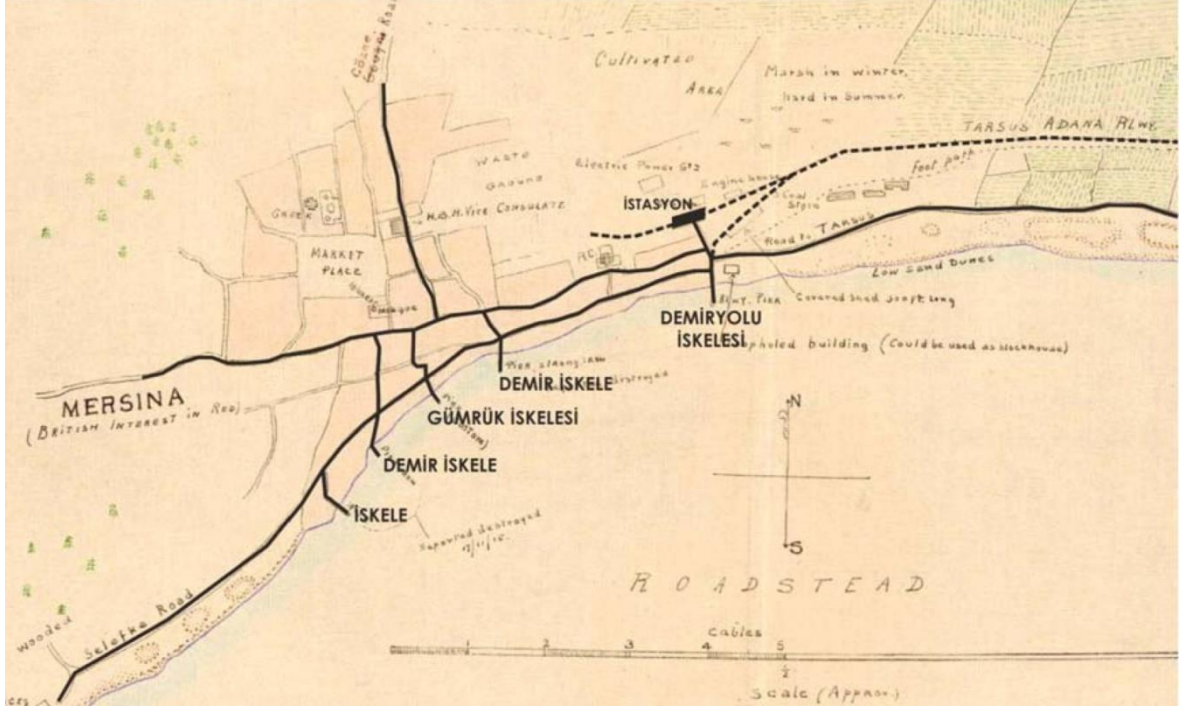

Şekil 3.2. Mersin ahşap iskele [6]

Mersin Limanı veya iskeleleri, dışsatımda büyük bir pay elde etmiştir. Çeşitli kaynaklarda bu iskelelerin sayısı ve isimleri farklı şekillerde yer almıştır. Vural (2015), 1866 yılında Taş Han önünde Taş İskele'nin yer aldığını belirtmiştir. Muhtemelen adını

Taş Han'dan alan iskele sıcak çekilmiş demir profillerden yapılmıştır. Develi (2007) iskelelerle ilgili;

“Uray Caddesi'nin kadim ismi İskele Caddesi'dir. Caddenin deniz yönünde Devlet Demir Yolları İskelesi, Alman İskelesi, Belediye İskelesi, Tuz İskelesi, Taş İskele bulunuyordu. DDY İskelesi'nin yanında fumigatuar binası bulunuyordu” demiştir (Develi, 2007: 38).

Şekil 3.3. 1914 yılında Mersin iskeleleri (Ünlü, 2007, s.137)

Genel olarak kaynaklarda yeri ve adı konusunda fikir birliği olan iskele Gümrük İskelesi olmuştur. Bu iskele 1860 yılından 1961 yılına kadar hizmet vermiştir. Gümrük İskelesi yükleme-boşaltma yerlerinin yanı sıra yolcu salonuna da sahip olmuştur. İskele kente Gümrük Meydanı ile açılarak burada bir de Gümrük Binası yapılmıştır. Gümrük Meydanı, Uray Caddesi ile Mersin Tren Garı'na bağlanmıştır. Fransız İşgali sırasında askerler buradan çıkarma yapmışlardır (Vural, 2015).

Osmanlı'nın Mersin'deki iskelelere verdiği önem 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bunun bir göstergesi olarak 1899 yılında Gümrük İskelesi'nin yeniden yapılması ve bir rıhtım inşa edilmesi kararı alınarak imtiyazı Osmanlı tebasından bir gayrimüslime verilmiştir (Mazak, 2013).

Mersin'in artan ticaret hacmi devletin dışında özel sektörün de dikkatini çekmiştir. Böylece Fransız Messageries Maritimes Şirketi, 1874 yılında kendi adına Mersin'in ilk özel iskelesini inşa etmiştir. 1883 yılında da Mersin'in ileri gelenlerinden, ticari

etkinliklerde önemli yeri olan, Rum eşraf ve tüccar Mavromatis kendi adıyla anılan Mersin'in ikinci özel iskelesini yaptırmıştır (Mazak, 2013). 19. yüzyılın genel konjonktürü içerisinde Mersin'in gelişiminin iskele sebebiyle gelişme potansiyeli taşıdığı ve deniz ticareti açısından öneminin anlaşılmasıyla birlikte devlet ve özel sektör tarafından gerçekleştirilen bu yatırımlar Mersin'in artan ticaret hacmi karşısında yetersiz kalmıştır. Mersin'deki deniz ticaretinin hızlı artışı karşısında, bu konudaki yatırımların yeterince hızlı bir şekilde gelişemediği farklı tarihlerdeki belgelere yansımıştır. 1889 tarihli bir belgeye göre Mersin Gümrük ambarının ticari mallar yönünden yeterli olmamasından kaynaklı olarak, esasen vakıf arazisinde bulunup devlet malı niteliğinde bulunan gümrük alanının önündeki, denize 600 metre uzaklıkta bulunan alanın doldurulması talebinde bulunulduğu görülmüştür (Mazak, 2013).

1854 yılında Mersin İskelesi veya limanının uluslararası taşımacılık yapan gemiler tarafından kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Gezgin William Beamont, Mersin gezisi sırasında açıkta demirlemiş beş büyük geminin varlığından söz etmiştir (Ünlü, 2007). Benjamin Dorr da limanın sadece ticari işlevlerle mal sevkiyatı için değil yolcu limanı olarak da hizmet verdiğini söylemiştir (Ünlü ve Ünlü, 2009: 26).

1830'lu yıllardan başlayarak bir yerleşim yeri olma özelliği göstermeye başlamış olan Mersin, 1860'ların başlarına gelindiği zaman birden çok iskelesi olan, devamlı ticaretin yapıldığı, yerli ve yabancı tüccarların tercih ettiği, askeri, siyasi, jeopolitik, ekonomik açıdan önemli ve gelişmeye müsait bir yer olarak yabancı devletlerin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilgisini çekmeyi başarmıştır. 19. yüzyılın yarısının başlarında Mersin artık kuruluşunu tamamlayarak hızla gelişmeye başlayan bir kent görünümüne girmiştir. Bu yıllarda Mersin sadece ekonomik değil askeri olarak da önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Akdeniz'de bulunan Osmanlı Donanması için istihkam ve ulaşım yeri olarak İskenderun ve Mersin adları çokça anılmıştır (Oğuz, 2006).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Müstakil Mutararrıflık olan Mersin, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşta yenilmesi ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerine göre 1918 yılında işgal edilmiştir. İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin işgaline uğrayan şehirden 1919 yılında İngilizler çekilmiş ve Fransızlar kalmıştır. 3 Ocak 1922 yılında ise işgal sona ermiştir (Develi, 2008).

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Mersin ve İçel adından iki farklı vilayet ortaya çıkmıştır. İçel Vilayeti; Anamur, Gülnar, İçel, Mut kazalarından oluşurken, Mersin Vilayeti; Mersin ve Tarsus kazalarından oluşmuştur. 1933 yılında ise bu iki vilayet

birleştirilerek merkezi Mersin olan İçel vilayeti kurulmuştur. 28 Haziran 2002 tarihinde alınan ve Resmi Gazete’de yayınlanan 4764 Sayılı Kanun ile ilin adı Mersin olarak değiştirilmiştir (Yıldız, 2008).

3.1.2. Mersin kenti 19. yüzyıldan itibaren kentsel gelişimi

Şekil 3.4. Mersin genel görünüm: iskele ve yapılar (Semihi Vural arşivi)

Mersin kentinin ortaya çıkarak gelişmeye başladığı 19. yüzyılın başları Osmanlı İmparatorluğu’nun idari açıdan en karışık olduğu dönem olmuştur. Bu sebeple kentin yapılanmasındaki bilgi ve belgelerin azlığı ile Osmanlı’nın idari alandaki genel karışıklığı kentin gelişimi ile ilgili birçok belirsizliği ortaya çıkarmıştır. Bu belirsizliklerden en önemlisi Mersin’in tam olarak ne zaman bir yerleşim yeri olarak ortaya çıkmış olduğudur. Muhtemelen küçük bir iskelesi olan bir sahilden oluşan bir balıkçı sığınağı olarak ortaya çıkmıştır. İlk zamanlarda idari birim olarak Mersin adına rastlanılmamıştır. Bu isim yerine Mersin İskelesi kullanılmıştır. Bu durum ilk olarak bir iskele ve iskeleye bağlı birkaç yapıdan oluşan bu alanın, iskelenin gelişimi ile idari bir birime dönüşmesine işaret etmektedir (Oğuz, 2006). 19. yüzyıl boyunca devam eden kayıtlarda da Mersin’in çelişkili durumu kendini göstermiştir. 1814’te bölgeye gelen İngiliz gezgin Kinnier, Tarsus ve Adana’dan bahsetmesine karşın Mersin’den bahsetmemiştir. 1825 yılında bölgeyi ziyaret

eden Fransız gezgin Labord ise gezi notlarında Tarsus'tan bahsederken Mersin'den bahsetmemiştir. Bir başka Fransız gezgin olan Langlois ise bölgeye yaptığı gezilerde Mersin'den sıkça söz etmiştir. Langlois, Pompeiopolis'ten Mersin'e gelirken Yumuk Şatosu'nun solda kaldığını ve bir Türk köprüsünden geçilerek Mersin'e varıldığını anlatmıştır. Ayrıca şehre ulaşıldığında deniz kenarında güzel evlerin bulunduğu ve bu evlerin bulunduğu yerde eski bir şehir kalıntısı olduğundan bahsetmiştir. Bahsettiği eski şehir kalıntısı ise Zefiryum ya da Zephyrium antik kentidir (Oğuz, 2006).

1831 yılına gelindiğinde Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa bölgeyi ele geçirmiştir. 1841'e kadar bölge denetimini elinde tutan İbrahim Paşa, tarıma önem vererek pamuk ve hububat tohumları getirerek tarımcılık etkinliklerine girişmiştir. Bu etkinliklerin devamlılığını sağlayabilmek için Mısır ve Suriye'den çiftçiler getirerek Mersin'i oluşturmaya başlayacak olan ilk göç dalgasını sağlamıştır (Kaygusuz, 2009). Ziraat işini iyi bilen bu göçmenler bölgeyi adeta bir tarım alanına çevirmişlerdir. İbrahim Paşa'nın işgal yıllarında yaptığı tarım ıslahı çalışmaları bölgenin yerleşime uygun hale gelmesinde büyük etken olmuştur (Oğuz, 2006). İbrahim Paşa, şekerpancarı ve pamuk tarımının bölgede geniş alanlarda yapılmasını sağlamıştır. Selleri önlemek için kanallar yaptırmıştır. Modern tarımsal yatırımlar yaparak ticarete yönelik üretim yapılmasını sağlayan İbrahim Paşa, Mısır'a gidiş gelişlerinde ilk önce kullandığı Kazanlı ve Karaduvar iskelelerinin alüvyonlarla dolmasıyla Mersin İskelesi'ni kullanarak önem kazanmasını sağlamıştır (Yıldız, 2008).

İbrahim Paşa'nın işgal yıllarından sonra Mersin İskelesi'nin önemini arttırarak sürdürdüğü görülmüştür. Merkez gelen "Tarsus ile Mersin Gümrük Eminlerine" başlığını taşıyan ve hangi mallardan gümrük vergisi alınıp hangilerinden alınmayacağına dair bilgi veren Tarsus Şer'iyeye Sicili'nden ve Mersin'e Sandık Emni tayin edilmesinden kentin öneminin arttığı anlaşılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısı da Mersin için dönüm noktalarının olduğu; askeri, siyasi, ticari gelişmeler karşısındaki öneminin ortaya konduğu bir dönem olmuştur (Oğuz, 2006).

Şekil 3.5. 19. yüzyılda Mersin'in genel görünümü (Ünlü, 2007, s.193)

1853-1856 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında yaşanan Kırım Savaşı, Osmanlı'da mali krize, kıtlık ve tahıl üretiminde artan talebe sebep olmuştur. Çukurova ve bölgenin limanı konumuna gelen Mersin, bu süreçte tahıl ve diğer tarımsal ürünlerin üretiminde, verimli toprakları, sulama imkanları, yerleşik iş gücü, ulaşım kolaylıkları gibi avantajlarıyla öne çıkmıştır. 1850'li yıllarda bölgeyi ziyaret eden William Burckhart Barker limandaki ticaretin gelişmiş olduğunu; pamuk, yün, buğday, arpa, balmumu, susam tohumu ve keten tohumu gibi ürünlerin ihraç edildiğini söylemiştir. Yine 1850'li yıllarda bölgeyi ziyaret eden Habeeb Risk, keten tohumu, yün, susam ve pamuğun Mersin'den gemilere yüklendiğini aktarmıştır (Ünlü, 2007). Savaş sırasında Osmanlı'nın ihtiyaç duyduğu kurşun madeninin Tarsus'tan çıkarılarak Mersin İskelesi aracılığı ile İstanbul'a ulaştırılması da iskeleyi öne çıkartan başka bir neden olmuştur (Mazak, 2013).

Stratejik konumu sebebiyle Avrupalı devletler için vazgeçilmez bir hale gelmiş olan, önemli bir pazar ve taşıma havzası konumunda olan Akdeniz (Yıldız, 2008), 19. yüzyılda büyük bir değişim ve modernleşme süreci yaşamıştır. Mersin gibi Akdeniz'e kıyısı olan liman kentleri, Avrupalıların çıkarları doğrultusunda önemli noktalar olmuşlardır. 1861 yılında Amerika İç Savaşı'nın çıkması ile birlikte, Amerika'da ham pamuk ihtiyacını karşılayan tarım bölgelerindeki üretim tamamen durmuştur. Böylece pamuk ihtiyacının büyük çoğunluğunu Amerika'dan karşılayan İngiltere başta olmak üzere devletler, yeni

kaynak arayışına girmişlerdir. Böylece artan pamuk ihtiyacını; yeni şartları, verimli toprakları, iklimi ve sahip olduğu iş gücü ile Çukurova bölgesi karşılamıştır. 1832 yılından 1841 yılına kadar bölgeyi yöneten İbrahim Paşa'nın modern tarım ve çalışma koşullarına yönelik yaptığı düzenlemeler, Mısır ve Kıbrıs'tan getirdiği pamuk tohumu ile Mısır ve Suriye'den getirdiği çiftçiler bu gelişmenin altyapısını hazırlamıştır (Ünlü, 2007). Çukurova'nın pamuğunu dış dünyaya gönderen bir liman konumuna gelen Mersin ihracat yapmak için kente gelen insanlarla beraber önemli bir Akdeniz kenti haline gelmiştir. (Kaygusuz, 2009).

19. yüzyılın ilk yarısında Suriye'de yaşanan gelişmeler, Amerikan İç Savaşı, Kırım Savaşı gibi durumlar Mersin'in demografik gelişimini etkilemiştir. Amerikan İç Savaşı sebebiyle artan pamuk ihtiyacını karşılamaya çalışan Çukurova'da işgücü gereksinimi artmış bu da Anadolu'dan gelen göçlerin de önünü açmıştır. Kentin demografik yapısında Marsilyalı, Galyalı, Kıbrıslı ve Latin kökenli Levantenlerin de payı olmuştur. 1860'lı yıllarda Suriye üzerindeki Dürzi ve Maruni çatışması İngiltere ve Fransa'nın kışkırtmalarıyla artmış ve bu durum da göçü tetiklemiştir. Bu sırada gerçekleşen ekonomik gelişmeler de Marunilerin Mersin'e göçmesine sebep olmuştur. 1875 yılında bölgeye gelen Davis, Mersin'de yaşayanların temelini Rum ve Hristiyan Suriyelilerin oluşturduğunu Avrupalıların sayısının ise çok az olduğunu belirtmiştir (Ünlü, 2007). Avrupalı olarak Fransız ve İtalyan levantenler kentte ticari işleri, Almanlar ise ulaşım işlerini yürütmüşlerdir. Sükkari taş ve kiremet kullanılarak ve yapı gereçleri dışarıdan getirtilerek görkemli malikaneler yaptırarak buralarda yaşamışlardır (Bilir, 2013).

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın ilanıyla kendilerine birçok hak tanınan ve Mersin'in ekonomik ve ticari gelişimini fark eden gayrimüslimler de buraya yerleşmeye gelmişlerdir. Hızla gelişmekte olan kentte Rumlar, Levantenler, Müslüman Araplar, Maruniler, Yörükler, Girit'ten gelen Türk kökenlilerin bulunduğu kozmopolit bir yapı oluşmuştur (Kaygusuz, 2009). 1890'lı yıllarda Anadolu'da bulunmuş olan Vital Cuinet, Mersin'de 9000 kişinin yaşadığını; bunlardan 2700'ünün Rum, 800'ünün Ermeni ve 260'ının da Katolik olduğunu söylemiştir. 1906-1907 Osmanlı Nüfus Sayımı'nda Mersin'in nüfusu 92767 kişi olarak sayılmıştır. Bu sayının 83836'sı Müslüman geri kalanları ise gayrimüslim halk olarak kayıtlara geçmiştir (Yıldız, 2008).

Mersin'in kentsel gelişimini etkileyen olaylardan biri de Süveyş Kanalı olmuştur. Kanalin yapım sürecinde ortaya çıkan kereste ihtiyacı Toros Dağları'ndan karşılanmış

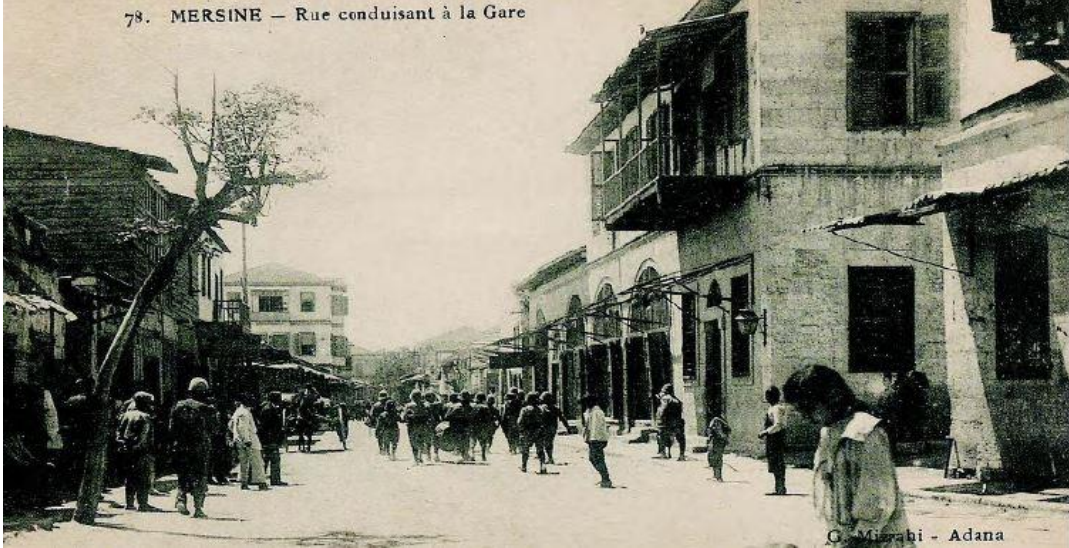
Sunturas Nehri'nin sağladığı avantajla Mersin İskelesi'nden Mısır ve Şam'a ihraç edilmiştir (Ünlü, 2007).

Ulaşım ile ilgili kenti etkileyen gelişmelerden en önemlisi ise Adana-Mersin Demiryolu'nun açılması olmuştur. İngiltere'de yaşanan Endüstri Devrimi sonrası buharlı makinelerin iş gücünü azaltarak işleri kolaylaştırması bu makinelerin tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Böylece buharlı taşıtlara ve demiryollarına yapılan yatırım artmıştır. Tarımsal üretimin artması ile daha fazla vergi gelirine kavuşacağını düşünen Osmanlı da yabancı şirketlere demiryolu yapımı için imtiyazlar vermiştir. 1883'ün Ocak'ında Adana-Mersin arasında bir demiryolunun yapılması ve işletilmesi imtiyazı Mehmet Nahit bey ile Costaki Theodoridi'ye tanınmıştır. M. le Baron Evain de Vandeuve, 31 Ocak 1885'te bu imtiyazı alarak kurduğu Osmanlı şirketi vasıtasıyla tahvil çıkartmış ve sermaye toplamıştır. 1884'te başlayan hat çalışmaları sonucunda 2 Ağustos 1886'da Adana-Mersin Demiryolu hattı hizmete girmiştir. (Vural, 2017: 85). Adana-Mersin karayolunun ve 1886 yılında Adana-Mersin demiryolunun hizmete açılması ile bölgenin zengin tarımsal etkinliklerinden daha etkin bir şekilde yararlanılmaya başlanmıştır. Karayolu ve demiryolu ağlarının Mersin limanında birleşmesi de Mersin'in ticari olarak taşıdığı önemi göstermiştir. 20. yüzyılın başında zamanın şartlarına göre gelişmiş ulaşım sistemleri ve kara-deniz bağlantısının uygun bir şekilde kurulmuş olması ile Mersin'de ticari yaşam canlı bir şekilde devam etmiştir (Yıldız, 2008). İngiliz sermayesi ile yapılan hat 20. yüzyılın başlarında el değiştirmiş ve işletme hakkı Almanlara geçmiştir. Bu durumda Amerikan İç Savaşı'nın bitmesi ile İngilizlerin Çukurova'ya ilgisini kaybetmesi ve Süveyş Kanalı'nın açılması ile sömürgelerine ulaşabileceği farklı bir güzergaha sahip olması, bu sebeple Osmanlı toprak bütünlüğünü artık desteklememesi gibi durumlar etkili olmuştur. Almanlar, Adana-Mersin Demiryolunu; Berlin-Bağdat Demiryolu projesinin bir parçası haline getirmişlerdir. Böylece Mersin Gülek Boğazı ile İç Anadolu ile de ilişki kurmuştur. Adana-Mersin Demiryolu hattının Bağdat Demiryolu hattına bağlanması hem Mersin için hem de içinde bulunduğu bölge için kara ve deniz yolu bağlantılarını kuvvetlendiren bir yatırım olarak bölgenin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. İlk yıllarında yaklaşık olarak yılda 30000 kişi taşıyan Adana-Mersin demiryolu, 20 yıl içerisinde yolcu sayısını 10 katına, kazancını da 6 katına çıkarmıştır (Ünlü, 2007).

Adana'dan yani üretim bölgelerinden gelip Mersin'e ulaşan demiryolu hattının kentteki tren garını hattın merkezi haline getiren etki yine liman ve iskelelerin konumu olmuştur. Mersin Tren Garı'nın kentin doğu girişindeki iskeleye yakın konumlanması bu

durumun göstergesi olmuştur. Bu tren garı ile iskele kuzey-güney aksında bir kentiçi yol ile birbirine bağlanmıştır. Tren garının; iskele ve Mersin-Tarsus karayolu ile kurmuş olduğu ilişki; deniz, kara ve demiryolu ulaşımalarının kentte birbirlerini destekleyerek geliştiğinin göstergesi olmuştur. Kentin bu birbirini destekleyen ulaşım ağına 1912 yılında bir de tramvay hattı eklenmiştir. Ünlü (2007)'nün aktardığına göre tramvay hattı günümüzde Ulu Çarşı olarak geçen Gümrük Meydanı'ndan başlayarak Atatürk Caddesi'ni geçerek günümüzde Atatürk Evi olan Christmann Evi'nin yanından Silifke Caddesi'ne geçerek Müftü Köprüsü'nde son bulmuş ve dönüşte Askeri Kışla'nın yanından Atatürk Caddesi aksıyla Gümrük Meydanı'na bağlanmıştır. Fransız işgali sırasında tramvay hattı sökülerek Uray Caddesi üzerinde tren garından Gümrük Meydanı ve Gümrük İskelesi'ne eşya taşımak için dekovil hattı döşenmiştir. Fransız işgalinden sonra kullanılmayan bu hat 1932 yılında tamamen kaldırılmıştır. (Ünlü, 2007).

Osmanlı İmparatorluğu'nun dahili ve harici yaşadığı gelişmelerin demografik yapı ve kentsel gelişim gibi unsurlarını etkilediği Mersin'in kentsel ve mekânsal gelişimini etkileyen bir diğer etken de 1848-1882 yıllarından çıkarılan Ebniye Nizamnamesi, Turuk ve Ebniye Nizamnamesi, Dersaadet Belediye Kanunu, Ebniye Kanunu gibi şehircilik anlamında çıkarılan kanun ve nizamnameler olmuştur (Ünlü, 2007). Bu kanun ve nizamnameler kentin kuruluş ve gelişim yıllarına denk geldiğinden kentin gelişimi üzerinde büyük etkileri olmuştur. Dış ticaret hacminin büyüklüğü, artan nüfus yoğunluğu gibi etkenlerle Mersin, kentsel hizmetlere yönelik düzenlemelere diğer kentlere göre daha erken ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple 1864 Vilayet Nizamnamesi ile yapılan düzenlemelerle kentte yeni idari kurumlar ve yapılanmalar oluşturulmuştur. Böylece kentsel altyapıya ilişkin yatırım talepleri merkeze hızla ulaştırılarak kentin fiziki altyapısının, ihtiyaç duyduğu bölgesel ölçekli yolların, iskele veya limanın geliştirilmesi gibi konuların çözüme kavuşturulması sağlanmıştır (Ünlü, 2007). kentinin kuruluş yıllarına denk gelen bu nizamnamelerin etkileri, kentin diğer Anadolu kentlerinde görülen bir ibadet mekanı ve etrafında şekillenen, mahremiyet gözetilen organik gelişiminden farklı olmasına sebep olmuştur. Kent doğu-batı ve kuzey-güney akslı gridal bir şekillenme ile gelişimini sağlamıştır. Sokakların genişlikleri ve konutlar arasındaki mesafeler de diğer Anadolu kentlerine göre daha geniş ve ferah mekanlar olarak karşımıza çıkmıştır (T.C. Kültür Bakanlığı, 1995).

Şekil 3.6. Cami-i Şerif Mahallesi Uray Caddesi (Ali Murat Merzeci arşivi)

Mersin’de ilk oluşan mahallelerin Bahçe, Kiremithane ve Cami-i Şerif mahalleleri olduğu tahmin edilmektedir (Yıldız, 2008). Gümrük Meydanı, Yoğurt Pazarı, Uray Caddesi üçgeniyle başlayarak Cami-i Şerif Mahallesi’ni oluşturan kentsel doku, artan nüfusla birlikte Frenk, Bahçe, Mahmudiye, Mesudiye, İhsaniye (Giritli), Osmaniye ve Medrese Mahalleleri ile gelişimini devam ettirmiştir (Ünlü, 2009).

Bahçe ve Kiremithane mahalleleri İbrahim Paşa’nın Suriye ve Mısır’dan getirdiği göçmenlerin yerleşimleri ile oluşmuştur (Yıldız, 2008). Kiremit ve tuğla yapımıyla uğraşanların oturduğu bölge Kiremithane Mahallesi, bahçecilikle uğraşarak tarımsal gelişimi de etkileyenlerin oturdukları bölge Bahçe Mahallesi olarak anılmıştır (Bilir, 2013). Vural (2010) ise Kiremithane Mahallesi’nin Şam ve Lazkiye’den gelenler tarafından oluşturulduğunu ve Mersin’in ilk kiremit çatılı mahallesi olduğu için bu adı aldığını, mahalle sakinlerinin denizcilik ve ticaretle uğraştığını söylemiştir. Daha sonra Hamidiye, Nusratiye, Mahmudiye mahalleleri oluşmuştur. Bu mahallelerin gelişimi liman veya iskeleyi kendine ana merkez olarak olmuştur. Günümüzde olduğu gibi Mersin kenti, kıyıya paralel bir şekilde gelişme göstermiştir (Yıldız, 2008). Kentte kurulan ilk medrese dolayısı ile Medrese Mahallesi ismini alan mahalle günümüzde Hamidiye Mahallesi olarak adlandırılmaktadır. Tren garı ve Latin İtalyan Katolik Kilisesi ile doğu sınırı belirlenen, Tarsus-Adana karayolu bağlantısı boyunca fabrika ve küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı bölgeyi kapsayan ve gayrimüslimlerin ağırlıklı yaşadıkları mahalle Frenk Mahallesi olarak anılmıştır. Giritli göçmenlerin oluşturduğu İhsaniye Mahallesi’nde sebze ve meyve yetiştirilen bahçeler oluşturulmuştur (Ünlü, 2009). Mahmudiye Mahallesi ise adını II. Mahmut’tan almıştır. 1828 yılında yaşanan ekonomik krizle Tarsus’tan göç eden

gayrimüslimler bu mahallenin sakinleri olmuşlardır. Mahallede Bodosaki Efendi'nin tekstil, yağ, çeltik ve buz tesisleri de yer almıştır (Vural, 2010).

Şekil 3.7. 19. yüzyılda Mersin mahalleleri (Ünlü, 2007, s.229)

Klasik Osmanlı kentlerinde yer alan merkezi, anıtsal bir mimari ögenin bulunmadığı kentte gelişim ticaret eksenli olmuştur. Demiryolu aksıyla kıyıdaki limanlara paralel olarak gelişen kentte Cami-i Şerif Mahallesi'nde yerleşim yoğunlaşmıştır. Özellikle mahallede yer alan Uray Caddesi aksında yapılaşma artmıştır. Ticari etkinliklerle uğraşan gayrimüslim nüfus bu mahallede ikamet etmiş, ibadethanelerini, ticari yapılarını bu alanda konumlandırmışlardır (Kaygusuz, 2009). Uray, TDK'ya göre "belediye" anlamına gelmektedir. Caddenin bu adı alması ile ilgili bir başka düşünce ise dekovil hattının bulunmasından ve U çizerek aynı yolda geri dönmesinden dolayı U-ray adını almış olduğudur (Vural, 2015).

Uray Caddesi üzerinde Taşhan, Sursok Han, Azak Han gibi ticari işlevi besleyen yapılar ve iskelelerden ürünlerin aktarılması, depolanması gibi konularla ilgili meslek sahiplerinin büroları yer almıştır. Vital Cuinet, La Turquie d'asie adlı eserinde caddenin kaldırım taşı kaplı yolunun iki yanında dükkanların yer aldığını, gece gündüz her yöne

giden kervanların olduğunu ve büyük hanlarla birkaç otelin gezginleri karşıladığını söylemiştir. Uray Caddesi aksında bulunan hanlar, bürolar, bankalar, imalathane ve ticarethaneler ile ticaret ve finansa dayalı işlevlerin belkemiğini oluşturmuştur (Ünlü, 2007). Uray Caddesi dışında Gümrük Meydanı ve Yoğurt Pazarı da ticari faaliyetlerin kendini gösterdiği alanlar olmuştur. Bütün ticari etkinliklerin kendini gösterdiği Gümrük İskelesi'nin açıldığı yer olan Gümrük Meydanı'nın kuzeyinde, daha çok kentte yaşayanların ihtiyaçlarını karşıladığı yer olan Yoğurt Pazarı ve meydanı tren garına bağlayan aks olarak Uray Caddesi gelişim göstermiştir (Ünlü, 2007). Vural (2010)'un aktardığına göre Tarsus Alaybeyi, Göğçeli Koloğlu Derviş Mehmet Ağa, 1831 yılında Yörükler ve Türkmen köylülerin alışveriş yapabilecekleri bir pazar yeri oluşturmak için çalılardan ve mersin ağaçlarından temizleyip düzenlenen Yoğurt Pazarı'nı oluşturmuştur. Mehmet Ağa'nın oğlu Hüseyin Ağa, pazarın kuzeyinde moloz taş duvarlı ve üstü toprak damlı bir ev yaptırmıştır. Ardından pazar yönetimine yardım eden eşraf bu bölgede dam ve huğ evler yapmıştır. Böylece bölgede ticari alanlar ve konut dokusu oluşmuştur. Bu tek odalı huğ ve çardak tipi evler daha sonra yerlerini kemerli taş evlere bırakmışlardır (Vural, 2010). Davis 1879 yılında denizyolu ile Mersin'e gelmiş ve "Çarşılarında çeşitli etnik gruptan insanlar oldukça hareketli ve canlı bir atmosfer oluşturuyor. Bazı sokaklar, Adana Valisi Halil Paşa zamanına kesme taş kare bloklarla kaplanmış. Gerçekten bazı güzel taş evler de var. Bu bölgenin tüm limanlarında olduğu gibi Rumlar, Suriyeli ve Lübnanlı Hristiyanlar ana nüfusu oluşturuyor. Avrupalıların sayısı çok az. Resmi görevliler dışında çok az Türk yaşıyor. Ancak tüm ulaşımı develerle sağlayan değişken nüfus Türklerden oluşmuş." diyerek kentteki çarşıların ticari ve sosyo-kültürel canlılığını göstermiştir (Mazak, 2013: 213).

Mersin'in gelişiminde olduğu gibi mahallelerin ve yaşam alanlarının oluşumunda da iskelelerin etkisi görülmüştür. Mahalleler iskeleler doğrultusunda denize paralel olarak oluşmuşlardır. Uray Caddesi, Gümrük Meydanı ve Yoğurtçu Pazarı gibi ticari etkinliklerin devam ettirildiği bölgeden Kışla'ya doğru gidildikçe ticaret mekanları seyrekleşmeye başlamıştır. Özellikle günümüzde Atatürk Evi olan Christmann Evi'nin bulunduğu bölgeden itibaren konut dokusunun oluşmaya başladığı görülmüştür (Mazak, 2013). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında bu bölge, kentteki yoğun ticaret faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlardan konut alanlarına geçişin yaşandığı bir nokta olarak birbirinden ayrılan bu iki kullanım arasında kentte yaşayanlar için sosyal bir odak olarak gelişmiştir. Yine bu bölgede Arap Ortodoks Kilisesi ve günümüzde yıkılmış olan Rum Ortodoks

Kilisesi yer almıştır. (Geylani, 2012). Kentin kültürel çeşitliliğine bağlı olarak Katolik, Musevi, Protestan, Maruni, Müslüman kesim de kendi ibadethanelerini inşa etmişlerdir. Kentin gelişimine bağlı olarak birbirlerine çok yakın mesafede inşa edilen bu yapıların yapım tarihleri de birbirlerine yakın olmuştur. Kentin başlangıç noktası sayılabilecek tren garının olduğu alanda Uray Caddesi'nin başlangıcına Latin İtalyan Katolik Kilisesi inşa edilmiştir. Suriye ve Lübnan'dan gelmiş olan Maruniler de bu kiliseye yakın bir konumda Maruni Kilisesi'ni yapmışlardır. Müslüman nüfus için de Bezm-i Alem Valide Sultan Vakfı tarafından Cami-i Atik yaptırılmıştır. Günümüzde bu caminin adı Eski Cami'dir. Bu camiden sonra Medrese Mahallesi'ne Müftü Cami yapılmıştır. Kiremithane Mahallesi'ne Sümen Ailesi tarafından Avniye ya da ahşap minaresi sebebiyle Tahtalı Cami olarak anılan cami inşa edilmiştir (Ünlü, 2007).

Mersin'deki kentsel gelişimle beraber oluşan ihtiyaçlardan biri de eğitim kurumları olmuştur. Mazak (2013), Mersin İskelesi'nde bulunan Cami-i Şerif'in onarımı yapılırken halkın istekleri doğrultusunda yanına bir medrese eklenmesine karar verildiğini söylemiştir. Böylece Mersin'in bir medreseye ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Ayrıca bir başka belgede Mersin'in ilk medresesinin Müftü Cami yanına açıldığını belirtmiştir. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile azınlıklara tanınmış olan haklar aracılığıyla Mersin'de azınlık okullarının da varlığı görülmüştür (Mazak, 2013). Kentin gelişim gösterdiği 19. yüzyılda, Osmanlı genelinde olduğu gibi Fransız Latin Katolik ve Protestan Amerikan okulları etkinlik göstermiştir. Latin Katolik Kilisesi'ne bağlı Saint Antuan Erkek Koleji ve Saint Joseph rahiplerinin yönettiği kız okulu eğitim veren kurumlardan olmuştur. Okullar kilisenin yakınında konumlanmıştır. 1875 yılında kente gelen Davis parasız eğitim veren bir Rum okulundan bahsetmiştir. 19. yüzyılın sonlarında Mersin'de 2 medrese, 2 Hristiyan okulu, 2 Ermeni okulu, 1 Arap okulu, 1 Amerikan Protestan okulu olduğu görülmüştür (Ünlü, 2007).

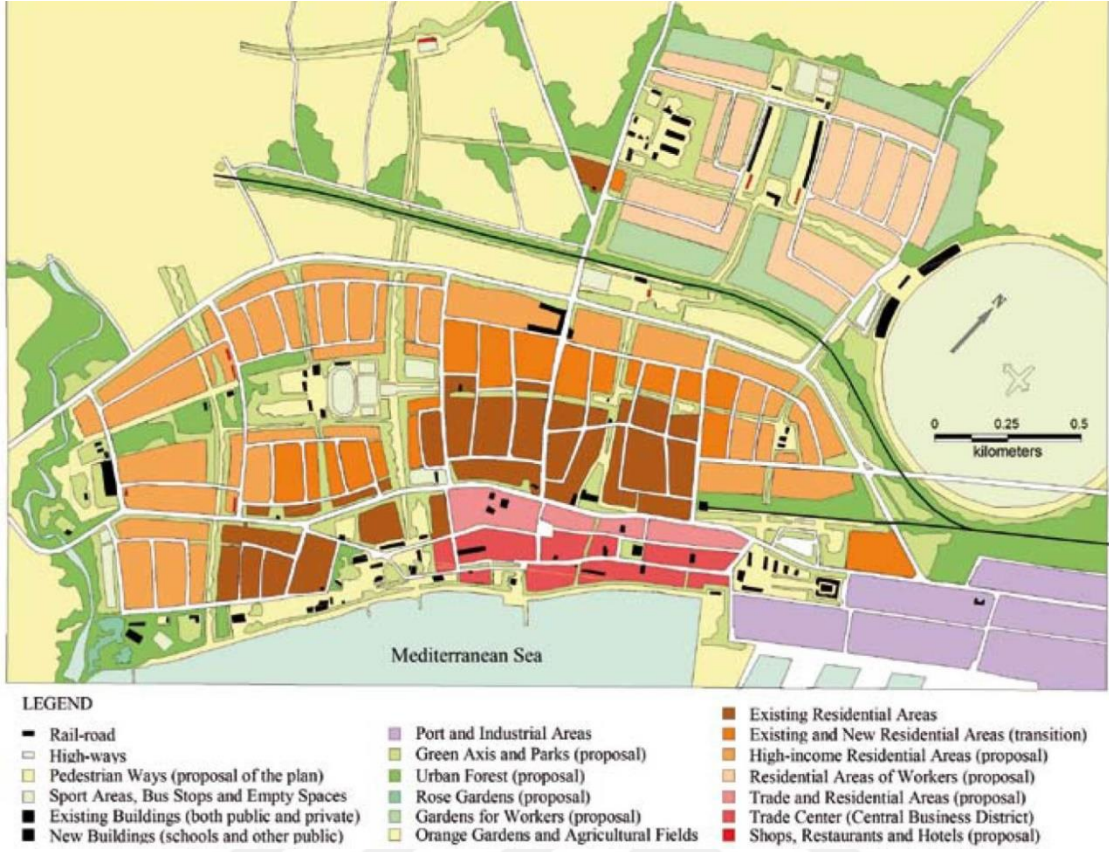
3.1.3. Mersin kenti 20. yüzyıldan itibaren kentsel gelişimi

20. yüzyılın başlarında Uray Caddesi'nin etkin rolü kent için devam etmiştir. Bu dönemde Hükümet Konağı, cadde üzerinde inşa edilerek hizmete başlamıştır. Yüzyıl başında Mersin'de iş hanlarının inşa edildiği görülmüştür. Ticari işlevli yapıların dışında Mersin'in kentsel gelişimi için hamam, çeşme gibi yapılar da yapılmaya başlanmıştır. Kentin gelişimine bağlı olarak batısına, Müftü Deresi'ne doğru Askeri Kışla inşa

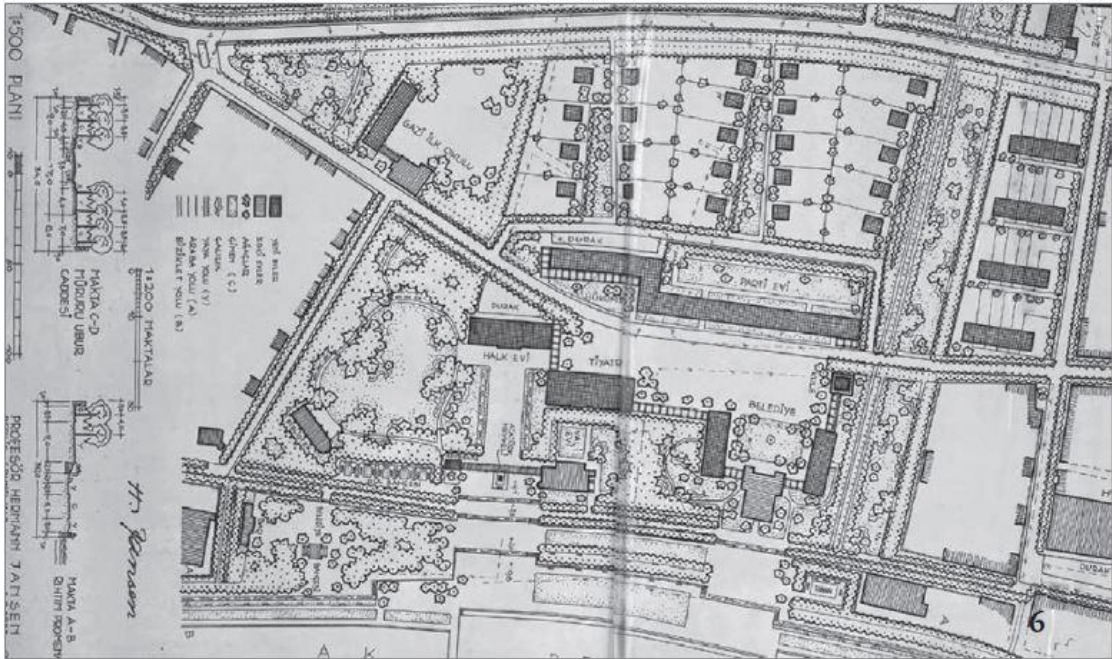
ettirilmiştir. Cuinet'in kitabında bahsettiği Deniz Feneri de buraya yakın bir şekilde konumlanmıştır. 1907 yılında belediye başkanı Hamit Hayfavi hastahane yapımını başlatmıştır. 1908 yılında da yapımı tamamlanmıştır. Mersin'de yapılmış olan ve değişen toplumsal hayata ait farklı yapı tiplerini kartpostallardan veya görünüşlerinden belirlemek olası olsa da genel olarak bu yapılar genel sokak ve konut dokusuna uygun, boyutları ve gabarileri konutlardan çok da farklılaşmayan yapılar olmuşlardır (T.C. Kültür Bakanlığı, 1995).

Mersin'in yaşadığı hızlı kentsel gelişim 1914 yılından sonra duraklamaya başlamıştır (Yıldız, 2008). Birinci Dünya Savaşı kentin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Ardından Kurtuluş Savaşı sonunda kenti terk eden gayrimüslim nüfus ile ekonomik durgunluk dönemi yaşanmıştır (Kaygusuz, 2009). Savaş sonrası göç eden Rum ve Ermeni tüccarların yerini Arap, Yahudi ve Türk tüccarlar almıştır. Cumhuriyet'ten önce azınlıkların elinde bulunan fabrikalar önce devlete, ardından ulusal kaynaklara geçmiştir. (Yıldız, 2008).

1927-1950 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı gerilimi, erkek nüfusun silah altına alınması, doğum oranlarının düşmesi, genel seferberlik koşulları, 1929 ekonomik krizinin dış ticaret hacmini düşüren etkileri gibi sebeplerle insan hareketliliği azalmıştır. Kentsel mekanın gelişimi de demografik yapıyla paralel bir şekilde ilerlemiştir. Bu durum kendini 1930'lu yıllarda Hermann Jansen'in Mersin için hazırladığı Mersin İmar Planı'nda da göstermiştir (Şekil 3.8.). Kent, eski çevre yolu olan Gazi Mustafa Kemal Bulvarı aksında, kıyı kesiminden doğu-batı yönlü olarak bir gelişme göstermiştir (Yıldız, 2008). 1938 yılında dönemin belediye başkanı Mithat Toroğlu tarafından kente davet edilen Hermann Jansen, Mersin'in ticaret ve plaj kenti olarak gelişmesi düşüncesiyle bir şehir planı geliştirmiştir. Alman plancı kent içindeki rekreasyon alanları ile deniz arasında birbirini tamamlayan bağlantılar kurmayı temel ilke olarak görmüştür. "Yeni yönetim merkezi" olarak öngördüğü alanda Atatürk Parkı ile birlikte tiyatro binası, halkevi, vali konağı, belediye binası ve Halk Fırkası binası gibi yapıları konumlandırmayı tasarlamıştır (Şekil 3.9.) (Ünlü, 2017). Şehrin daha önce yapılmış alanları Jansen tarafından eski şehir olarak adlandırılmıştır. "Sahil promenadı" kuzeye açılımlar yapan yaya aksları ile kent ve deniz ilişkisini kuvvetlendirmiştir (Ünlü, 2009).

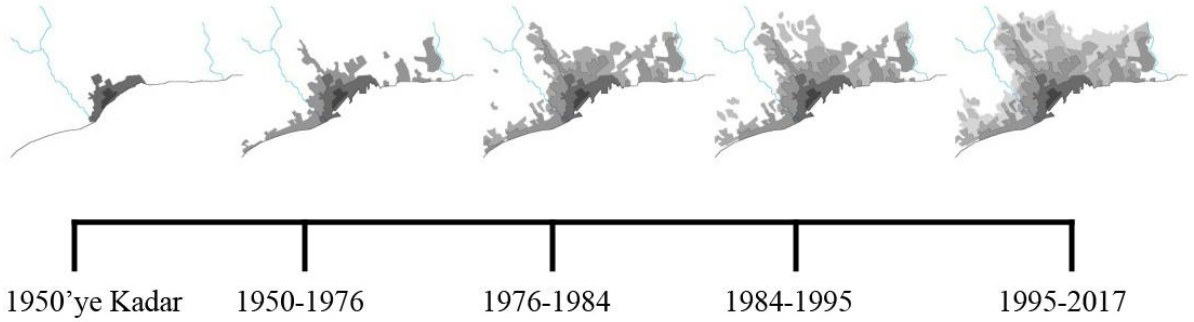
Şekil 3.8. Hermann Jansen Mersin şehir planı (Beyhan ve Uğuz, 2012)

Şekil 3.9. Hermann Jansen'in “Yeni Yönetim Merkezi” olarak öngördüğü alan (TU Berlin Architekturmuseum'dan aktaran Ünlü, 2017)

1930'lu yıllarda devlet desteğiyle sanayi sektörü gelişmiştir. 1940'lı yıllarda imalat sanayisindeki gelişim devam ederken dokuma ve pamuğa dayalı bir gıda sanayisi de gelişmiştir (Kaygusuz, 2009). Tevfik Sırrı Gür'ün valilik yaptığı 1940'lı yıllarda Atatürk Evi'nin çevresinde yer alan kamusal mekanlar sosyo-kültürel ve eğlenceye yönelik kullanımlarla ortaya çıkmıştır. Şehir merkezi olarak kabul gören bu alanda lokanta, bar, şehir kulübü, aile gazinosu, sinema, çay bahçesi gibi mekanlar oluşmuştur. Günümüzde Cumhuriyet Meydanı'nın bir bölümüne denk gelen alanda yer alan Millet Bahçesi, uzun süre kentlilerin buluşma noktası olmuştur. Deniz kenarındaki bir yapıda bulunan Ak Kahve ise kentte yaşayan yazar, çizer, oyuncu, müzisyen gibi sanatçıları ağırlamıştır. Günümüzde Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın bulunduğu yerde bulunan Tüccar Kulübü, Mersin'in ileri gelen tüccarlarının buluşma mekanı olmuştur. Kentin bilinen ilk eğlence mekanı olan Ziya Paşa Gazinosu da uzun yıllar Mersinlilere hizmet vermiştir (Bozkurt ve Geylani, 2017).

1950'li yıllarda ana nüfusun sanayi işçileri olduğu görülmüştür. Böylece Mersin kenti de bir işçi kenti görünümü almıştır (Kaygusuz, 2009).

Şekil 3.10. Mersin 1950-2017 arası kentsel gelişim [7]

Türkiye'nin 1950'den sonra çok partili yaşama geçmesi, uluslararası organizasyonların içinde bulunmaya başlaması, ulaşım sistemlerinin iyileşmesi, motorlu kara taşıtlarının artması, planlı kalkınma dönemine geçilmesi gibi etkiler 1950-1980 döneminde Mersin'in en büyük kentsel gelişmelerini yaşamasına zemin hazırlamıştır (Yıldız, 2008). Tarımsal etkinliklerin arttığı Çukurova, İkinci Dünya Savaşı sonrası önem kazanan dokuma sanayinin de etkisiyle diğer bölgelerden göç almıştır. Marshall yardımıyla ve iç pazarın bütünleşmesini sağlayan altyapı yatırımlarının gelişmesi, Mersin'de

ekonominin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Böylece hızlanan sanayileşme etkinlikleriyle, ticaret ve tarıma dayalı kentin ekonomisine sanayi de katılmıştır. 1950-1980 yılları arasında Mersin’de Ataş Rafinerisi, Plassa, Çimsa, Çuposan, Akdeniz Gübre Sanayi A.Ş., Soda Sanayi, Anadolu Cam Sanayi A.Ş. gibi fabrikalar kurulmuştur (Kaygusuz, 2009). Bu dönem içerisinde Mersin Limanı artan deniz ulaşımı etkinliklerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Böylece 1954 yılında Hollanda Kraliyet Liman Şirketi tarafından inşaatına başlanan yeni liman 1961 yılında hizmete girmiştir. Arap-İsrail Savaşı ve Lübnan İç Savaşı gibi gelişmeler Beyrut Limanı’nın önemini kaybetmesine ve bu iş hacminin Mersin Limanı’na aktarılmasına sebep olmuştur. Böylece limanın iş hacminin artması, güçlü karayolu bağlantılarının yapılması, artan sanayi etkinlikleriyle Mersin kenti yoğun şekilde göç almıştır. Kente çalışmak için gelenlerin gecekondulaşma sürecini başlatması ile çarpık kentleşme kendini göstermiştir. Kentin tarihi çekirdeğindeki tek ve iki katlı konutlar yerini çok katlı yapılara bırakırken kent çeperlerinde gecekondulaşma faaliyetleri devam etmiştir. Böylece doğu-batı aksında gelişmekte olan kent kuzeye doğru da büyümeye başlamıştır (Yıldız, 2008).

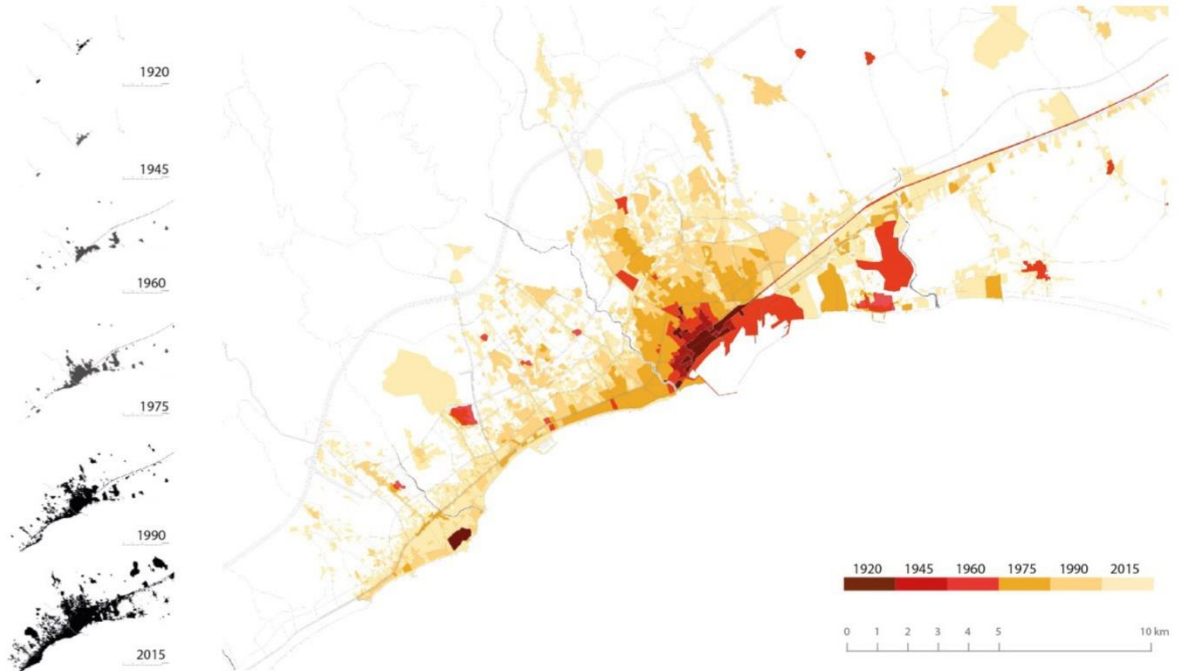
Şekil 3.11. 1960’lı yıllarda liman inşası ile kıyıda başlayan dolgu [8]

1980 yılında Türkiye'nin liberal ekonomik yapıya geçmesi ile birlikte kentlere olan göç daha da hızlanmıştır. Liberalleşme politikalarının önemli göstergelerinden biri olarak 1987 yılında Mersin Serbest Bölgesi kurulmuştur. Serbest Bölge çevresinde bir yandan çok katlı yapılar kendini gösterirken bir yandan gecekondulaşmanın devam etmesi kentsel kutuplaşmayı ve kentsel gelişimdeki derin çelişkileri arttırmıştır (Yıldız, 2008).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda artan şiddet olayları, güvenlik sorunları, köy boşaltmaları gibi etkenler ülke içinde bir iç göç dalgası yaratmıştır. Bu iç göçten en çok etkilenen kentlerden biri de Mersin kenti olmuştur (Yıldız, 2008).

2000'li yıllarda da hızla göç almaya devam eden kent; mekânsal bağlamda altyapı sorunları, sağlıksız barınma koşulları, gecekondulaşma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Mersin kentinde, kentsel gelişimden ziyade kentsel büyüme egemen olmuştur (Yıldız, 2008).

Genç bir kent olmasına karşın Mersin, kısa zamanda bir sanayi kenti haline gelmiştir. Sanayi, tarım, ticaret ve hizmet sektörü ağırlıklı bir kent olan Mersin, aynı zamanda verimli arazileriyle de yerli ve yabancı yatırımcıların tercih ettiği, her geçen gün göç almaya devam eden bir kent olarak büyümeye devam etmektedir (MTSO, 2014).

Şekil 3.12. Mersin 1920-2015 kentsel gelişimi (Ünlü, 2015, s.41)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT DOKUSUNDA BULUNAN GEÇ OSMANLI-ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU YAPILARI

4. MERSİN TREN GARI-HALKEVİ ARASINDAKİ TARİHİ KENT DOKUSU

Üçüncü bölümde anlatıldığı üzere Mersin kentinin varoluşu iskele işlevine bağlı olarak ortaya çıkmış, dönemin harici ve dahili değişkenleri ile kentin gelişimi büyük bir hız kazanmıştır. Kentin gelişimine en büyük etkilerden biri Adan-Mersin Demiryolu hattının açılması olmuştur. Mersin Tren Garı, kentin gelişim yıllarında Mersin'in doğu sınırını belirleyici bir rol oynamıştır. Tren garı, Uray Caddesi ile kentin önemli odak noktalarından Gümrük Meydanı, Gümrük Binası ve Gümrük İskelesi üçlemesine açılmıştır. Böylece birbirini destekleyen iki yönlü bir gelişim yaşanmıştır. Bunlardan ilki üretim alanlarından demiryolu ile kente gelen ürünlerin tren garından Uray Caddesi üzerinden Gümrük İskelesi'ne aktarılması şeklinde olmuş, diğeri ise Gümrük İskelesi'nden gelen ürünlerin ve yolcuların Uray Caddesi ile tren garına aktarılması şeklinde olmuştur. İşgal yıllarında bu aksın önemini gören Fransızlar, iki nokta arasında daha rahat yüklerini taşıyabilmek için cadde üzerine dekovil hattı kurmuşlardır. Böylece Uray Caddesi aksı ekonomik ve ticari etkinliklerle birlikte gelişen ve kentin belkemiği olan bir aks olmuştur. Cadde üzerinde banka, depo, iş hanı, otel, büro, imalathane gibi ticari yapıların yanı sıra dini ve devlete ait resmi yapılar da yer almıştır. Uray Caddesi'nin batı sınırını oluşturan Gümrük Meydanı'ndan Kışla'ya doğru gidildikçe ticari yapılar azalmaya başlamış ve Atatürk Evi'nin bulunduğu alandan itibaren bir konut dokusu oluşmaya başlamıştır. İki farklı kullanım alanı arasındaki düğüm noktası olan bu mekan, kentliler için sosyo-kültürel etkinliklere yönelik bir gelişim göstermiştir. Burada önce Millet Bahçesi kamusal bir mekan olarak oluşarak kentlilerin sosyal alan ihtiyacını karşılamıştır. Daha sonra bu alan Vali Konağı ve Halkevi işlevleriyle desteklenen Cumhuriyet Meydanı'na dönüştürülmüştür. Böylece tren garından ya da başka bir deyişle kentin başlangıç noktasından başlayan kamusal aks, Halkevi'ne kadar sürekliliğini korumuştur.

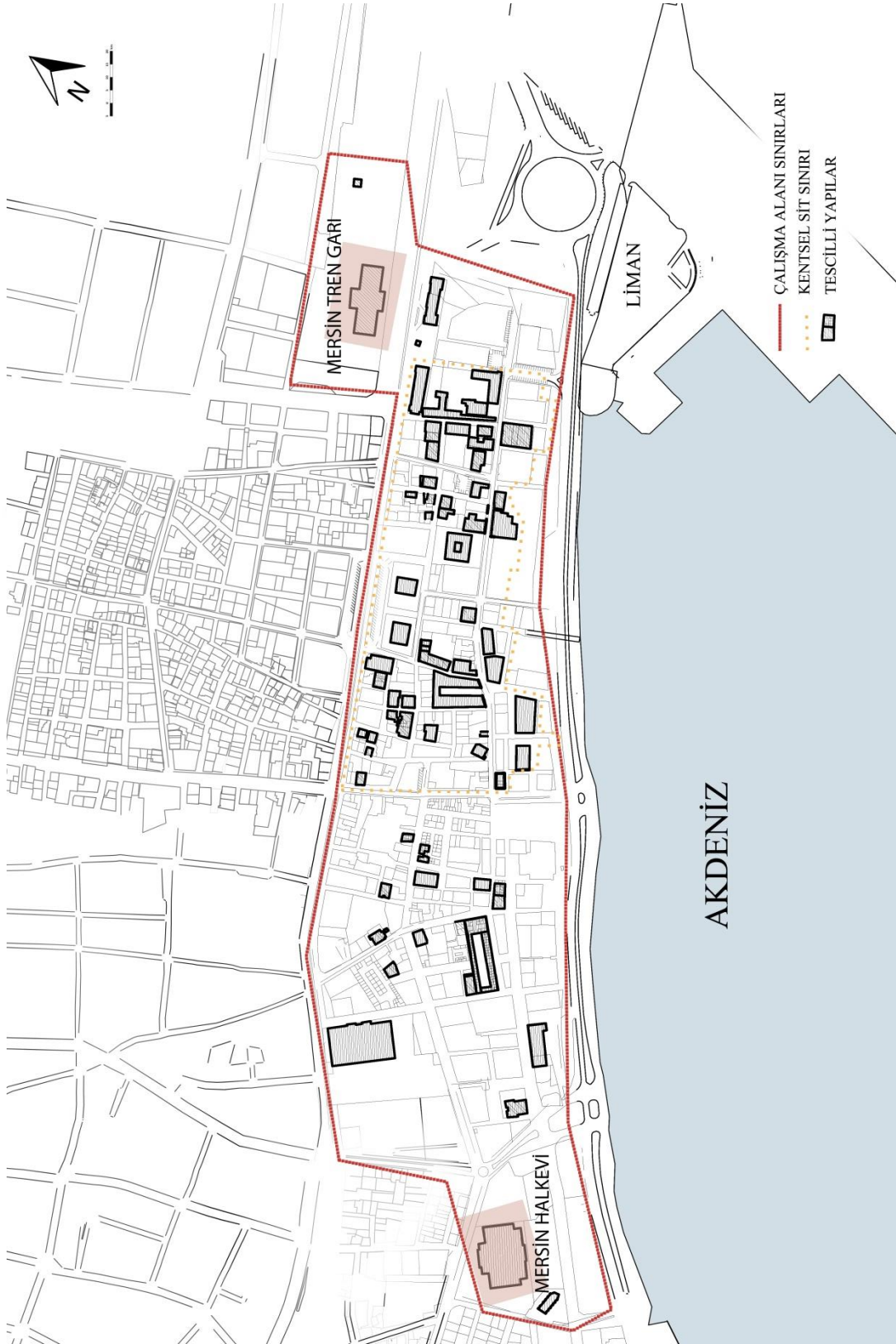
Vural (2008), farklı kültürlerden gelen birçok insanın, kendi kültürünü yansıtarak oluşturduğu Mersin'in mimari öğelerinin dört grup altında toplanabileceğini söylemiştir;

“Bunlardan biri, Orta Anadolu'da yaygın görülen, zemin katları taş, birinci katları "hımış" olan yapılardır. Geleneksel Türk Evi karakterindeki bu evler,

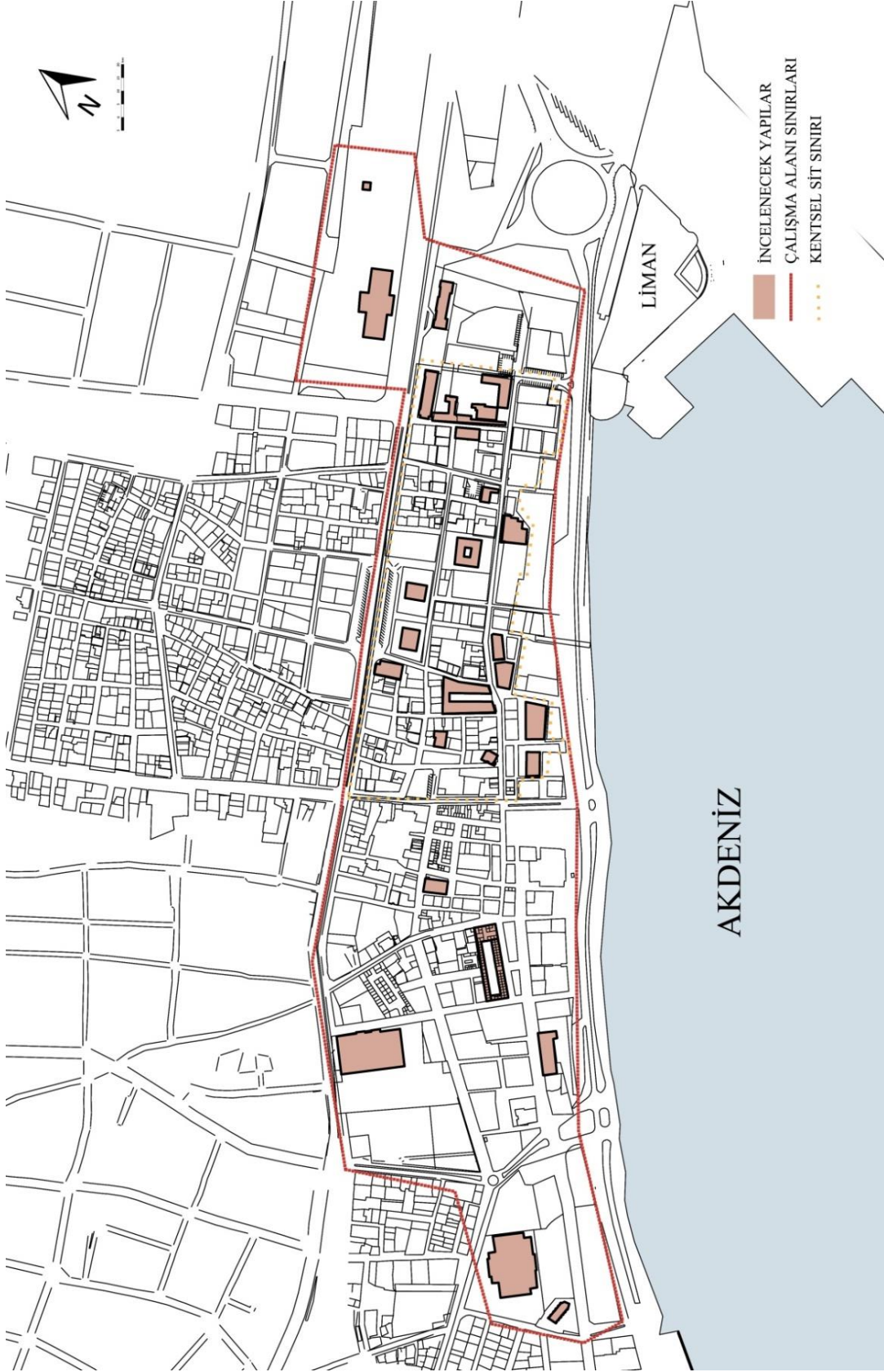
varlıklı Müslüman kişilerin yaptırdığı yapılardır. Mimari karakterleri sade bu yapıların Mersin'deki örneklerinin yapı malzemesi karakterleri nedeni ile özellikle üst katları haraptır. İkinci grupta yer alan yapılar, Ege çevresi mimarisindeki yapılara benzer ve temel olarak “Sakız Adası Evleri” karakterindedir. Bu yapılar ise çoğu ayakta olmasa da Frenk Mahallesi denilen Yoğurt Pazarı ve güneyinde bulunur. İçel Sanat Kulübü'nün onardığı Teoman Ünüsan Sergi Salonu binası bu gruptaki yapılar için tipik örnektir. Varlıklı ailelerin yaptırmış olduğu, mimari karakterleri olan bu evler, iki katı da kesme taştan, özenli taş işçiliklerinin gözlendiği yapılardır. Cephe süslemeleri ilgi çekicidir. Anıtsal giriş kapıları, süslemeli balkonlar, köşe sütunçeleri, pliyasterler, rozetler ve profilli kornişlerle zenginleştirilmiştir. Küçük yapıların avlu ve ana giriş kapılarında üçgen alınlıklar, profilli kemer taşları kullanılmıştır. Kapı lentoları ve söveleri, geometrik ve bitkisel motifli bordürler ve rozetlerle bezelidir. Önemli ortak bir özellik de, bu yapıların ahşap panjurlu olmasıdır.

Bir diğer grup, Doğu Akdeniz mimarlığı karakteri gösteren yapıları kapsar. Bu gruptaki yapıların zemin katları taş, üst katları bağdadidir. Bu kemerli yapılarda taş ve bağdadi kemerler bolca kullanılmıştır. Üst katlarda görülen sofa, yöresel karakter taşır. Taş Han gibi taş kemer özellikli birkaç örnek hala ayakta. Dördüncü grup sentez mimarlık yapılarıdır. Yukarıda anılan gruplardaki yapılardan öğeler taşıyan, genelde ticari binalardır. Çarşı, han, işyeri, depo, hükümet konağı gibi. Aslında ikinci gruba benzeseler de, üçüncü gruptaki kemer özellikleri ve yapım teknikleriyle birer anıt niteliğindedirler.” (Vural, 2008: 10)

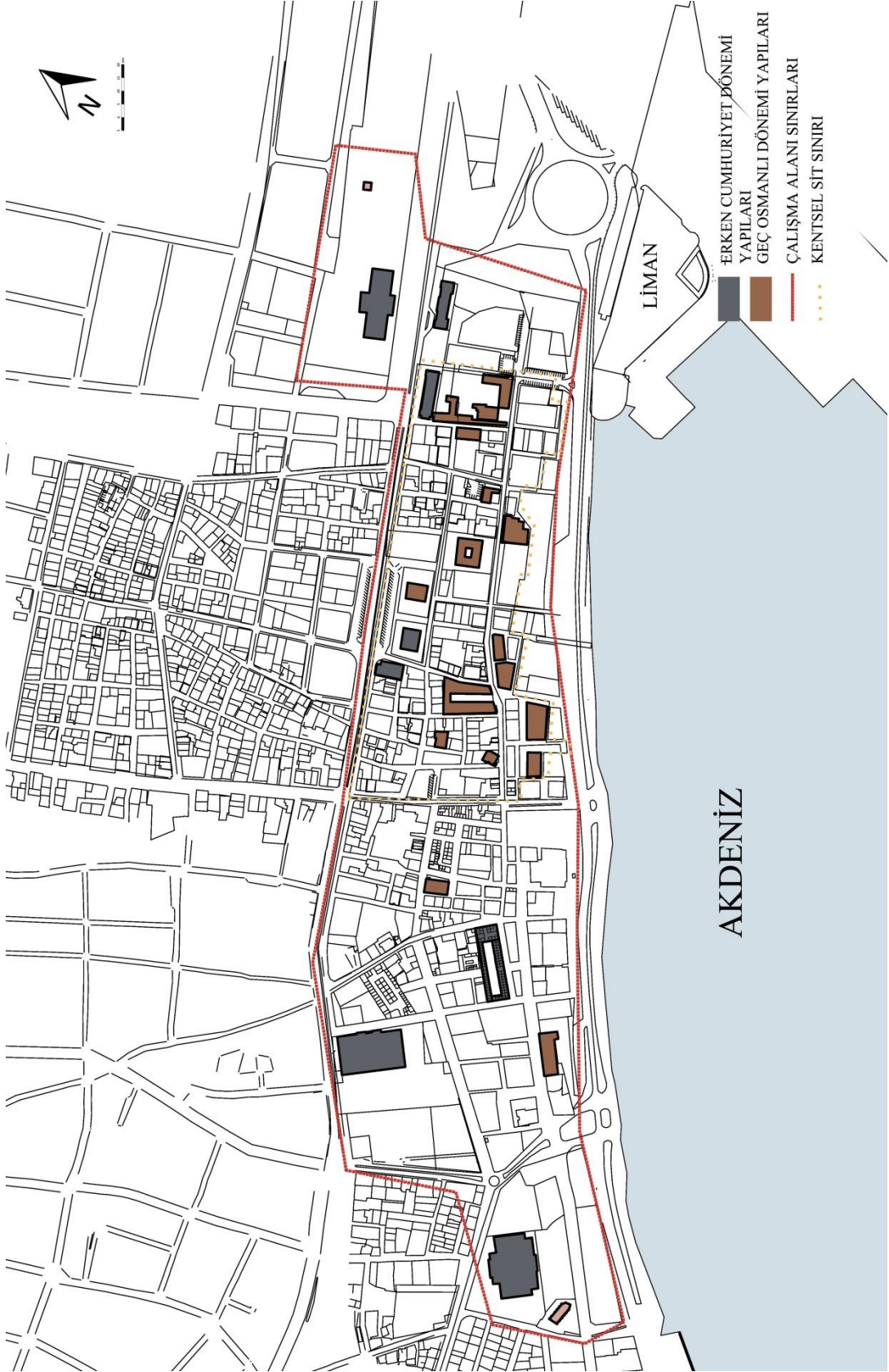
Mersin Tren Garı – Halkevi arasındaki tarihi kent dokusunda yer alan ve incelenecek olan kamu yapılarının kent içindeki yerleri Şekil 4.2.'de yer alan haritada gösterilmiştir. Çalışma kapsamında incelenecek olan yapılar Mersin kentinin kuruluşundan başlayarak Cumhuriyet dönemine uzanan bir zaman periyodunda inşa edildiğinden, bu yapılar Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet döneminin mimari üslubuna göre şekillenmiştir. Çalışmada incelenecek olan yapıların seçiminde yapıların orijinal kullanımları göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda günümüzde kamu yapısı olan, bir süre kamu yapısı olarak kullanılmış olan ancak orijinalinde sivil mimarlık örneği olan yapılar çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir. Yapıların orijinal kullanımlarının saptanmasında temel kaynak olarak Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan tescil fişleri kullanılmıştır.

Şekil 4.1. Mersin Tren Garı - Halkevi arasındaki tarihi doku ve çalışma alanı sınırları

Şekil 4.2. Mersin Tren Garı - Halkevi arasındaki tarihi doku ve incelenen kamu yapıları

Şekil 4.3. İncelenecek kamu yapılarının dönemleri

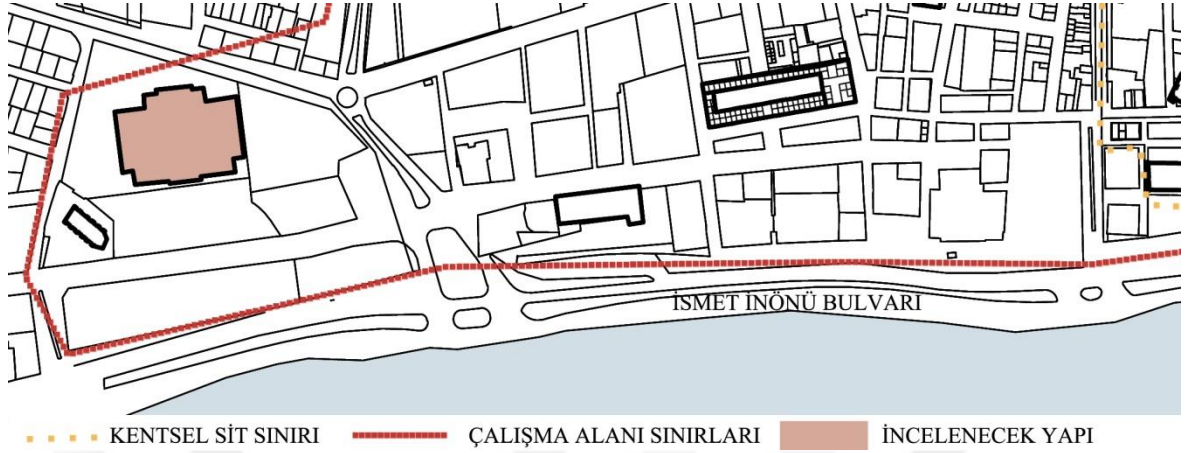

- 1 HALKEVİ
- 2 ZİYA PAŞA GAZİNOSU
- 3 ÇOCUK ESİRGEME KURUMU
- 4 BÜYÜK HAMAM
- 5 TAŞ BİNA
- 6 HÜKÜMET KONAĞI
- 7 SORSOK HAN
- 8 AZAK HAN
- 9 TAŞ HAN
- 10 GÜLNER OTELİ
- 11 ZİRAAT BANKASI
- 12 OSMANLI BANKASI
- 13 MERKEZ BANKASI
- 14 İŞ BANKASI
- 15 KASAPLAR ÇARŞISI
- 16 ÜÇ OCAK İÖO
- 17 TEVFİK SİRRI GÜR LİSESİ
- 18 MERSİN ESKİ TREN GARI
- 19 MERSİN YENİ TREN GARI
- 20 LATİN KATOLİK KİLİSESİ
- 21 NUSRETİYE CAMİ
- 22 ESKİ CAMİ
- 23 ORTODOKS KİLİSESİ

Şekil 4.4. İncelenecek kamu yapıları

4.1. Sosyal ve Kültürel İşlevli Yapılar

4.1.1. Mersin Halkevi

Şekil 4.5. Mersin Halkevi vaziyet planı

Mersin Kiremithane Mahallesi 21 pafta, 35 ada, 12 parselde bulunan, 34 envanter nolu yapıdır.

Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanlık Divanı tarafından kabul edilen Halkevleri Talimatnamesi ile halkevlerinin kuruluş amaçları ve faaliyetlerini nasıl yürütecekleri açıklanmıştır. Mersin Halkevi de 1933 yılında kurulmuş ve İstiklal Caddesi üzerinde yer alan iki katlı bir yapıda faaliyet göstermeye başlamıştır (Bozkurt ve Bozkurt, 2016).

Şekil 4.6. Mersin Halkevi 1940'lar (Ünlü, 2017, s.256)

Cumhuriyet'in ilanından sonra aydınlanmanın ve eğitimin simgelerinden olan Mersin Halkevi'nin yapısı, Vali Tevfik Sırrı Gür'ün görev yaptığı 1940'lı yıllarda inşa edilmiştir. Radikal kararlar alarak imar faaliyetlerini gerçekleştiren Vali Gür, kentlilerin bir kısmının beğenisini toplarken bir kısmının eleştirilerine maruz kalmıştır. Görev yaptığı dönemin ekonomik zorluklarına rağmen birçoğu günümüzde hala ayakta olan, kentin en özgün Cumhuriyet Dönemi yapılarını inşa ettirmiştir. Halkevi'nin yapımı sırasında, yıkılan Rum Ortodoks Kilisesi'nin taşları ve mermerleri kullanılmıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 202). Yapının çatısı için kullanılan Marsilya kiremitleri de Anamur yakınlarında batırılmış olan bir gemiden çıkarılmıştır (Yiğit, 2001). 29 Ekim 1946 tarihinde Ankara Devlet Tiyatro ve Operası tarafından temsil edilen Madam Butterfly Operası ile Mersin Halkevi'nin açılışı yapılmıştır. 1952 yılına kadar Halkevi olarak kullanılan yapı Halkevlerinin kapatılmasının ardından farklı kurumlar tarafından kullanılmıştır. 1977 yılında Kültür Bakanlığı tarafından devralınan yapı, onarım ve yenileme çalışmalarının ardından 9 Mart 1922'de, ilk açılışında olduğu gibi Madam Butterfly Operası ile açılmıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009).

İnşaat Mühendisleri Odası 50.yılında, Cumhuriyetin 50 eserini araştırma ve yayınlama düşüncesi ile bir jüri oluşturarak bu 50 eseri seçmiştir. Bu 50 eser içinde, Cumhuriyet'in ilk 25 yılında yapılan anıtsal yapılardan biri olarak Mersin Halkevi de seçilmiştir. Yapının seçilme sebebi şu sözlerle açıklanmıştır;

“Mersin Halkevi binası, geleneksel halkevi mimari tekniklerini eksiksiz sergilemeyi başaran özel bir yapıdır. Halkevi binasını özellikli ve ayrıcalıklı kılan, yapıldığı dönemin tüm zorlu ve caydırıcı etkenlerine karşı başarıyla tamamlanmış olmasıdır. Binanın diğer önemli özelliği en büyük halkevi binası olması, çok amaçlı kullanılabilir bir yapı olarak tasarlanması ve döner sahne teknolojisi kullanılmasıdır. Dünyaca ünlü kültür eserleri, operalar ve temsiller Türkiye'de ilk defa Mersin Halkevi'nde sergilenmiştir.” (Tekeli, 2006: 34)

Yapının mimari tasarımı Ertuğrul Menteş tarafından yapılmış, müşavir olarak Arif Hikmet Koyunoğlu, Dr. Mukbil Gökdoğan ve Raşit Tuğrul görev almıştır (Tekeli, 2006). Eskiyenentürk (1998), yapının esas projesinin Tevfik Sırrı Gür tarafından hazırlandığını, Arif Hikmet Koyunoğlu ve Mukbil Gökdoğan'ın etüdler yaparak projeyi geliştirdiklerini; dış cephelerdeki mimari öğeleri Ertuğrul Menteş'in yaptığını, yapının bütün detaylı çizimlerini, mühendislik hesaplarını ise mühendis Matissner'in yaptığını söylemiştir.

Şekil 4.7. Mersin Halkevi giriş holü

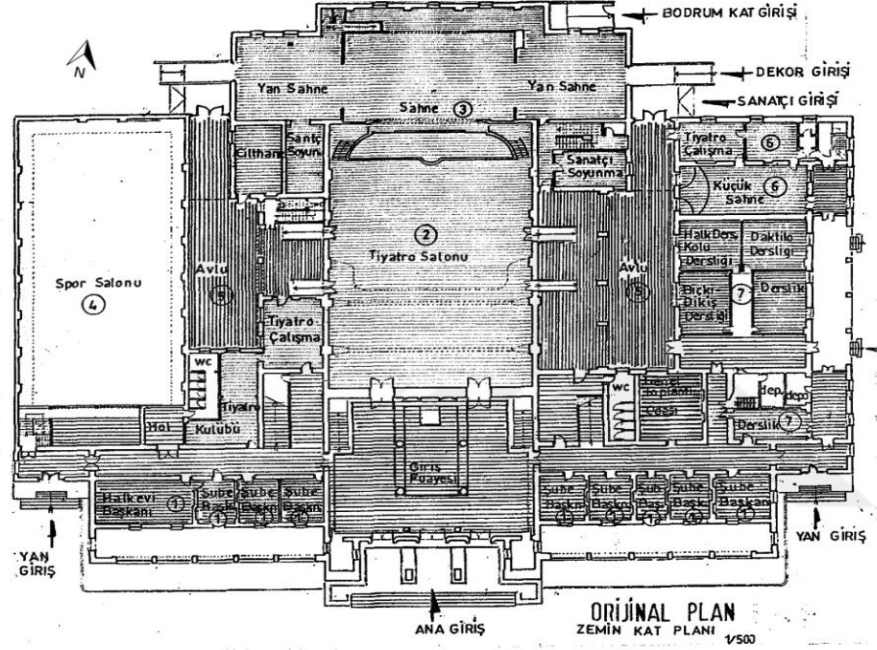
Betonarme karkas sistemi ile inşa edilen yapı iki katlı ve kırma çatılıdır. Yapının iç duvarlarında Vali Tevfik Sırrı Gür'ün isteği üzerine, Ressam Nurettin Ergüven'in Mersin'in doğal güzelliklerini yansıttığı resimleri bulunmaktadır. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkilerinin gözlendiği yapıda giriş cephesi dikkate alınırken, arka cephe göz ardı edilmiştir (Tekeli, 2006). Yapının giriş aksı kütleli olarak öne çıkarılarak giriş vurgulanmıştır. Girişin üstünde bulunan balkon, giriş için bir saçak görevi görmektedir. Yapı halkevi programına uygun olarak kütüphane, okuma salonu, temsil salonu, bahçe, balkon işlevlerini bir arada barındıracak şekilde tasarlanmıştır (Tekeli, 2006). Yapının tamamlanmasından birkaç sene sonra, önündeki alanda yapılan peyzaj düzenlemesi ile Cumhuriyet Meydanı oluşturulmuştur. Meydanın ortasına da 140 metre uzunluğunda ve 20'şer santimetre yüksekliğinde olan 10 kademeli bir amfi yapılmıştır. Bu amfinin ortasına da bir anıt kaidesi oluşturularak bu kaideye heykeltıraş Kemal Yontuç tarafından yapılan Mustafa Kemal Atatürk heykeli yerleştirilmiştir (Eskiyeentürk, 1998).

“Neşe Yeşilkaya, “Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık” adlı kitabında halkevi binalarının resmi yapı imgesiyle bütünleşerek kamusal bellekte yer ettiğini, yapıldıkları dönemde olduğu gibi bugün hala kentlinin bilişsel haritasını tanımlayan “odak yapılar” olduğunu ifade etmiştir. 1946 yılında inşası tamamlanarak açılan Mersin Halkevi'nin yeni binası, bu tanımı tam olarak karşılamıştır. Bugün sahip olduğu yeni işlevlerle birlikte Mersin'in imge

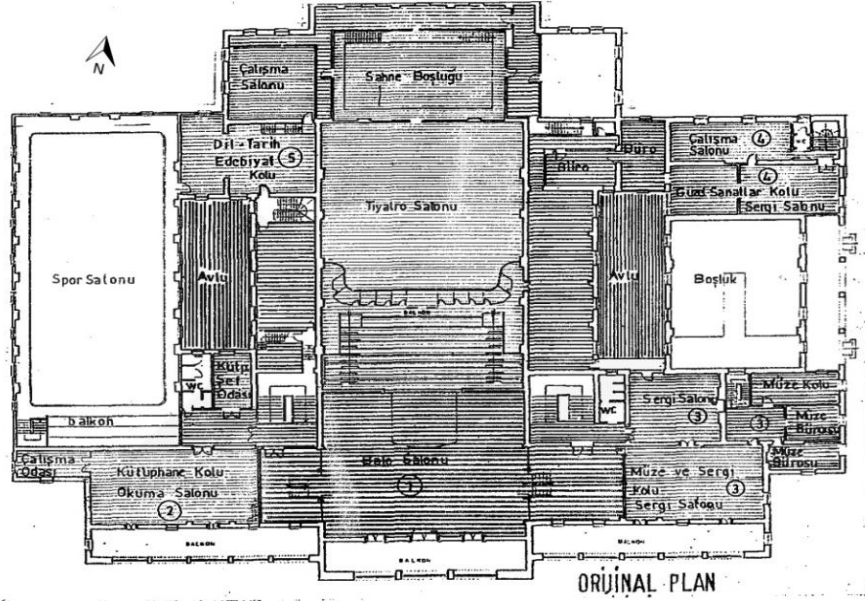
yapılarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.” (Bozkurt ve Bozkurt, 2016: 405)

Yapı ilk kullanıma açıldığı zaman Halkevi'nin 9 kolu, bunların çalışma alanları ve idari birimlere hizmet verecek şekilde tasarlanmıştır. Zemin katın doğu kısmı bütün kolların başkanları ve Halkevi başkanının idari ofisleri olarak kullanılmıştır. Yapının orta aksında bulunan tiyatro bölümünde kullanılan hareketli sahne düzeneği Türkiye'nin en gelişmiş sistemlerinden birine sahip olmuştur. Zemin katın kuzey kısmı ise spor faaliyetleri için kullanılmıştır. Yapının birinci katında bulunan büyük salon, Şeref Salonu olarak işlevlendirilmiş, batı kısmı kütüphane ve okuma salonu olarak, doğu kısmı ise sergi ve müze alanları olarak kullanılmıştır (Eskiyeentürk, 1998). Büyük açıklıkların geçilebilmesi için taşıyıcı sistemin farklılaşması gerekliliği ortaya çıkmış, böylece yapıda çelik ve beton gibi farklı malzeme seçimi yoluna gidilmiştir. Yapı betonarme sistemine uygun, simetrik olarak yatay ve düşey akslara yerleştirilmiştir. Büyük salonlarda açıklıklar çelik makas sistemiyle kolonsuz olarak geçilmiştir. Bu tasarım yaklaşımı zamanına göre gelişmiş bir tasarım olarak karşımıza çıkmıştır. Sadece tiyatro ve spor salonunda geçilen büyük açıklıklarda betonarme kolon kullanılmıştır (Eskiyeentürk, 1998).

Kent için bir prestij yapısı olan Halkevi'nin cephesi de boyutuna uygun olarak iki katlı olmasına karşın oldukça yüksek ve gösterişlidir. Cephesi taş kaplama olan yapının bu giriş cephesinde yer alan ve iki kat boyunca yükselen taş kaplama kolonlar, çatı hizasının hemen altında sivri Türk kemerleriyle birbirine bağlanmıştır. Asıl cephe bu kolonların arkasında bırakılarak derinlik hissi yaratılmıştır (Eskiyeentürk, 1998: 40-41). Üç kütle şeklinde simetrik olarak düzenlenen giriş cephesinde, giriş aksının bulunduğu kütle, hacimsel olarak öne çıkarılmıştır. Bu aksta tiyatro bölümünün de bulunması sebebiyle çatısı da giriş bölümünün çatısıyla birlikte çözülmüştür. Giriş cephesinden sonra önem verilen cephe olan doğu cephesinde yer alan üç tali girişin yüzeyleri geri çekilip ön tarafları kolonlarla süslenerek hiyerarşik bir sistem uygulanmıştır. Yapı bu özellikleri doğrultusunda İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın modernist yaklaşımını ortaya koymuştur (Eskiyeentürk, 1998).

	Tiyatro Salonu ve İlgili Birimler		Toplantı, Sergi ve Çalışma Salonları
	Spor Salonu ve İlgili Birimler		Depolar ve Kullanılmayan Mekanlar
	İdari Birimler		Balo Salonu ve Sosyal Mekanlar

	Tiyatro Salonu ve İlgili Birimler		Toplantı, Sergi ve Çalışma Salonları
	Spor Salonu ve İlgili Birimler		Depolar ve Kullanılmayan Mekanlar
	İdari Birimler		Balo Salonu ve Sosyal Mekanlar

Şekil 4.8. Mersin Halkevi orijinal kat planları (Eskiyeentürk, 1998, s.36-38)

Şekil 4.9. Mersin Halkevi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Halkevi binaları için genel olarak kullanılan ifadelerin modernist söylemle de çakıştığını görülmüştür. Bunlar “mütevazi cephe”, “basit, sade ve göreceği işe göre”, “ihtiyaca kafi”, “arsaya ve ihtiyaçlara uymak” gibi tanımlar olmuştur. (Durukan, 2006). Halkevleri bir yandan da Cumhuriyet hükümetinin işaret ve sembollerini yansıtmışlardır. Bunlardan olan Türk Bayrağı, Atatürk Heykeli ve özdeyiş öğelerinin hepsi Mersin

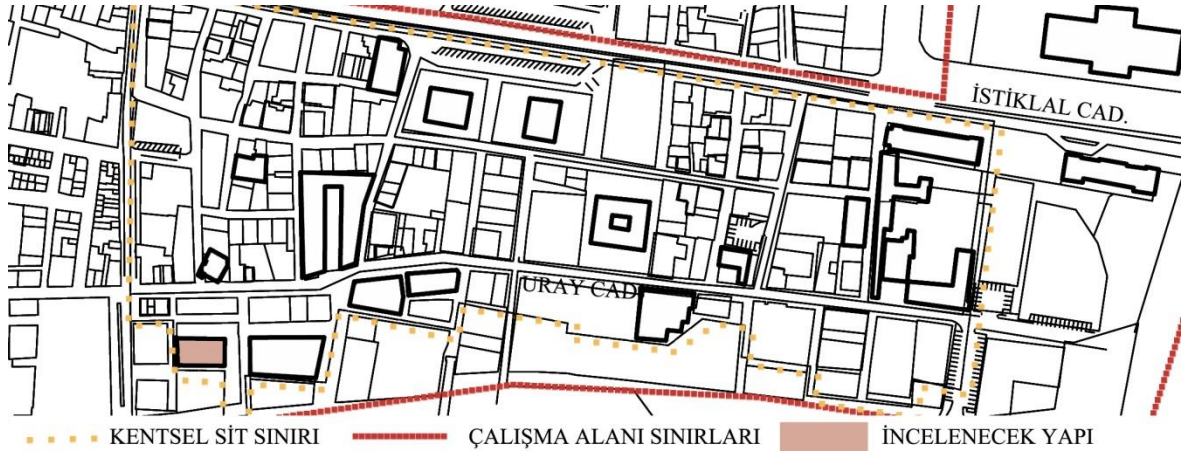
Halkevi'nde kendini göstermiştir. Halkevlerinin genel olarak bir Cumhuriyet Meydanı üzerinde yer aldığı görülmüştür. Zonguldak, Kars, Isparta, Sivas, Konya, Bartın, Karamürsel, Kayseri, İzmit, Adana, Yalova, Bursa Halkevleri bu duruma uygun inşa edilmiştir. Ancak Mersin Halkevi'nin konumlandırılmasından sonra bir Cumhuriyet Meydanı tasarlanmıştır (Durukan, 2006, 129). Zonguldak, Kadıköy, Karamürsel, İzmir ve İzmit Halkevleri de Mersin Halkevi gibi deniz kenarında konumlanmıştır. Halkevlerinde tek bir hacimdense parçalanmış fonksiyonlara göre yerleştirilmiş hacimler yer almıştır. Ezici büyüklükte tek bir hacimdense, blokların birleştirilmesiyle oluşan bir hacimsel düzenleme mevcut olmuştur. Ancak Halkevlerinin kapatılmasına yakın bir dönemde yapılmış olan Mersin Halkevi hem plan hem de cephe tipolojisi olarak farklılık göstermiştir. Tek bir kütle olarak şekillenen yapı simetrik planlama, monumental etki, yüksek kemerler ve yerel malzeme olan kesme taşların kullanımı ile Halkevlerinin genel modern görüntüsünden uzaklaşmıştır (Durukan, 2006, 147-153). Tek, büyük hacim, simetrik ve üç kütleli cephe tipolojisiyle Erzurum Halkevi, Mersin Halkevi ile benzer bir görünüm sergilemiştir.

Yapı günümüzde Mersin Kültür Merkezi olarak kullanılmakta, Devlet Opera ve Balesi temsilleri burada gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.10. Erzurum Halkevi [9]

4.1.2. Ziya Paşa Gazinosu (PTT binası)

Şekil 4.11. PTT binası vaziyet planı

Mersin Çankaya Mahallesi 1 pafta, 459 ada, 27 parselde bulunan, 29 envanter nolu yapıdır.

Ziya Paşa Gazinosu, 1884 yılında dönemin Adana Valisi Ziya Paşa tarafından yaptırılmıştır. İki katlı olan yapı gazino ve otel olarak işlevlendirilerek yıllarca Mersin kentinin sosyal ve kültürel yaşamının önemli mekanlarından biri olmuştur. Açıldığı dönem Ziya Paşa Kiraathanesi olarak anılan yapı daha sonra Ziya Paşa Gazinosu adını almıştır.

Şekil 4.12. Ziya Paşa Gazinosu (Günümüz PTT binası), Postane, Taş Han (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.104)

Şekil 4.13. Ziya Paşa Gazinosu(Günümüz PTT binası) (Geylani, 2012, s.109)

Saraçzade Mahmut tarafından işletilmiş olan Ziya Paşa Gazinosu bir dönem Mersin İdadisi'ne de ev sahipliği yapmıştır. Mersinlilerin kolektif belleğinde kültüre ve sosyal bir mekan olarak yer etmiştir. Ziya Paşa Gazinosu kentin memurları ve kenti ziyaret eden tüccarlar için uğrak bir nokta olmuştur (Ünlü ve Ünlü, 2009: 104). Önce kiraathane olarak açılan, daha sonra kahvehaneye dönüşen ve en son gazino olarak adlandırılan mekanın sosyal ve kültürel yapısı Bozkurt ve Geylani (2017) tarafından şu şekilde açıklanmıştır;

“Kıraathanenin girişinde sol yönde küçük camekânlı bir kitaplık bulunurdu. Bu kitaplığı bir sedir izlerdi. Mesai bitiminde dairelerinden ayrılan üst derece memurlar, tüccarlar ve emekliler buraya uğrar; yumuşak sedirlere oturur; gazete ve dergilere göz atarlardı. “Köroğlu”, “Hacivat”, “Köylü” ve “Kurun” gibi gazeteler üç günde bir gelirdi. “La Republique” isimli gazete ise çok okunurdu. Zira Mersin’in büyük ithalat-ihracat ve gemi acenteliği yapan tüccarlarının hemen hemen tamamına yakını gayrimüslimdi ve Fransızca onların ana dilleri gibiydi. Burası aynı zamanda bir sohbet ve dinlenme yeri idi. Tanışıklar burada belirli saatlerde buluşur, sohbet ederdi. Zamanla kiraathane kahvehaneye dönüştü ve dama ve satranç gibi oyunların yerini tavla, bilardo ve kâğıt oyunları aldı. Bir süre sonra mekân, gazino olarak hizmet vermeye başladı. Özellikle Mersin’in gelir seviyesi yüksek ailelerinin verdiği kutlamalara ve davetlere ev sahipliği yaptı. Ziya Paşa Kiraathanesi de, Ziya Paşa Gazinosu da bugün artık Mersin’in geçmişinde kalmış tatlı bir anı olarak hatırlanmaktadır.” (Bozkurt ve Geylani, 2017 :354)

1926 yılında Ziya Paşa Gazinosu'nun yanındaki üç katlı yapıya taşınan Mersin Telgraf ve Posta İdaresi daha sonra Ziya Paşa Gazinosu'nun yapısını da bünyesine katmıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 126).

Kesme taştan kagir olarak inşa edilen, kırma kiremit kaplı çatılı, ahşap döşemeli yapı iki katlıdır. Yapının güney cephesinde üç tane kemerli açıklık batı cephesinde de iki tane kemerli açıklık bulunmaktadır. Yapının tüm cephelerini dolaşan kat silmesi birinci kat ile zemin kat ayrımını göstermektedir. 2:4 oranına sahip, ahşap panjurlu dikdörtgen pencereler birinci katta yer almaktadır. Sosyo-kültürel bir yapı olmasına karşın cephe tipolojisi olarak zemin katı depo-antrepo olarak kullanılan birinci katı ise yaşam alanı olarak kullanılan Levanten evlerine (Açık Güneş, 2010) referans vermektedir. Şekil 4.59'da görüldüğü gibi yapı yakın çevresinde bulunan yapılarla aynı cephe tipolojisine sahiptir.

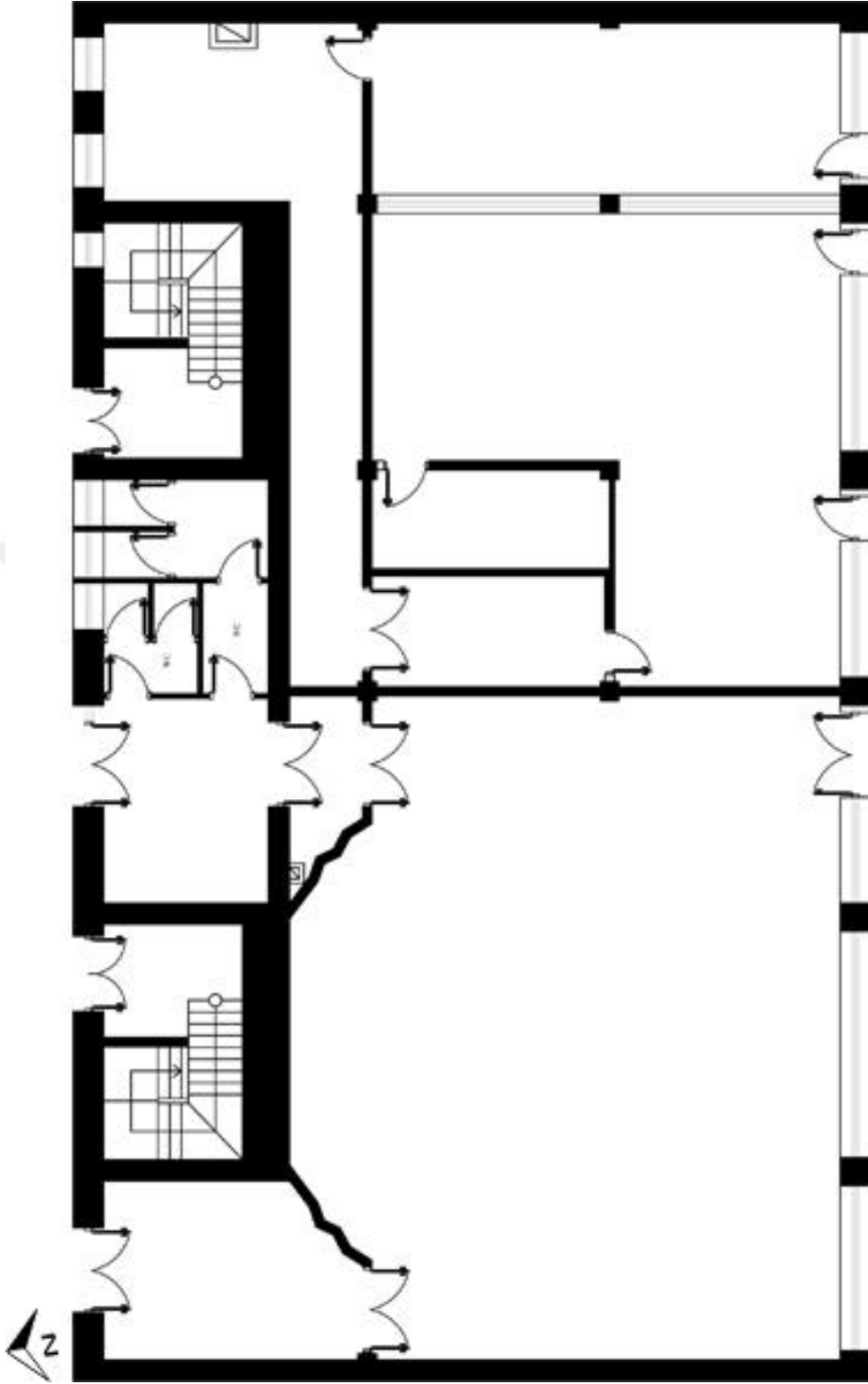
Yapı günümüzde PTT Mersin Başmüdürlüğü'nün ek yapısı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.14. Ziya Paşa Gazinosu restorasyon öncesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

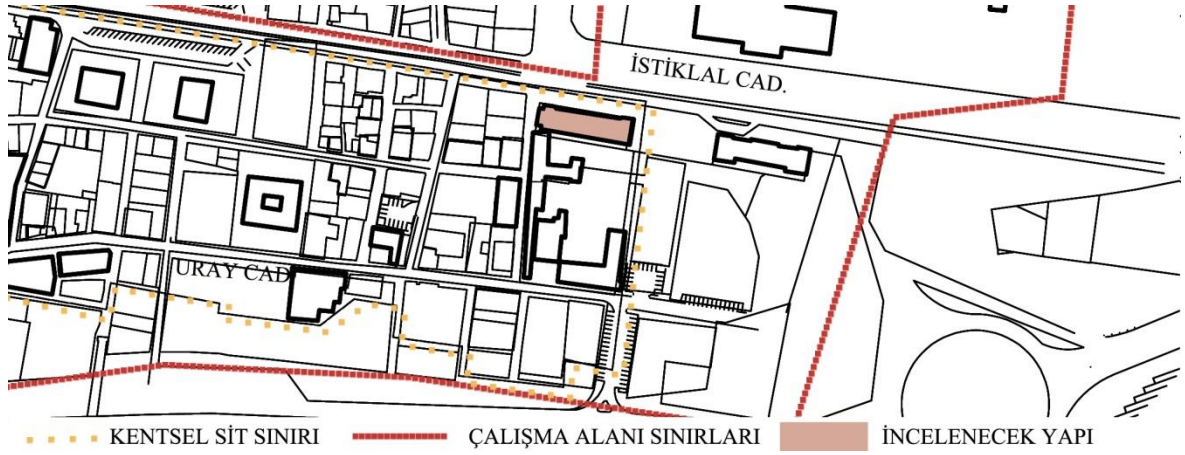

Şekil 4.15. Ziya Paşa Gazinosu (Günümüz PTT binası)(Kişisel arşiv)

Şekil 4.16. Ziya Paşa Gazinosu/PTT binası zemin kat planı (Kişisel arşiv)

4.1.3. Çocuk Esirgeme Kurumu (Mersin İl Halk Kütüphanesi)

Şekil 4.17. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) vaziyet planı

Mersin Yeni Mahalle 60 pafta, 58 ada, 3 parselde bulunan, 19 envanter nolu yapıdır.

Yapı 1945 yılında birçok imar faaliyetinde bulunmuş olan dönemin Mersin Valisi Tevfik Sırrı Gür tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu olarak yaptırılmıştır. Mersin bu yapı ile kimsesiz çocukların barınıp yetiştirilebileceği bir yuvaya kavuşmuştur. Bu hizmetinden dolayı kurum tarafından Gür'e "Gümüş Liyakat Madalyası" verilmiştir. Yapının kırma çatısı sökülerek teras haline getirilmiş ve geliri Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait olmak üzere yazlık sinema olarak işletilmiştir. Bir süre sonra adliyenin hukuk bölümü olarak kullanılan yapı, ardından Mersin İl Halk Kütüphanesi olarak işlevlendirilmiştir (KUDEB Sanat Tarihi Raporu).

Plan şeması olarak uzun, ince bir dikdörtgen plana sahip olan yapı, uzun aksına paralel olarak üç akslı olarak tasarlanmıştır. Plan şemasının orta aksı sirkülasyon alanına, iki yan aks ise mekanlara ayrılmıştır.

Yapı iki katlı, kırma çatılı olarak inşa edilmiştir. Yapının kırma çatısı söküldüğünden 2018 yılının sonlarında biten restorasyonuna kadar teras çatılı olarak kullanılmıştır. Yapı betonarme karkas tekniği ile inşa edilmiştir. Binanın iki katlı alçak yapısı; kesme taş duvar kaplaması, kemerli ve söveli pencere ve kapı açıklıkları ve simetrik cephe anlayışı ile desteklenmiştir. Giriş cephesinde kendini daha çok gösteren bu anlayış, giriş aksının ve her iki yan kanat aksının öne doğru çıkarılmasıyla elde edilmiş olan iki kademeli ve simetrik şema sayesinde yapıya anıtsallık kazandırmıştır. Yapı önüne, basamaklarla çıkılan yükseltilmiş giriş platformu yerleştirilmiş, duvar hizası geri çekilerek üç adet kemerli açıklıktan geçilen ön giriş hacmi oluşturulmuştur. Giriş aksında zemin katta yer alan üç

kemerli düzenlemeyi üst katta kemerli pencere düzeni takip etmiştir. Yapının cephe hareketleri için kemerli pencereler ve geniş söveler kullanılmıştır. Yapının göz ardı edilen, Latin Katolik Kilisesi'ne bakan arka cephesinde ise düz lentolu, dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nda görüldüğü gibi yapının giriş cephesi ve yan cepheler dikkate alınmış, arka cephe ise göz ardı edilmiştir.

Şekil 4.18. Çocuk Esirgeme Kurumu/İl Halk Kütüphanesi restorasyon öncesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) ve altta restorasyon sonrası (kişisel arşiv)

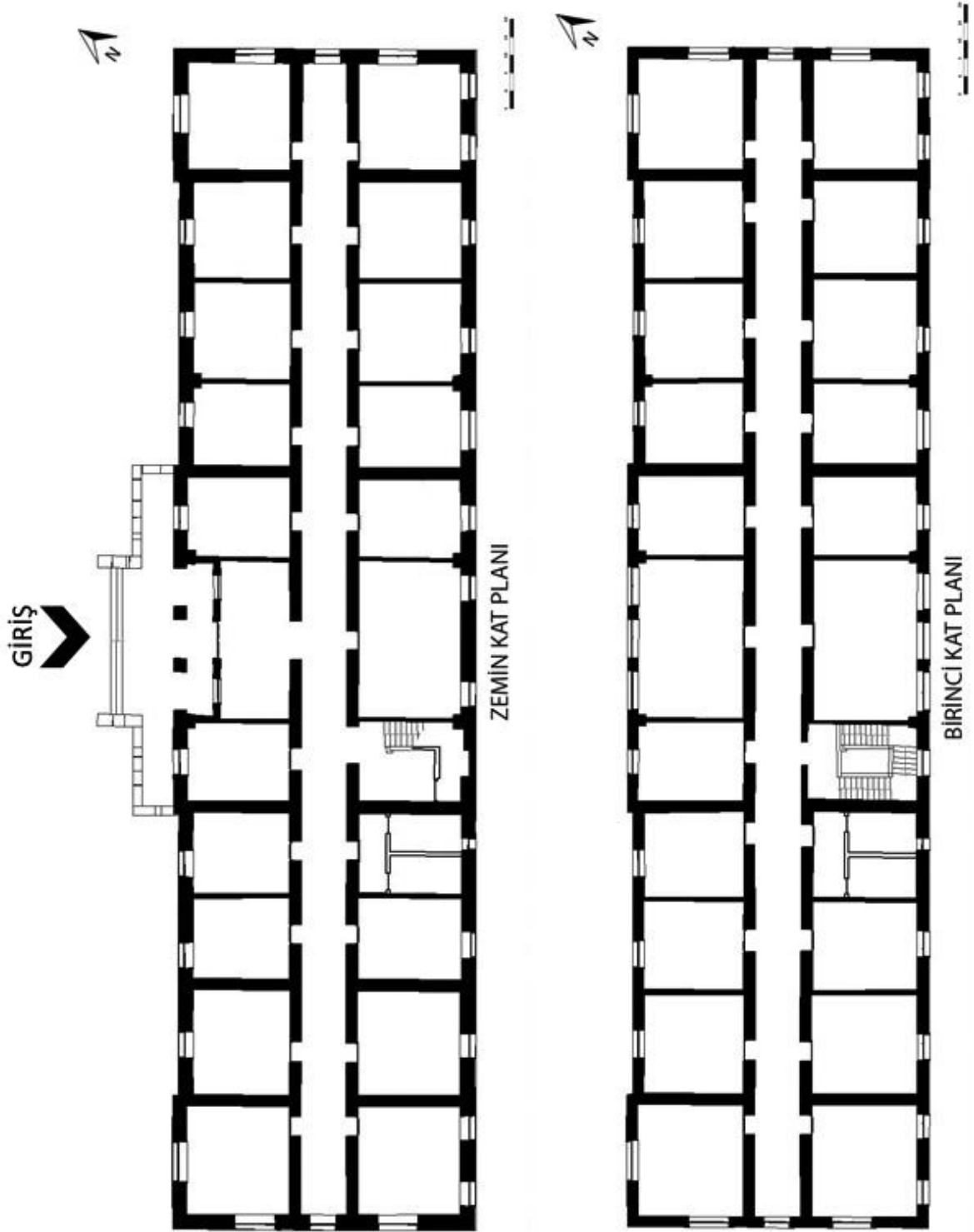
Yapı; yaklaşık olarak aynı yıllarda yan parselinde inşa edilmiş olan Üç Ocak İlköğretim Okulu yapısı ile benzer bir cephe tipolojisine ve plan şemasına sahiptir. Ayrıca yapı, Ankara'da yapılmış olan Çocuk Esirgeme Kurumu (Şekil 4.19.) yapısına kemerli pencereleri, pencere oranları ile benzerlik göstermektedir. Yapının giriş aksının üçlü yuvarlak kemerle vurgulanması ve üst katta bu düzenin pencerelerle devam ettirilmesi de

cephe tipolojisi olarak Ankara'da yer alan Hariciye Vekaleti binasının kemerli giriş vurgusu ile benzer izler taşımaktadır.

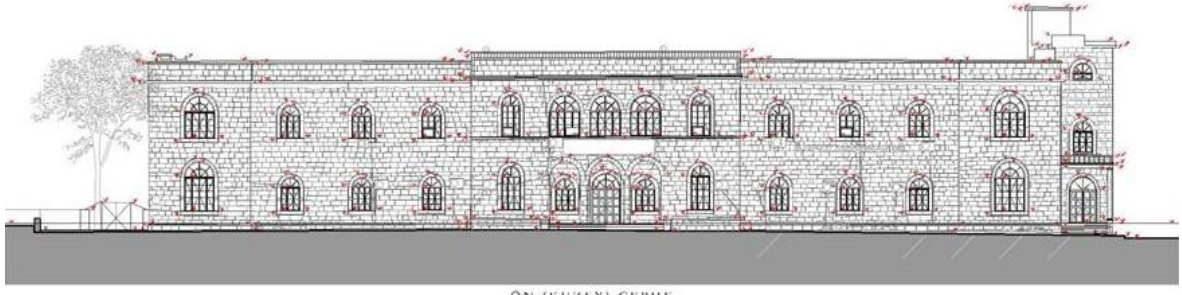
Yapı günümüzde yeniden Mersin İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

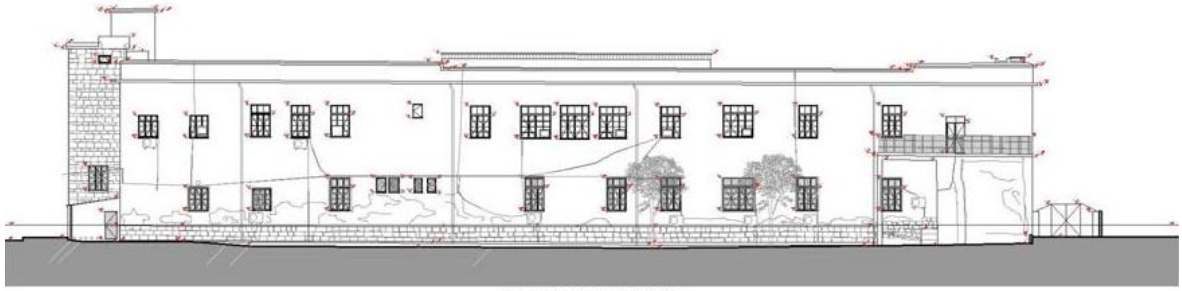
Şekil 4.19. Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu (Yüksel, 2013, s.118)

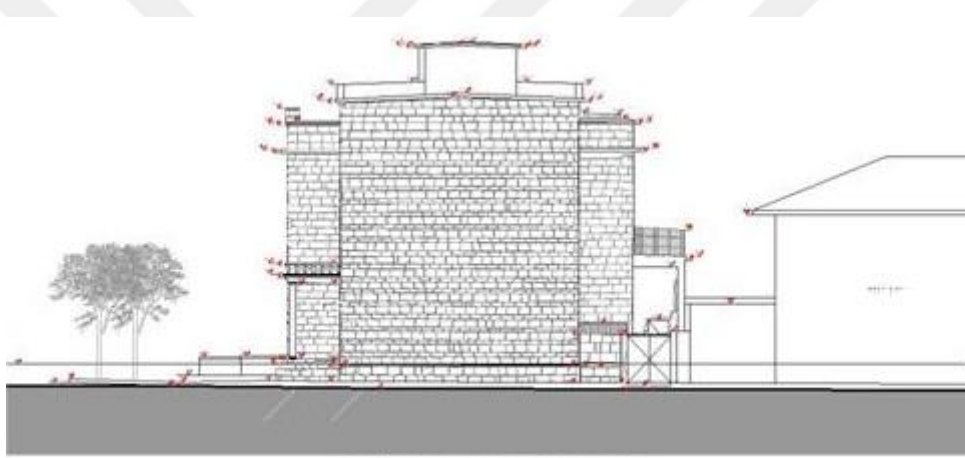
Şekil 4.20. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) kat planları (Restitüsyon raporundan düzenlenmiştir)

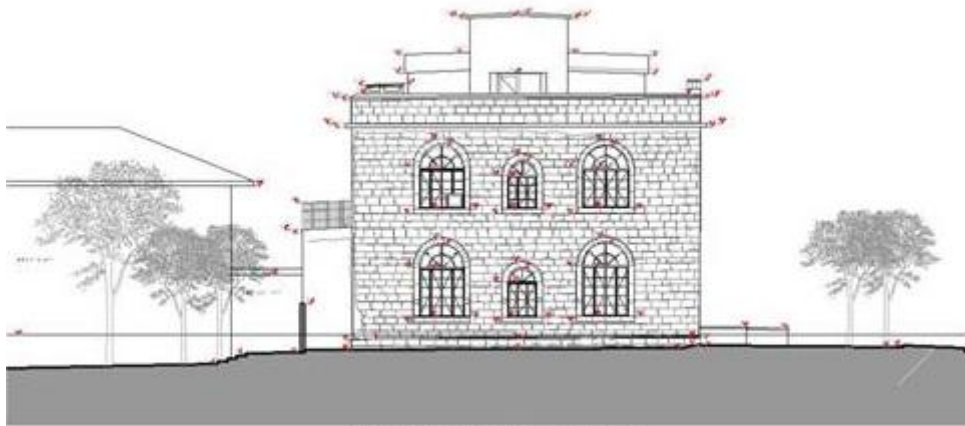
ON (KUZEV) CEPHE

ARKA (GÜNEY) CEPHE

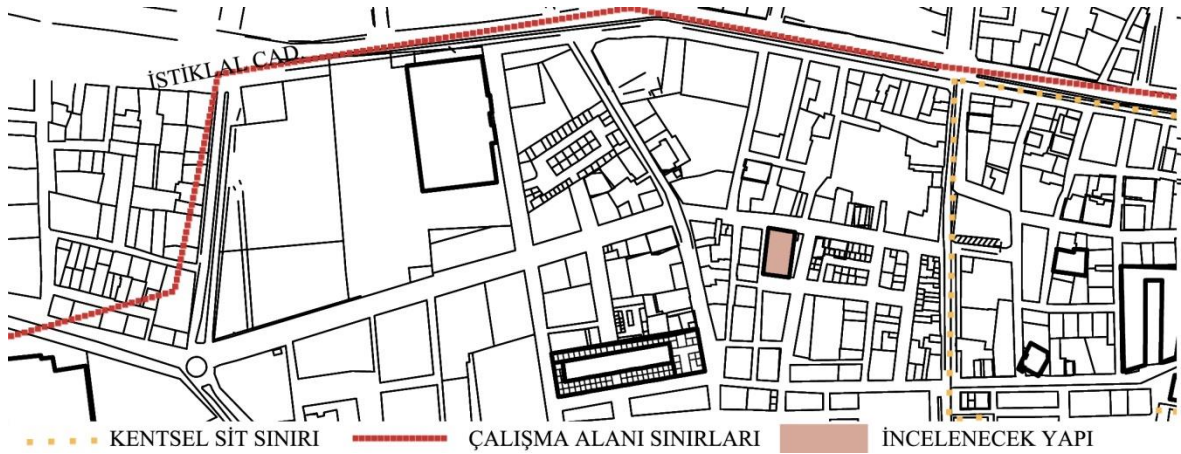
SAĞ YAN (BATI) CEPHE

SOL YAN (DOĞU) CEPHE

Şekil 4.21. Çocuk Esirgeme Kurumu(İl Halk Kütüphanesi) cepheleri (Mersin KUDEB)

4.1.4. Büyük Hamam

Şekil 4.22. Büyük Hamam vaziyet planı

Mersin Çankaya Mahallesi 8 pafta, 127 ada, 2 parselde bulunan, 8 envanter nolu yapıdır.

Ünlü (2007), 1876 yılında kentte üç hamam yapısı olduğunu belirtmiştir. Bunlar Sursok Hamamı, Küçük Hamam ve Büyük Hamam'dır. Bu sebeple yapının yapım yılı 1876 öncesidir.

Kesme taştan kagir olarak inşa edilen hamamın üst örtüsü kubbedir. Yapının kemerli giriş kapıları bulunmaktadır. Yine bu cephelerde kemerli pencere açıklıkları yer almaktadır. Yapı, halk hamamı ya da çarşı hamamı olarak adlandırılan genel hamam olarak inşa edilmiştir. Yapı hamam işlevinin yanı sıra ticari amaçlarla kullanılan dükkanlara da sahip olmuştur.

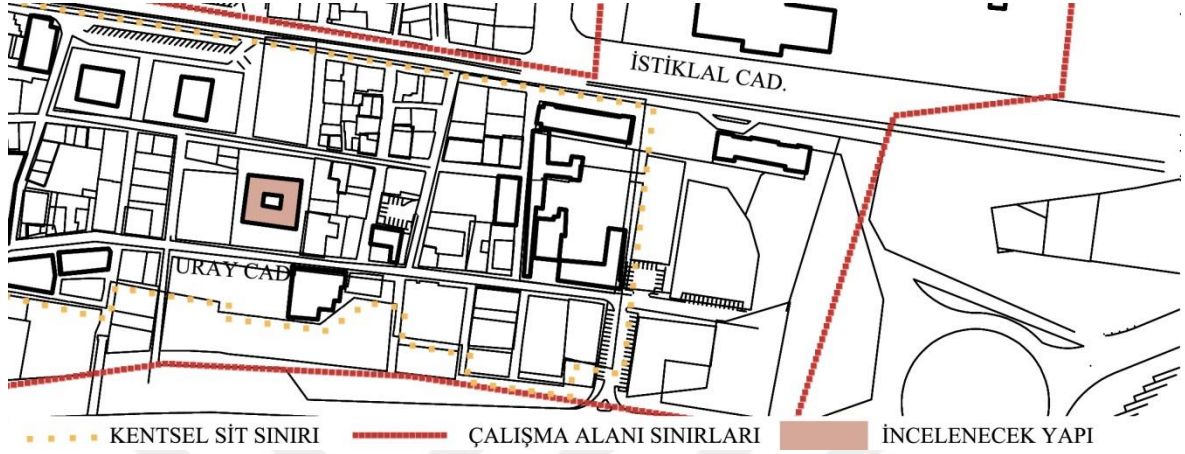
Yapı işlev değişikliği sonucu günümüzde pasaj olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.23. Büyük Hamam (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.2. Yönetim Yapıları

4.2.1. Hükümet Konağı

Şekil 4.24. Hükümet Konağı vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 2 pafta, 54 ada, 3 parselde bulunan, 24 envanter nolu yapıdır.

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Mersin'in kaza durumuna gelmesi sonucu yapılan Hükümet Konağı, kentin gelişen ihtiyaçlarına cevap verememeye başlamıştır. Kente yeni bir hükümet konağı yapılması için Mutasarrıf Cem Bey girişimde bulunarak halkın ve belediyenin desteğini almıştır. Dönemin belediye meclisi üyelerinden Abdülkadir Saydavi yapının projesini hazırlamış ve 1906 yılında yapı hizmet vermeye başlamıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 88). Artan (2003), ise 1898 yılında yapının inşasına başlanıp 1901 yılında tamamlandığını söylemiştir. Halkın yardımları ile inşaatı tamamlanan yapı iç avlulu ve iki katlı kesme taştan yapılmıştır. Zemin katında yirmi, birinci katında on dokuz oda ve bir salonu bulunan yapının büyüklüğü, dönemin Mersin'inde ticaretle birlikte idari fonksiyonların da gelişmiş olduğunu göstermektedir. 1925 yılında çıkan bir yangında yapının ahşap bölümleri tamamen yanmış, giriş aksındaki üçgen alınlığında yer alan Mustafa Kemal Atatürk rölyefi bu yangın sonrası yapılan onarım sırasında konulmuştur (Ünlü ve Ünlü, 2009: 90).

Kesme taştan kagir olarak inşa edilen yapı iki katlı ve kırma çatılı olarak inşa edilmiştir. Yapının kolonlu girişinin olduğu aks kütleli olarak öne çıkarılarak giriş vurgulanmıştır. Öne çıkarılan giriş bölümüne dıştan eklenen giriş ünitesi, üç basamaklı merdivenle çıkılan, silindirik dört sütunun taşıdığı üç bölmeli bir revak oluşturmuştur.

Altıgen formlu kaideler üzerinde yükselen sütunların başlıklarının aralarına gelecek şekilde sivri kemerler işlenmiştir. Revakın üst kısmı, yapının bu katındaki odadan dışarıya açılan bir balkon şeklinde değerlendirilmiştir. Kütleli olarak öne çıkan bu bölümün üst kotunda üçgen bir alınlık yer almıştır. Bu alınlık silmelerle ve rozetlerle bezenmiştir. Yapının cephelerinde yer alan 2:4 oranındaki dikdörtgen pencereler sivri kemerlerle bezenmiştir. Birinci kat pencerelerinin eteklerinde de bezemeler yer almıştır. Doğu, batı ve kuzey cephelerinde yer alan zemin kat pencerelerinde, profilli taş konsollara oturan dışa taşan denizlik ve dekoratif sivri kemer kullanılmıştır. Yapının katlarını ayıran kat silmesi tüm cepheleri dolaşmaktadır. Yapının çıkma yapan saçaklarının altında geometrik bezemeler yer almıştır. Açık avlulu bir plan şemasına sahip olan yapıda, zemin kat balkonlarla desteklenmiş olan açıklıklarla çevrelenmiştir. Bu açıklıkların içinde dikdörtgen formlu odalara açılan on sekiz kapı yer almıştır. Giriş kapısının karşısında bulunan yuvarlak kemerlerin bitiminde birinci kata ulaşmayı sağlayan merdivenler bulunmaktadır.

Şekil 4.25. Hükümet Konağı (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.86-88-90)

Dikdörtgen ve avlulu bir plan şemasına sahip olan yapıda, zemin kat düzenlemesi avluyu çevreleyen revaklar ve bunun gerisinde oluşturulan mekanlar şeklinde olmuştur. Giriş koridorunun kuzeyine yerleştirilen 12 basamaklı, çift kollu ve demir korkuluklu bir

merdiven ile ulaşılan üst katın plan şeması da zemin kat ile aynı şekilde düzenlenmiştir. Zemin katta avlu revakını oluşturan ayaklar, çatı kotuna kadar yükseltilmiş, üst katta da bir revak ortaya çıkarmıştır. Revakın gerisinde yer alan koridor boyunca sıralanan mekanlar, zemin katta yer alanlar ile aynı düşey hat üzerinde yerleştirilmiştir.

20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olan yapıda çıkma yapan saçaklar, giriş aksını vurgulamak için yapılan kütle hareketleri gibi Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'na referans veren ögeler yer almaktadır. Yapının rozetlerle bezeli üçgen alınlığı ve girişinde kullanılan korint başlıklı sütunları neo-klasik üsluba referans vermektedir. Bunun dışında neo-gotik üslubun sivri kemerleri, barok ve rokoko üslubun bitkisel ve geometrik bezemeleri gibi mimari ögeler de yapıda kendini göstermektedir.

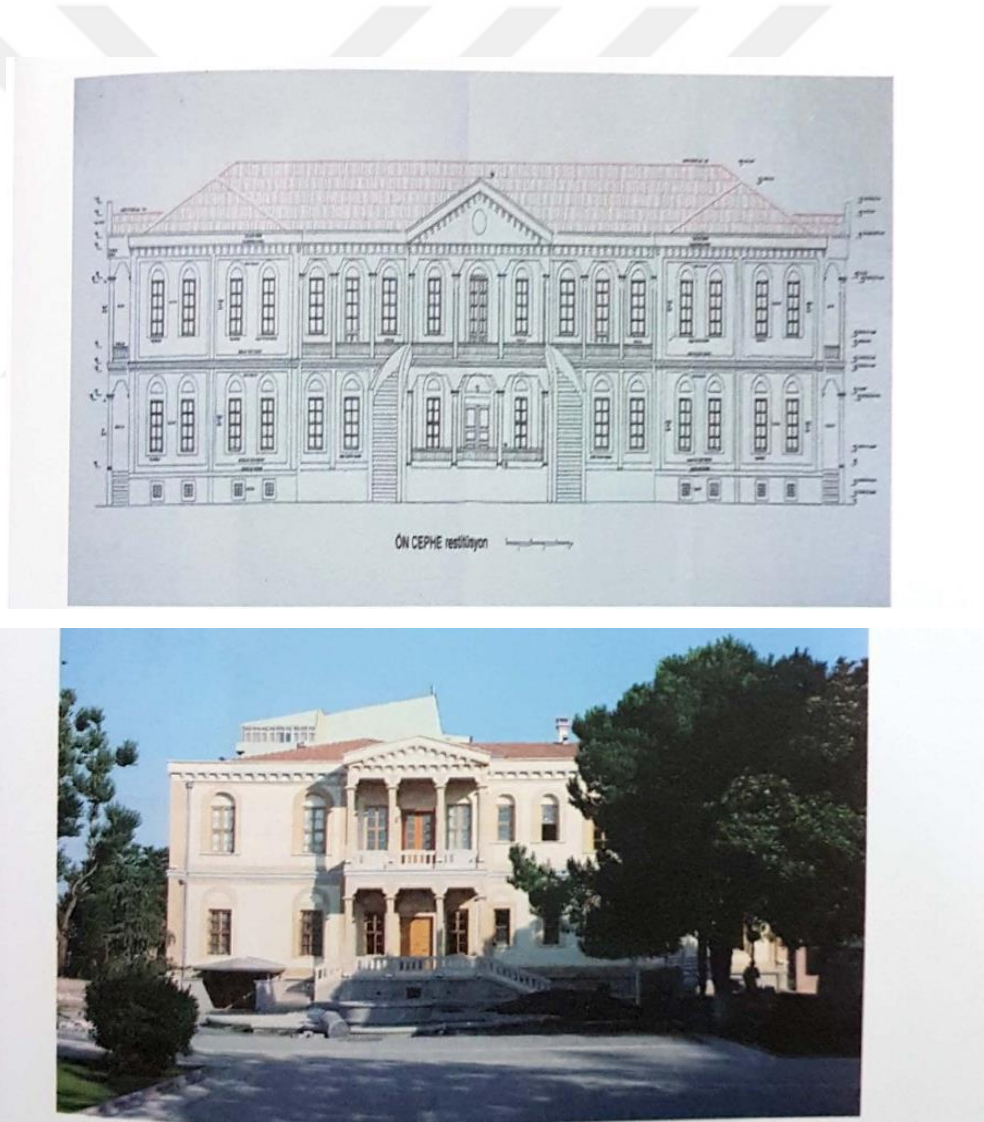
şekil 4.26. Hükümet Konağı (KUDEB)

19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında inşa edilen hükümet konaklarına bakıldığında Samsun Hükümet Konağı'nın (şekil 4.27.) Mersin Hükümet Konağı'na cephe tipolojisi olarak referans verebileceği görülmüştür. Yapının ön cephesinde yakalanan hacimsel

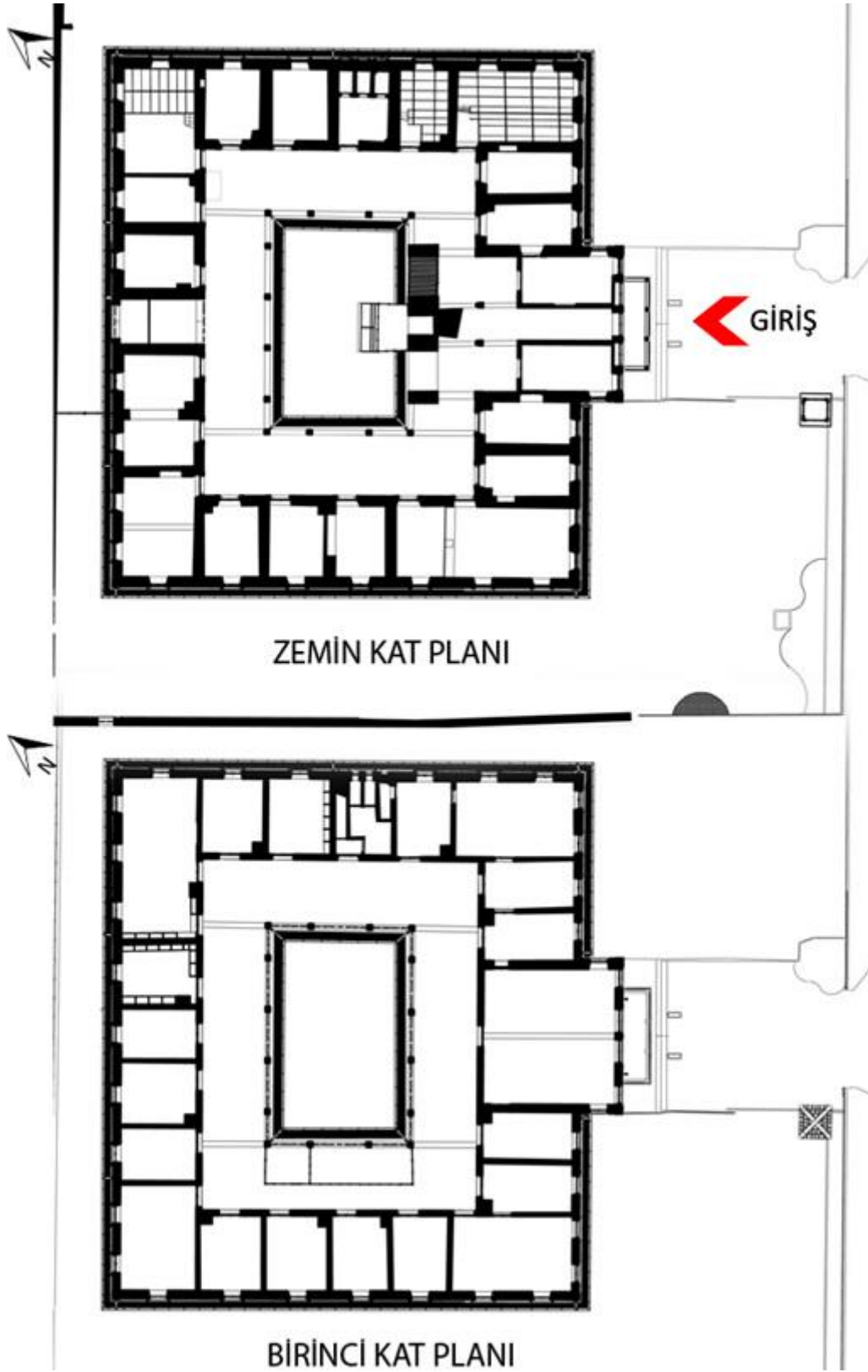
hareket, giriş aksında sütunlarla oluşturulan revak ve üst kotunda yer alan balkon, çatının giriş aksında yer alan üçgen alınlık gibi cephe özellikleri Mersin Hükümet Konağı ile benzer bir cephe tipolojisini ortaya koymuştur.

Yazıcı (2008), hükümet konaklarının genellikle yatayda gelişen, iki ya da üç katlı, öne çekilerek vurgulanan ana girişin yerleştirildiği, vurgunun ve süslemenin cephede toplandığı yapı örnekleri olduğunu ve dönemin mimari eğilimini yansıtacak ampir üslupta inşa edildiklerini söylemiştir. Mersin Hükümet Konağı da bu genel özelliklere uygun olarak inşa edilen bir yapı olmuştur.

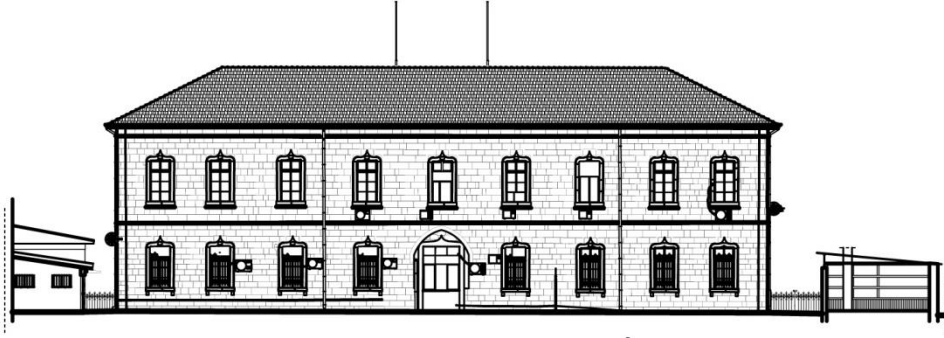
Yapı Sağlık Müdürlüğü, İdare ve Vergi Mahkemeleri gibi çeşitli işlevlerle işlevlendirildikten sonra günümüzde Mersin İl Jandarma Komutanlığı binası olarak kullanılmaktadır.

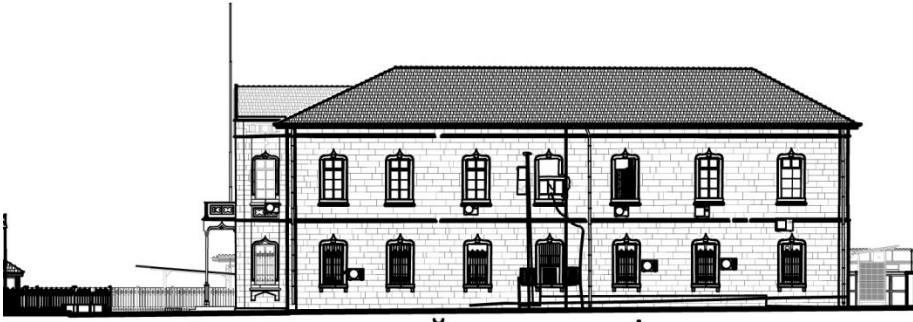
Şekil 4.27. Samsun Hükümet Konağı ön ve yan cepheleri (Yazıcı, 2014, s.327)

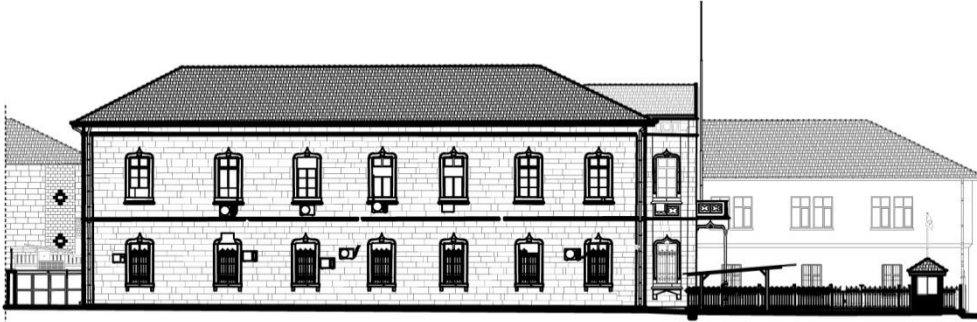
Şekil 4.28. Hükümet Konağı kat planları(MBB'den alınan planlardan düzenlenmiştir)

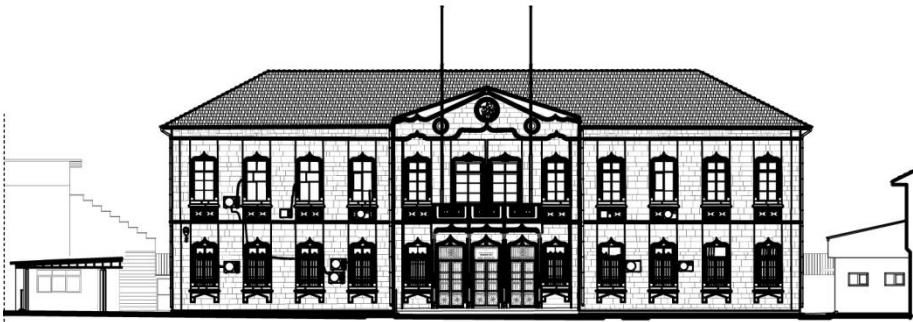
KUZEYBATI CEPHESİ

KUZEYDOĞU CEPHESİ

GÜNEYBATI CEPHESİ

GÜNEYDOĞU CEPHESİ

Şekil 4.29. Hükümet Konağı cephesleri (KUDEB)

4.2.2. Taş Bina(Büyükşehir Belediyesi yapısı)

Şekil 4.30. Taş Bina vaziyet planı

Mersin Çankaya Mahallesi 21 pafta, 21 ada, 13-16 parsellerde bulunan, 31 envanter nolu yapıdır.

Şekil 4.3'te Mersin Büyükşehir Belediyesi olarak kullanılan ve Taş Bina olarak adlandırılan yapının yerinde daha önceden yer alan Tuz Deposu görülmektedir. Bu yapının alt katı tuz ambarı, üst katı ise konut olarak kullanılmıştır. Yapının güneyine daha sonra bir iskele inşa edilmiş ve adını bu yapıdan alarak Tuz İskelesi olarak adlandırılmıştır. Uray Caddesi'nin sonlandığı noktada bulunan Gümrük Meydanı'ndan gelen Kışla Caddesi (günümüzde Atatürk Caddesi) bu yapının kuzeyinden geçerek batıda bulunan konut dokusuna ulaşmıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 144). Cumhuriyet'ten sonra deponun zemin katı Alanyalı Mustafa Efendi'nin Nal ve Çivi Fabrikası olarak işlevlendirilmiştir (Vural, 2018: 22).

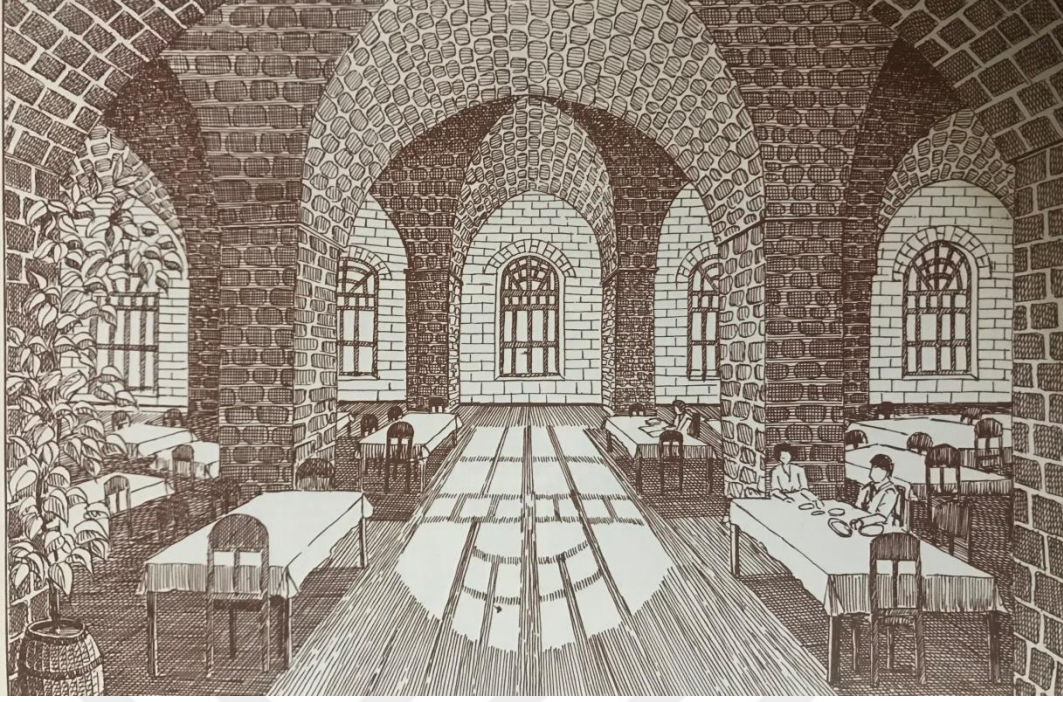
Tevfik Sırrı Gür; 1943 yılında İçel Valisi olduğunda, Mersin'de kentlilerin eğlenebileceği özellikli bir mekan olmadığını düşünerek, üst katı bir dönem Mersin İdman Yurdu Lokali olarak da kullanılmış olan bu yapının yeniden düzenlenmesini istemiştir. Üst katı konut, alt katı tuz deposu olarak kullanılan yapı, özgün yapısı bozulmadan müzik dinlenip dans edilebilen bir mekan haline getirilmiş ve Akkahve olarak isimlendirilmiştir (Ünlü ve Ünlü, 2009: 182). Tevfik Sırrı Gür, yapının tuz deposundan Akkahve'ye dönüşümü sırasındaki restorasyon ekibine Matsiner ve Ertuğrul Menteşe'yi dahil etmiştir (Vural, 2018: 28). Eski antreponun çapraz tonozlu, yüksek ve geniş iç mekanı korunarak gazino işlevine uygun hale getirilmiştir (Vural, 2010: 150). Yapının üst katının da Akotel yapılmasına karar verilmesi üzerine yapının doğu ve batı taraflarına betonarme ekler

yapılmış ve yapıya bir kat daha eklenmiştir. Böylece üç blok ve üç kattan oluşmuş olan yapının cepheleri kesme taşla kaplanmıştır (Vural, 2018: 30).

1940'lı yıllardan itibaren Akkahve, Mersinliler için sohbetler, söyleşiler ve şiir dinletileri gibi kültürel etkinliklerin mekanı haline gelmiştir. Yapı kentte bulunan yazar, çizer, oyuncu, müzisyen, ressam gibi her alandan sanatçıyı ağırlamıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 184). Akkahve; düğün salonu ve partilerin siyasi mahalli gibi işlevlerle kullanıldıktan sonra (Develi, 2018: 59) 1958 yılında yapının bir bölümüne Mersin Belediyesi taşınmıştır. Yapının alt katında da 163 yılında Güzel Sanatlar Resim ve Heykel Galerisi açılmıştır (Ünlü ve Ünlü, 2009: 184).

Şekil 4.31. Taş Bina ve Tuz İskelesi (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.148-172-173)

Şekil 4.32. Akkahve iç mekan (Erkan Aykın çizimi)

Orijinali kesme taştan kagir olarak inşa edilmiş olan yapıya daha sonra betonarme ekler de yapıldığı için karma bir yapım tekniğine sahip olan yapı üç katlıdır. Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapının üst örtüsü kırma çatıdır. Çatı saçakları İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'na referans verecek şekilde dışarıya taşmıştır. Birinci kat ve zemin kat, kat silmesi ile ayrılmıştır. Yapının birinci ve ikinci katları yenilediğinden dolayı bu katların cephelerinde bulunan taşlar ile zemin kat cephesinde bulunan taşlar arasında renk farklılıkları bulunmaktadır. Cephelerde açılan geniş pencereler ile yapı, özgün cephe düzenini kaybetmiştir. Yapının güney cephesinde gömme balkonlar, 3:5 oranında dikdörtgen pencereler, 2:4 oranında giyotin pencereler ve kemerli pencereler yer almıştır. Güney cephesinin doğu ucunda yer alan kütleli olarak öne çıkarılmış hacmin cephesinde Mustafa Kemal Atatürk rölyefi ve “Mersinliler, Mersin'e sahip çıkınız” sözü vardır. Yapının batı cephesinde güney cephesindeki tipolojilere sahip pencerelerin yanı sıra konsollarla desteklenen balkonlar yer almıştır. Yapının kuzey cephesinde zemin katta 3:5 oranına sahip dikdörtgen pencerelerin yanı sıra kemerli açıklıklar da vardır. Kuzey cephesinin birinci ve ikinci katında kemerli ve revaklı bir bölüm bulunmaktadır. Kuzey cephesinin doğu ucunda yer alan giriş kapısı taç kapıvari bir şekilde vurgulanmıştır. Yapının doğu cephesinde kemerli açıklıklar yer almamıştır. Farklı zamanlarda plan

şemasına ve cephesine yapılan eklemelerden dolayı yapı, eklektik bir görüntü sergilemektedir.

Yapı günümüzde Mersin Büyükşehir Belediyesi binası olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.33. Taş Bina (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

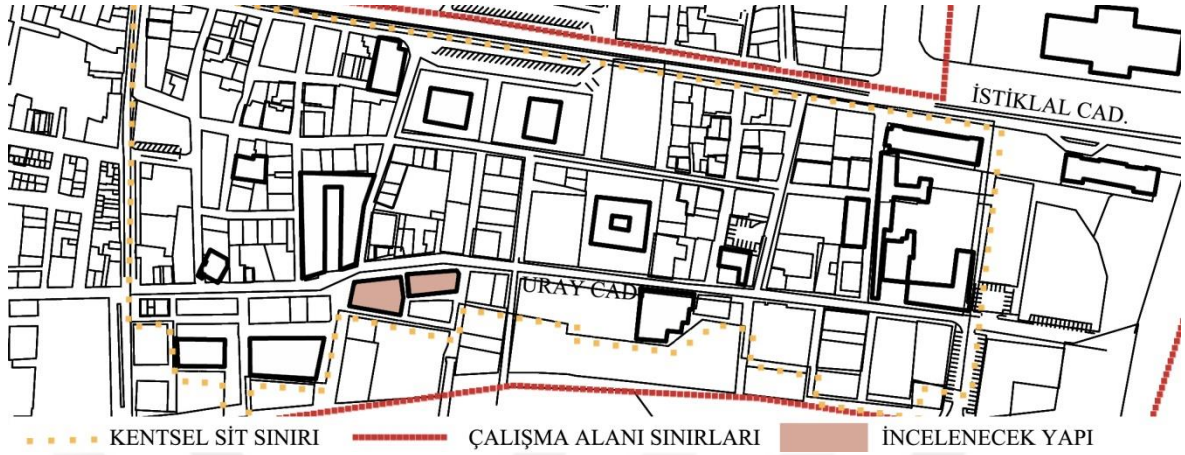

Şekil 4.34. Taş Bina cepheler (MBB)

4.3. Konaklama Yapıları

4.3.1. Sursok Han

Şekil 4.35. Sursok Han vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 1 pafta, 50 ada, 1 parselde bulunan, 51 envanter nolu yapıdır.

Tüccar hanı olarak Uray Caddesi üzerine inşa edilmiş olan yapı Beyrut'un tanınmış ve varlıklı ailelerinden olan Sursoklar tarafından yaptırılmıştır. Fahri Gürani Biraderler ve Mahdumları, Abdulkadir Haddad Biraderler ve Mahdumları, Salamon El Hedef Mahdumları Mersin Şubesi, Mehmet Haddad ve Evlatları gibi Mersin'in ileri gelen tüccarları bu yapıda faaliyet göstermişlerdir (Develi, 2012a).

Şekil 4.36. Azak Han ve Sursok Han (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.100)

Sursok Han, kentte yer alan birçok iskeleden biri olan Taş İskele'nin aksında konumlanmıştır. Böylece iskeleden gelen malların depolandığı, alt katında ticarethanelerin yer aldığı, üst katında ise kente ticaret yapmaya gelen tüccarların konakladığı bir yapı olmuştur. Yapı bir süre Mersin Palas Oteli'ne de ev sahipliği yapmıştır. 17 Mart 1923'te Mersin'e gelen Mustafa Kemal Atatürk'ün otelin lokantasında öğle yemeği yemesi sebebiyle de yapı, Mersinlilerin kolektif belleğinde önemli bir yere sahip olmuştur (Ünlü ve Ünlü, 2009: 96). 1941-47 yılları arasında yapı Deniz Harp Okulu Hastanesi olarak kullanılmıştır (Vural, 2010: 147).

Sursok Han, iki bloktan oluşmaktadır. Vural (2010), yapının prekast kaplama olarak şekillendiğini söylemiştir. Bu kaplamalar Fransa'da üretilmiştir. Boyasız ve sıvasız bu dökme cephe Mersin'de tek olma özelliğini göstermiştir (Vural, 2010: 147).

Balkonlu olan bloğun zemin katında yedi basık kemerli açıklık bulunmaktadır. Bu kemerli açıklıkların geniş söveleri bulunmakta ve kemerin kenarında yer alan sövenin ortasında geometrik kabartma figürler yer almaktadır. Basık kemerli 3:5 oranına sahip dikdörtgen formundaki pencereler iki blokta da kendini göstermektedir. Birinci katta yer alan pencerelerin sövelerinde geometrik figürlü kabartmalar yer almaktadır. Yine birinci katta yer alan balkonların betondan yapılmış bitkisel motifli konsolları vardır. Yapının parapetinin altında üç sıra bordür bulunmaktadır. Bu bordürler biri bitkisel motifli diğerleri geometrik motiflidir. Yapının zemin katı ve birinci katının taş örgüleri birbirinden farklıdır. İki katı ayıran kat silmesi tüm cepheleri dolaşmaktadır.

İstanbul Karaköy'de 1892 yılında inşa edilmiş olan Osmanlı Bankası (Şekil 4.38.) yapısının kuzey cephesinin kaide kısmı olarak geçen birinci bodrum katı ve zemin katı aynı rustik taş örgüsü kaplama detayına sahiptir. Vallaury'nin neo-klasik ve neo-rönesans üslubunda oluşturduğu cephe kaplamasında yer alan söveler ve söveler üzerinde yer alan motifler de Sursok Han'da kendini göstermiştir.

Yapı günümüzde ticari işlevler ile ilgili olarak kullanılmaktadır.

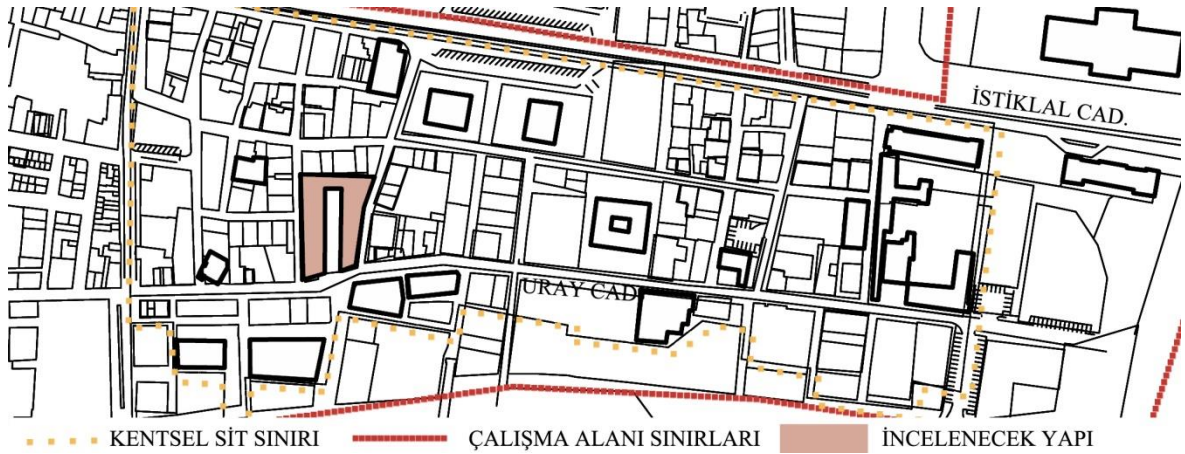

Şekil 4.37. Sursok Han(Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, kişisel arşiv)

Şekil 4.38. Osmanlı Bankası (Anıktar, 2013, s.1212)

4.3.2. Azak Han

Şekil 4.39. Azak Han vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 2 pafta, 72 ada, 1 parselde bulunan, 190 envanter nolu yapıdır.

Uray Caddesi üzerinde artan ticarete bağlı olarak bir tüccar hanı olarak inşa edilmiş olan yapının ilk adı Yeni Tüccar Hanı'dır. 1899 yılından önce inşa edilmiş olan yapı, tüccarların konaklaması amacı ile yapılmıştır. Hanın zemin katı kervanların ve gezgin tüccarların hayvanları için kullanılmak üzere işlevlendirilirken, birinci katı tüccarların konaklaması için işlevlendirilmiştir (Ünlü ve Ünlü, 2009: 100).

Şekil 4.40. Azak Han (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

1928 yılında Azakzadeler tarafından satın alınan hanın adı Azak Han olmuştur. 1985 yılına gelindiğinde Faizoğulları Tarım Ürünleri Ticaret Sanayi A.Ş. 750 milyon liraya Azak Han'ı satın almıştır. Yeni malik hanı yıkıp yerine beş katlı bir iş merkezi yapmak isteyince kiracılar aleyhine tahliye davaları açmıştır. Yapının tescilli olması sebebiyle, Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 4.9.985 tarihli kararıyla bu isteği reddetmiştir. Buna karşın yapı yıkılmıştır (Develi, 2012).

Üç tarafı kapalı U şeklinde plan şemasına sahip olan yapının dördüncü cephesi açık olarak Uray Caddesi'ne bakmıştır. Yapının Uray Caddesi'ne bakan cephesi bir han yapısından ziyade bir cumbalı bir Türk evi görünümündedir. Açık avlulu ve iki katlı bir plan şemasına sahip olan yapının giriş aksında çift kollu bir merdiven gelenleri karşılamıştır. Zemin katın avluya bakan cephelerinde kemerli revaklar bulunmuştur. Yapının cephelerinde 2:4 oranında dikdörtgen pencere açıklıkları kullanılmıştır.

18. ve 19. yüzyılda Osmanlı'da inşa edilen han tipolojilerine baktığımızda 18. yüzyılda yapılan hanların genel olarak buldukları yerin topografyasına ve parsel durumuna uygun olarak inşa edilen, planlarda oluşan düzensizliklerin üst katlarda yapılan çıkmalarla giderildiği, avlulu ve avluyu çevreleyen revaklı bölümlerin olduğu hanlar olduğu görülmüştür. 19. yüzyılda yapılanlar ise galerili, daha yüksek katlı, neo-rönesans ve neo-barok bezemeli yapılar olmuştur (Boyacıoğlu, 2010). Bu açıdan Azak Han 18. yüzyıl hanlarına benzerlik göstermektedir. 18. Yüzyıl han yapılarından Çorlulu Ali Paşa Hanı (Şekil 4.41.), Azak Han gibi cepheden bir ev görünümünde olan, iki katlı, avlulu, avlu çevresi revaklarla çevrili bir yapı olarak karışımıza çıkmaktadır.

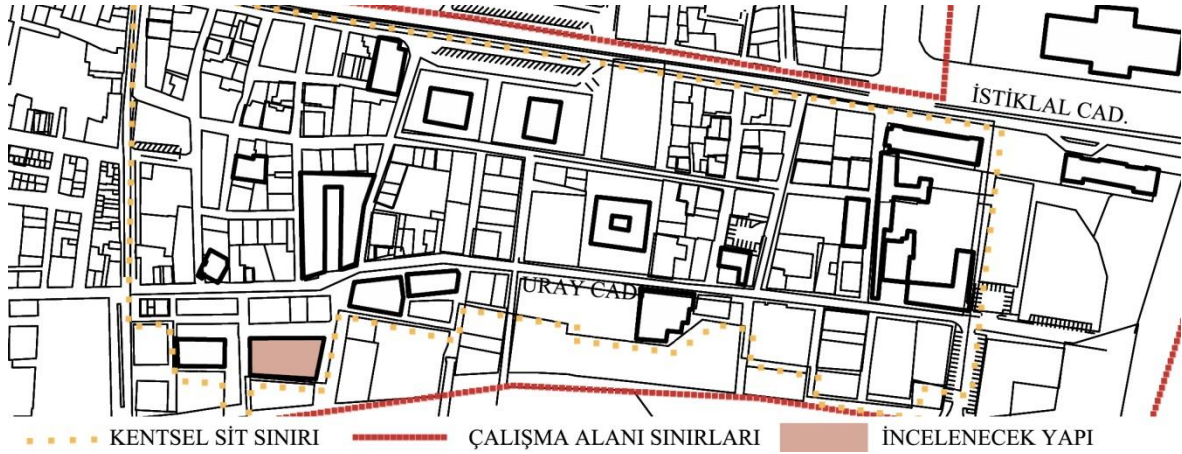
Şekil 4.41. Çorlulu Ali Paşa Hanı (Boyacıoğlu, 2010, s.14)

Yapı günümüzde yıkılmış ve yerine betonarme bir yapının temeli atılmış olarak beklemektedir.

Şekil 4.42. Günümüzde Azak Han'ın yeri

4.3.3. Taş Han

Şekil 4.43. Taş Han vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 1 pafta, 11 ada, 1 parselde bulunan, 52 envanter nolu yapıdır.

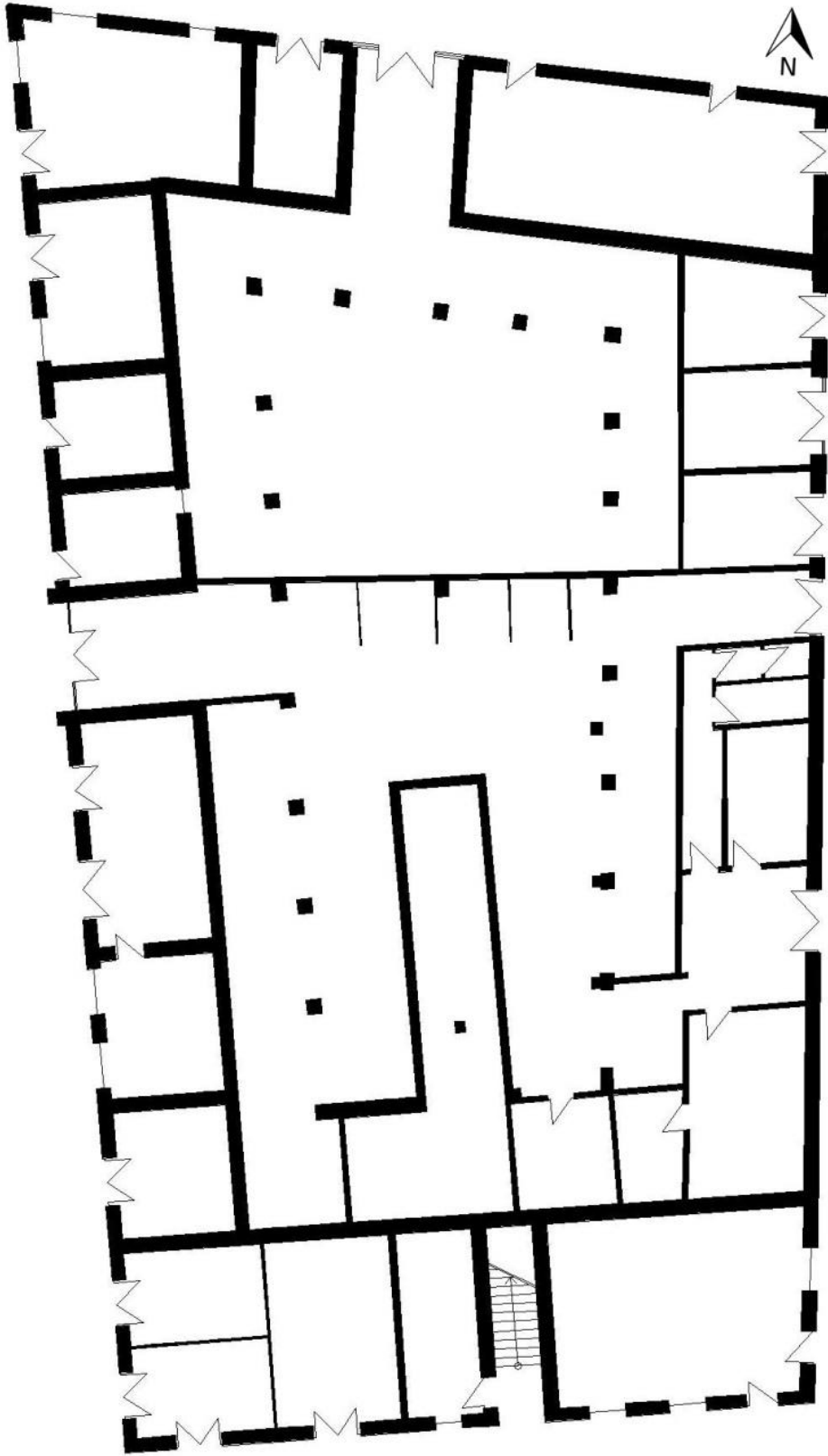
Mersin'de ticaretin hızlı bir şekilde artmasına paralel olarak tüccarların konaklayacağı han yapıları da artış göstermiştir. 1871 yılında Konstantin Mavromati ve

Şura-yı Devlet Azası Vayvani tarafından Taş İskele'nin batısına inşa edilmiştir. İşgal yıllarında Fransız askerleri Gümrük İskelesi'nden kente çıktıktan sonra Taş Han'a getirilerek buraya yerleştirilmiştir (Ünlü ve Ünlü, 2009: 102).

Şekil 4.44. Solda Taş han ve Taş İskele (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.102)

Taş Han'ın deniz kenarındaki konumu ve iskeleye yakınlığı, limandaki ticari işlevlerle ilişkili olduğunu göstermiştir. Dört tarafı kapalı, avlulu, iki katlı, dikdörtgenel plan şemasına sahip olan yapı, geleneksel Osmanlı kentiçi hanlarında görüldüğü gibi zemin katı depo, üst katı tüccarların konaklama mekanları olacak şekilde işlevlendirilmiştir. Yapının kuzey-güney aksındaki girişleri Taş İskele ile Uray Caddesi arasındaki ürün aktarma, depolama, alım-satım işlevlerini sağlamaya yönelik olarak yapılmıştır (Ünlü, 2007).

Şekil 4.45. Taş Han zemin kat planı (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

İki katlı, kırma çatılı olan yapı kagir olarak inşa edilmiştir. İç avlulu, simetrik bir plan şemasına sahip olan yapının kuzey, doğu ve batı cephelerinden olmak üzere üç adet girişi vardır. Kuzey cephesinde dikdörtgen sivri kemerli bir portal yer almıştır. Yapının içinde kuzey ve güney yönünde sekiz, batı yönünde üç, doğu yönünde ise dört tane olmak üzere toplam yirmi üç tane sivri kemer yapılmıştır. Bu sivri kemerlerle revaklı bir sirkülasyon alanı düzenlemesi elde edilmiştir. Zemin kat ve birinci katı ayıran kat silmesi tüm cepheler boyunca devam etmiştir. Cephe hareketi olarak 2:4 oranına sahip dikdörtgen formu pencerelerin yanı sıra taş konsollarla desteklenen balkonlar kullanılmıştır. ,

Trabzon'da bulunan Taş Han (4.46.) da cephe düzenlemesinde kullanılan dikdörtgen pencereleri, avlulu ve revaklı düzenlemesi ile Mersin Taş Han ile benzer özellikler göstermektedir.

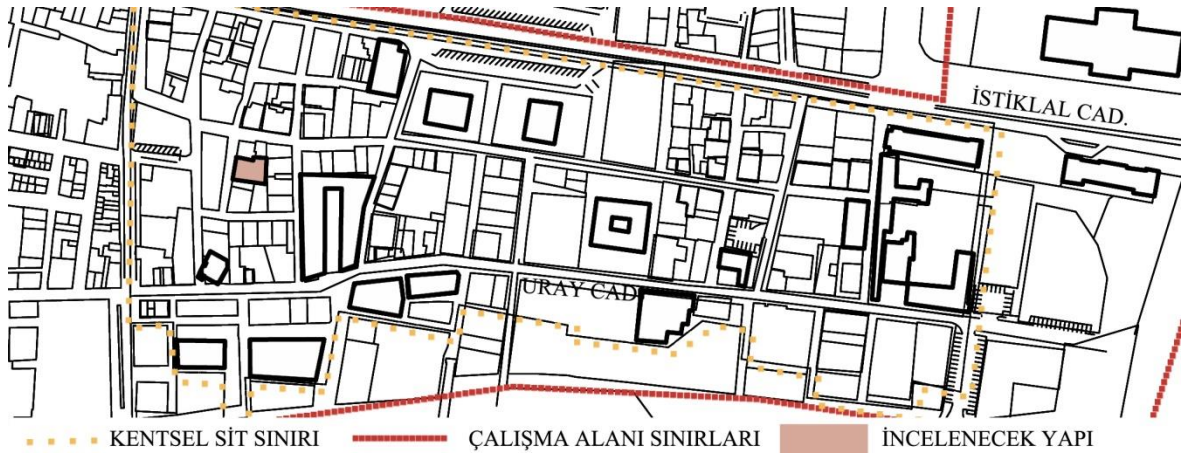
Şekil 4.46. Trabzon Taş Han (Şahin, 2012, s.2890)

Yapı günümüzde Antik Galeria ismiyle ticari işlevlerle kullanılmaya devam etmektedir.

Şekil 4.47. Taş Han cephe ve iç avlu (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.3.4. Gülnar Oteli

Şekil 4.48. Gülnar Oteli vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 1 pafta, 73 ada, 5 parselde bulunan, 55 envanter nolu yapıdır.

Mersin’de hızla artan ticari etkinliklere bağlı olarak kente gelen tüccarlara hizmet edecek birçok yapı yapılmıştır. Han ve otel yapıları da tüccarların konaklamaları için kentte yer almaya başlayan yapılardan olmuştur. Ünlü (2007), ticaret için kente gelen nüfusun artmasıyla hanların yetersiz kaldığını ve 1904 yılına gelindiğinde kentteki otel sayısının dörde ulaştığını belirtmiştir. Gülnar Oteli’nin orijinal kullanımı ile ilgili bilgiye ulaşılamadığından bunlardan biri olup olmadığı belirlenememiştir. Ancak Şekil 4.3’te yer alan kartpostalda Yoğurt Pazarı ve gerisinde Gülnar Oteli’nin yer alması, yapının ticari işlevlere olan yakınlığı sebebiyle otel işlevine sahip olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Vural [15] Yoğurt Pazarı’na mal getiren köylü ve tüccarın burada konakladığını belirtmiştir.

Beşik çatılı yapı kesme taştan kagir olarak inşa edilmiştir. Yapının sokağa bakan cumbası ve çatı katı bağdadi ve hımış tekniği ile ahşap konstrüksiyonlu olarak yapılmıştır. Doğu ve batı cephelerinde üç adet yuvarlak formlu kapısı olan yapının avlusunda kare planlı, yuvarlak kemerli ve yuvarlak pencereli mutfak yer almıştır. Yapının en dikkat çekici özelliği olan tavan süslemeleri oyma, bitkisel ve geometrik motiflidir. 2:4 oranına sahip dikdörtgen ve yuvarlak formlu pencerelere sahip olan cephe düzenlemesinde katlar bir silmeyle ayrılmıştır. Yapının cephe düzenlemesi, plan şeması ve iç mekan öğeleri Türk evine referans vermektedir.

Yapı günümüzde Mersin Resim Heykel Müzesi ve Galerisi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.49. Yoğurt Pazarı ve arkada Gülnar Oteli (Ünlü ve Ünlü, 2009, s.160)

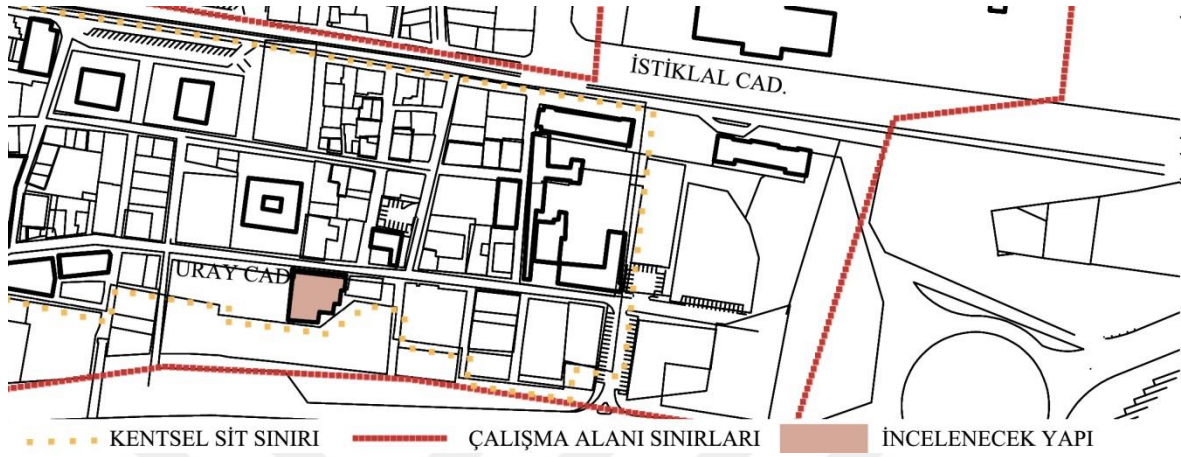

Şekil 4.50. Gülnar Oteli cephe ve iç mekan (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.4. Ticari Yapılar

4.4.1. Bankalar

4.4.1.1. Ziraat Bankası

Şekil 4.51. Ziraat Bankası vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 44 pafta, 1048 ada, 2 parselde bulunan, 22 envanter nolu yapıdır.

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında inşa edildiği düşünülen yapı 1933 yılına kadar Mavromati ailesi tarafından kullanılmıştır. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü arşivlerinden alınan bilgiler doğrultusunda Ziraat Bankası'nın yapısını 1933'te Yunan tebaasından Mavromati ailesinden satın aldığı görülmüştür. Yapıda saptanmış olan değişiklikler, banka işlevinden önce depo/antrepo işlevini de kapsayan ticari amaçlı başka bir kullanımın varlığını göstermiştir. Mersin'in geleneksel yapılarında uygulanan yerel yapım tekniği ve malzemelerle inşa edilen yapının birinci katı ise daha geç bir dönemde eklenmiştir. 1933 yılından 1978 yılına kadar Ziraat Bankası Mersin lojmanlı hizmet binası olarak kullanılan yapı; banka ve lojman işlevlerine cevap verecek şekilde yeniden işlevlendirilmiştir. Yapı; bu süreçte Ankara'da bulunan Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü tarafından denetlenen önemli yapısal değişiklikler yaşamıştır. 1960'lı yıllarda yapının doğusuna bir kömür deposu kütlesi eklenmiştir. Dükkan birimleri banka işlevine, depo birimleri de aralarındaki geçişler taş duvarlarla kapatılarak her biri dışarıdan girilen mekanlara dönüştürülmüştür. 1976-1978 yılları arasında günümüzde kullanılan Valilik ve Uray Vergi Dairesi yapılarının inşasına karar verilmesi ile Ziraat Bankası yapısı ve yakın çevresinde bir dönüşüm başlamıştır. Ziraat Bankası yapısı ve yakın parsellerdeki yapılar

hazineye devredilmiştir. Ziraat Bankası'nın yapıdan taşınmasının ardından yapı, hazine tarafından çeşitli kamu kurumlarına tahsis edilmiştir. En son Muhakemat Müdürlüğü olarak kullanılan yapı, 2002 yılında Mersin Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir (Naycı, 2012).

Şekil 4.52. Ziraat Bankası (Ünlü, 2007, s.215)

Yapının plan şeması birbirine açılan ve doğu-batı aksında oturan üç depo biriminden oluşmuştur. Birimler birbirinden ortasında kemerli bir geçiş bulunan masif duvarlarla ayrılmıştır. Bu plan şemasından yapının antrepo yapısı olduğu anlaşılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Uray Caddesi üzerindeki dekovil ile yük taşıma faaliyetlerine bağlı olarak cadde üzerinde gelişmiş olan depolama işlevlerine uygun bir işlev olmuştur. Neo-klasik üslupta inşa edilmiş olan birinci kat, zemin kattan daha farklı şekillenmiştir. Kesme

taş duvarlar, neo-klasik bezeme öğeleri, pencere söveleri, taş silmeler, çatı kornişi, taş balkon konsolları, kırma üst örtü, ahşap karkas ve yığma iç taş duvarlar, döşemelerde volta ve ahşap kullanılan yapı ile geç 19. yüzyıl erken 20. yüzyıl Mersin'inin eklektik görüntüsünde yer alan bir yapı olmuştur (Naycı, 2012).

Kagir, kırma çatılı ve iki katlı olan yapının zemin kat üzerinde ve birinci kat pencereleri altındaki saçaklar üç cepheyi çevrelemektedir. Yapının kuzey cephesinde üçgen alınlıklı ve dikdörtgen formlu giriş kapısı yer almaktadır. Giriş kapısının iki yanında korint başlıklı sütunlar bulunmaktadır. Yapının cephelerinde yer alan dikdörtgen formlu pencerelerde farklı bezeme programına sahip söveler bulunmaktadır. Giriş cephesinde yer alan birinci kat pencerelerinin sövelerinde kabartma motifler yer almaktadır. Yapının güney cephesinde konsollarla desteklenen bir balkon vardır. Balkona geçiş sonradan yapılan betonarme merdivenle sağlanmaktadır.

Genel görünüm ve plan şeması olarak Mersin'de yer alan Levanten evlerine referans veren yapı, günümüzde Atatürk Evi olan Christmann (Şekil 4.53.) evine cephe tipolojisi olarak benzemektedir.

Şekil 4.53. Mersin Atatürk Evi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Yapı günümüzde Mersin İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.54. Ziraat Bankası kat planları (MBB'den alınan planlardan düzenlenmiştir)

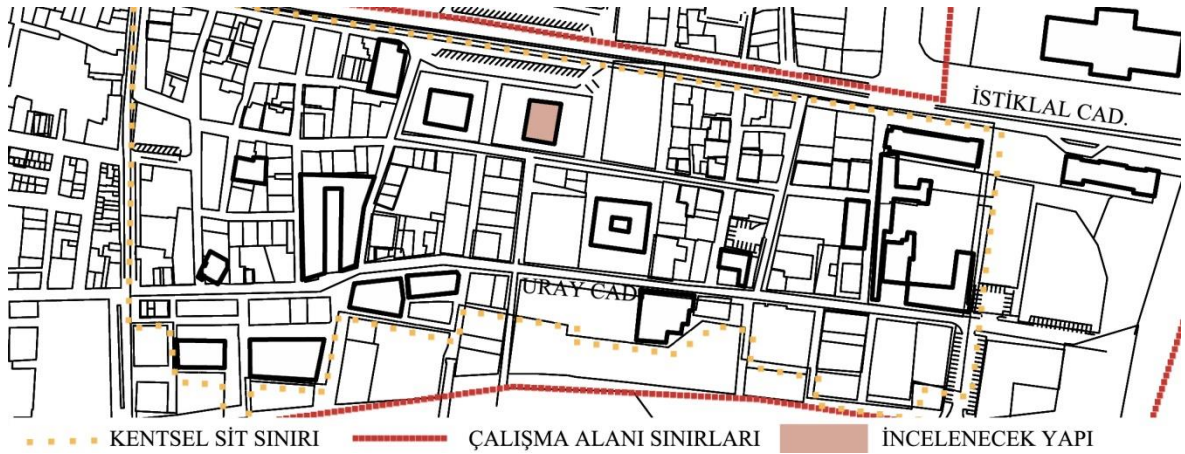

Şekil 4.55. Ziraat Bankası giriş cephesi (kişisel arşiv)

Şekil 4.56. Ziraat Bankası giriş aksı ve teras cephesi (kişisel arşiv)

4.4.1.2. Osmanlı Bankası

Şekil 4.57. Osmanlı Bankası vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 2 pafta, 69 ada, 1 parselde bulunan, 25 envanter nolu yapıdır.

Develi (2012b), Osmanlı Bankası Mersin Şubesi'nin, 1888 yılında faaliyete başladığını söylerken, Taner (2015a), Osmanlı Bankası'nın Mersin Şubesi'nin 1892'de açıldığını söylemiştir. Ünlü (2007), ise Bank-i Osmani Mersin Şubesi'nin 1894 yılında kurulduğunu ve 2500-3500 lira arasındaki karıyla, Osmanlı İmparatorluğu içindeki diğer şubeler içinde ikinci sırada yer aldığını belirtmiştir. Osmanlı Bankası Mersin'de şube açmasının yanı sıra birçok bankanın da faaliyete geçmesinde öncü olmuştur (Develi, 2012b).

Şekil 4.58. Osmanlı Bankası (Taner, 2015a, s.28)

Taner (2015b), Osmanlı Bankası Mersin Şubesi binasının, kentin kanalizasyonunu kurmakla görevlendirilmiş olan Alman Lenz Şirketi tarafından 1926 yılında inşa edildiğini

söylemiştir. Develi (2012b), Mavromati'ye ait olan ve Yanık Mektep olarak anılan, yanmış yapının taşlarının inşaat sırasında kullanıldığını ifade etmiştir. Taner (2015), Osmanlı Bankası Mersin Şubesi yapısının Orisdis Zaglioli tarafından tasarlandığını söylemiştir. Giulio Mongeri de proje üzerinde bazı revizyonlar yapmıştır (Taner, 2015). Osmanlı Bankası Mersin Şubesi, bankanın Doğu Grubu'na katıldığı 2001 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Develi, 2012b).

Simetrik bir plan şemasına sahip olan yapının girişi kuzey cephesinde simetrik iki kütleli ortasında bulunmaktadır. Betonarme olan yapı, iki katlı ve kırma çatılıdır. Çatı kiremit ile cepheler ise kesme taş ile kaplanmıştır. Yapının üst katı müdür ve müdür yardımcısı lojmanı olarak tasarlanmış ve uzun yıllar bu şekilde kullanılmıştır (Taner, 2015). Yapının cephelerinde 2:4 oranına sahip dikdörtgen pençeler kullanılmıştır. Yapıda cephe bezemesi olarak köşelere yerleştirilen taş örgüsü ve zemin kat ile birinci kat arasında kullanılan dörtgen içi mermerli panolar göze çarpmaktadır. Bu dörtgen mermerli panolar Giulio Mongeri'nin Ziraat Bankası Adana Şubesi'nde de kendini göstermiştir. Yapının havalandırmasının yetersiz bulunması üzerine giriş aksı üzerinde bir teras oluşturulmuştur.

Cumhuriyet sonrası inşa edilmiş ilk Osmanlı Bankası binası olan Mersin Şubesi, çağdaşı olan Ankara Şubesi ve İzmir Şubesi (Şekil 4.59.) ile benzer özellikler taşımamaktadır. Oryantalist bir üslubun bezeme öğeleri ile Birinci Ulusal Mimarlık akımına referans veren öğelerin kullanıldığı yapılar, Mersin Şubesi ile sadece çıkma yapan çatı saçakları ile benzerlik göstermektedir.

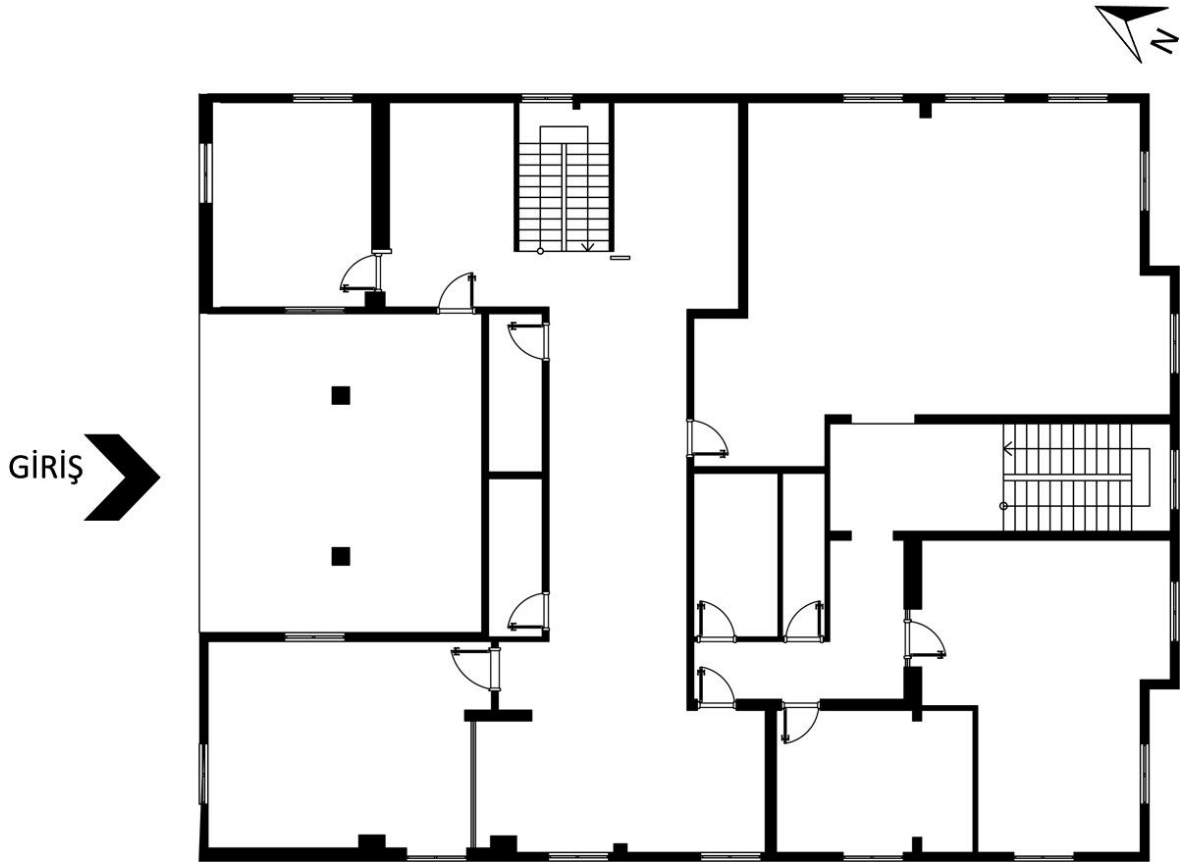
Yapı günümüzde Garanti Bankası Mersin Şubesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.59. Ankara Şubesi ve İzmir Şubesi (Baruh, 2018, s.31-34)

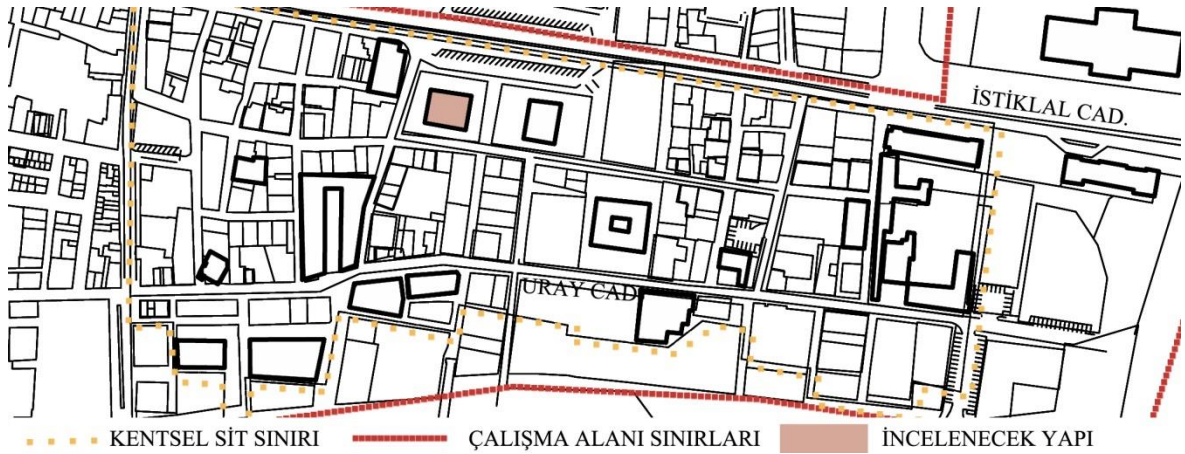

Şekil 4.60. Osmanlı Bankası (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.61. Osmanlı Bankası zemin kat planı (kişisel arşiv)

4.4.1.3. Merkez Bankası

Şekil 4.62. Merkez Bankası vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 2 pafta, 70 ada, 1 parselde bulunan, 26 envanter nolu yapıdır.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından, kazanılan siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla desteklemek amacıyla bir merkez bankası kurulmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu ismi ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır [11] Bankanın 21 şubesinden biri de Mersin'de açılmıştır. Ünlü ve Ünlü (2008), bu şubenin 1936 yılında açıldığını söylemiştir. Yapının tescil fişinde ise yapım tarihi 1933 olarak geçmektedir.

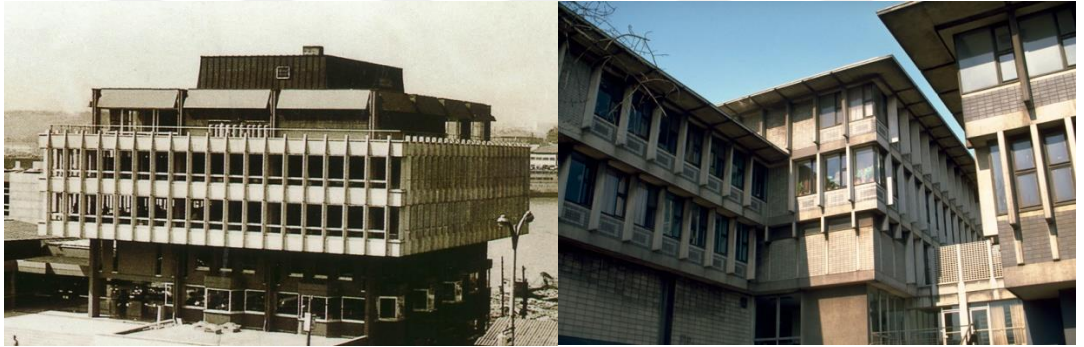
Betonarme yapım sistemi ile inşa edilmiş olan yapı iki katlıdır. Yapıda simetrik bir plan şeması ve cephe düzenlemesi kullanılmıştır. Yapının girişi mermer panolarla kaplanarak kütleli olarak öne çıkarılmış ve böylece giriş vurgulanmıştır. Kıırma çatılı yapının saçakları dışarı doğru çıkmıştır. Yapının tüm cephelerinde aynı ritmik 2:4 oranına sahip dikdörtgen pencereler ve kolonlar kullanılmıştır. Yapının zemin katı ve birinci kat arasında kütleli bir geri çekilme hareketi yapılmış ve vurgulamak için kat silmesi şeklinde bir saçak kullanılmış ve bu saçakta mermer kullanılmıştır. Ulusal Mimarlık akımlarının geniş saçak, mermer pano kaplı giriş vurgusu gibi üslupsal özelliklerinin görüldüğü yapıda aynı zamanda kübik ve modernist söylemler de kendini hissettirmektedir.

Çağdaş olan yapılardan Eskişehir Merkez Bankası'yla (Şekil 4.63.) cephe tipolojisi olarak benzerlik göstermektedir. Kıırma çatısının geniş saçakları, zemin kattaki ve birinci kattaki pencere oranları, mermer panolarla vurgulanan giriş aksı gibi özellikleri yapıların cephe tipolojilerindeki benzerlikler olmuştur.

Bunun yanı sıra 1960-70'li yıllardan yapılan İstanbul Ticaret Odası ve SSK Zeyrek Tesisleri'nin (Şekil 4.64.) kolonatl cephelerine referans veren bir yapı olmuştur.

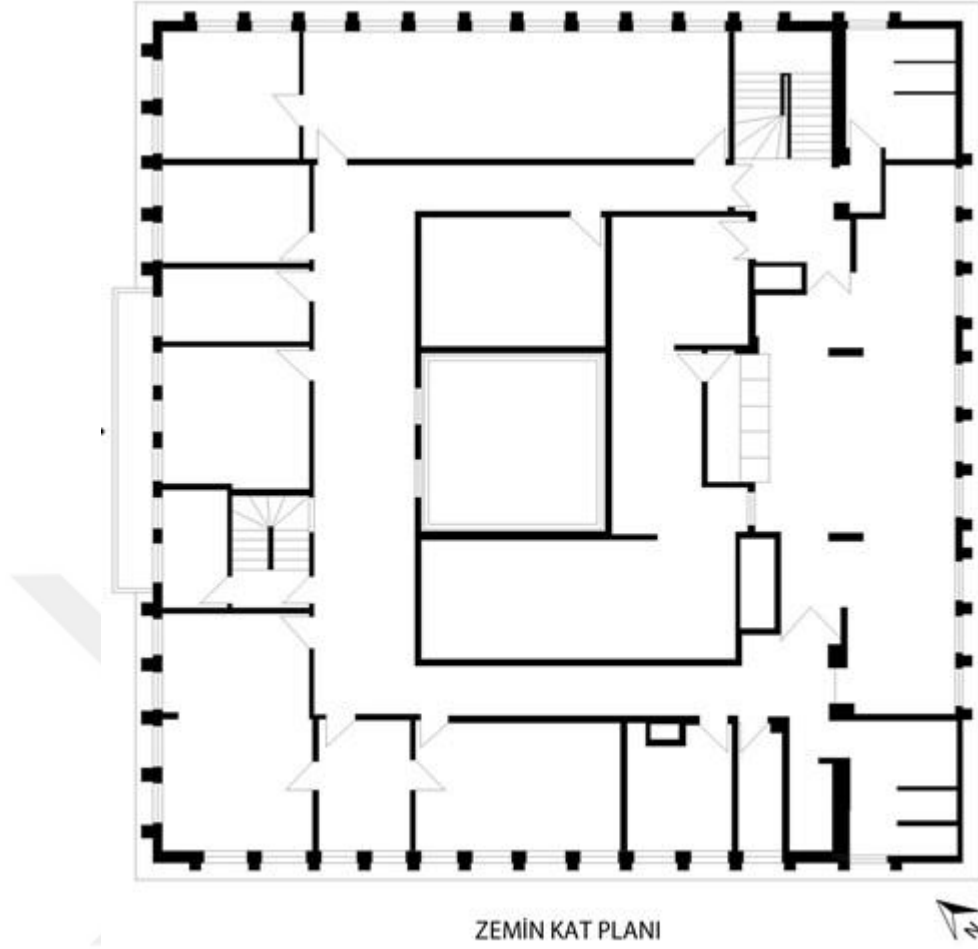

Şekil 4.63. Eskişehir Merkez Bankası [12]

Şekil 4.64. İstanbul Ticaret Odası [13], SSK Zeyrek Tesisleri [14]

Yapı günümüzde Merkez Bankası Mersin Şubesi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

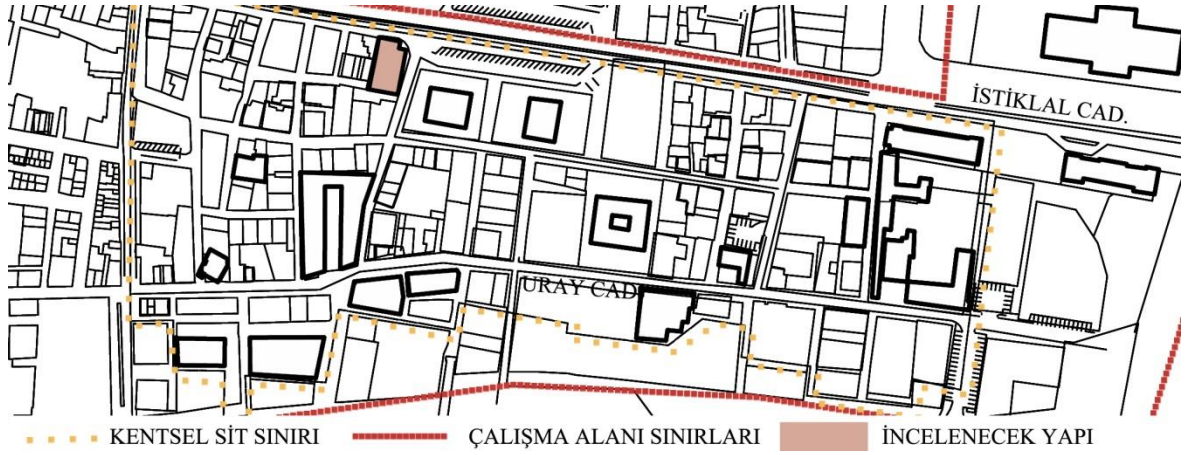

Şekil 4.65. Merkez Bankası zemin kat planı (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.66. Merkez Bankası giriş cephesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.4.1.4. İş Bankası

Şekil 4.67. İş Bankası vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 2 pafta, 136 ada, 7 parselde bulunan, 27 envanter nolu yapıdır.

Türkiye İş Bankası'nın Mersin şubesi 22 Aralık 1928 tarihinde faaliyete geçmiştir. İlk olarak Uray Caddesi üzerinde bir yapısı bulunan banka daha sonra İstiklal Caddesi üzerinde bulunan günümüzdeki şubesini açarak hizmetine burada devam etmiştir (Taner, 2015). Kendi binasına geçmek için birkaç sene bekleyen şubenin binası, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlarından Arif Hikmet Holtay tarafından tasarlanmıştır ve yapı 1949 yılında hizmete başlamıştır (Küreğibüyük, 2011).

Şekil 4.68. İş Bankası 1959 ve 1982 yıllarındaki görünüşleri (Küreğibüyük, 2011, s.153)

Betonarme karkas sistemi ile yapılan yapının cepheleri kesme taş ile kaplanarak kağır bir yapı görüntüsü oluşturulmuştur. İki katlı dikdörtgensel bir plan şemasına sahip olan yapıda zemin kat banka müşterilerine yönelik işlevlere göre şekillendirilirken, birinci

kat banka çalışanlarının günlük kullanımına yönelik bir lojman işlevine göre tasarlanmıştır (Küreğibüyük, 2011).

Köşe parselde yer alan yapı kuzey ve doğu cephelerine sahiptir. Bu iki cephenin kesişim noktasının kuzey yönünde kütleli bir geri çekilme yapılmış ve bu aksa yükseltilmiş bir platformla ulaşılan giriş yerleştirilmiştir. Yapının doğu cephesinde yuvarlak kemerlerle oluşturulmuş arkadlı bir balkon bölümü bulunmaktadır. Bu balkon bölümünde 1:4, 2:4, 1:4 oranlarına sahip dikdörtgen üçlü pencere dizileri kullanılmıştır. Arkadlı bölümün zemin katında ise 2:7 oranına sahip söveli pencereler kullanıldığı görülmüştür. Yapının kuzey cephesinde üçlü yuvarlak kemerle bir arkad oluşturularak doğu cephesindeki gibi balkon şekline getirilmiştir. Bu cephede 2:4 oranında üçlü dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Yapının cephelerinde iki farklı renk taş kaplama kullanılarak yataylık vurgusu yapıldığı görülmüştür.

Kademeli ve geometrik bir hacimsel organizasyona sahip olan yapıda mimar Arif Hikmet Holtay'ın "anıtsal ve akademik" üslubu kendini göstermiştir. Tekrar eden pencere düzenleri, pencere oranları, kemerli cephe açıklıkları, tekrar eden kolonları, pencere ve kapı söveleri, saçak silmesi ve taş cephe kaplaması ile bu üslubun tipik özelliklerini yansıtmıştır (Küreğibüyük, 2011).

Mimar Holtay'ın bu yapısı ile İş Bankası için kurumsal bir üslup oluşturmuş ve bu üslup kendini Konya ve Bursa İş Bankası şubelerinde de göstermiştir. Bursa İş Bankası şubesinde de, Mersin İş Bankası şubesinde olduğu gibi yapının zemin katı müşterilere yönelik işlevlere birinci katı ise çalışanlara yönelik lojman işlevine göre tasarlanmıştır. Betonarme karkas sistemi ile yapılan yapı taş kaplanarak kagir bir yapı görüntüsü verilmiştir. Bursa şubesinde (Şekil 4.71.), Mersin şubesinde olduğu gibi yuvarlak kemerlerle bir arkad oluşturulmuş ve girişi vurgulamak için kütleli hareketler yapılmıştır (Şekil .) (Küreğibüyük, 2011). Holtay'ın bir diğer İş Bankası yapısı olan Konya Şubesi (Şekil 4.71.), cephe tipolojisi ile Mersin Şubesi'ni referans almıştır. Yapının girişi kütleli olarak içeri çekilerek vurgulanmıştır. Yapının dar cephesinde iki yuvarlak kemerle arkad oluşturulmuş, geniş cephesinde Mersin Şubesi'ndeki gibi yuvarlak kemerlerle bir arkad ve balkon oluşturulmuştur. Yapının pencere oranları ve söveleri Mersin Şubesi ile aynı özellikleri yansıtmıştır. Konya Şubesi'nde, Mersin Şubesi'nden farklı olarak tek renk taş kaplama kullanılmıştır (Şekil .).

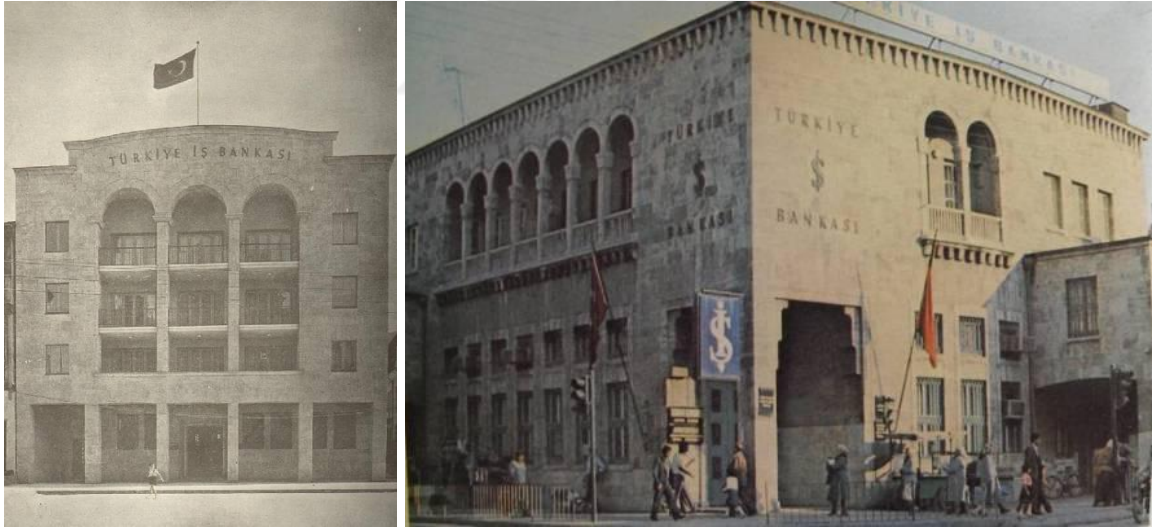
Yapı günümüzde İş Bankası Mersin Şubesi olarak kullanılmaktadır.

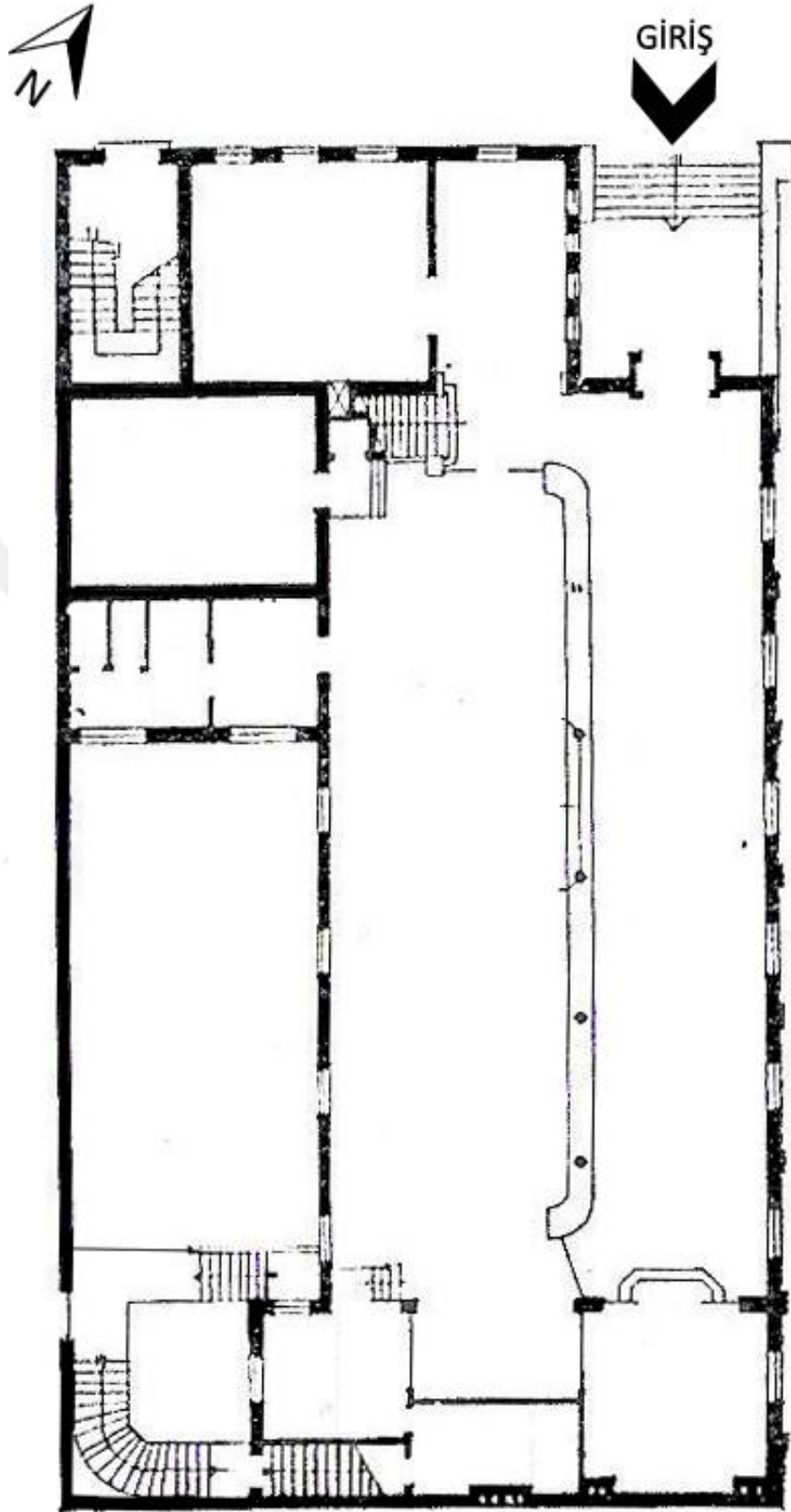
Şekil 4.69. İş Bankası cepheler(Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.70. İş Bankası arkad görünümü (Türkiye İş Bankası, 2016, s.43-44)

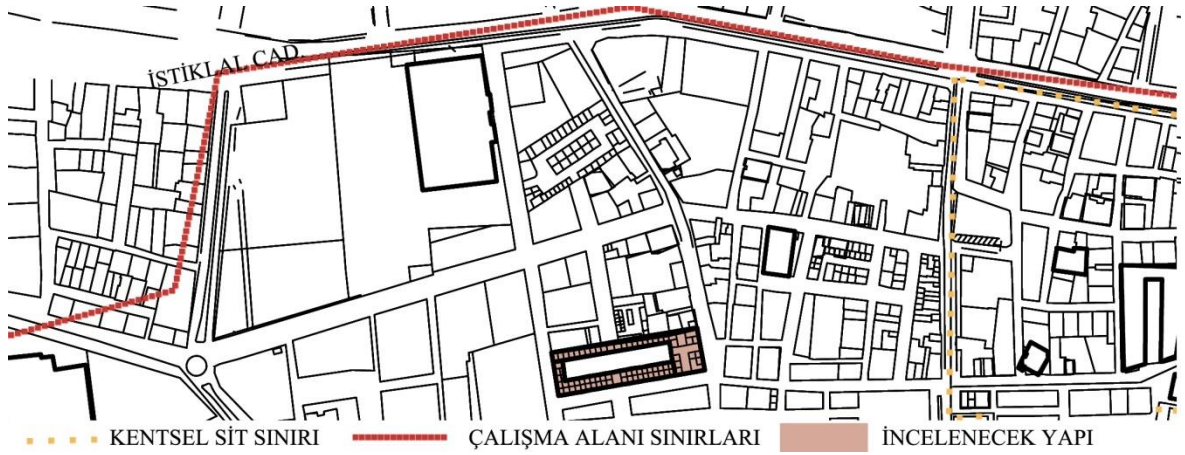
Şekil 4.71. Bursa Şubesi ve Konya Şubesi (Küreğibüyük, 2011, s.184-185)

Şekil 4.72. İş Bankası zemin kat planı (Küreğibüyük, 2011, s.155'ten düzenlenmiştir)

4.4.2. arşılar

4.4.2.1. Kasaplar arşısı

Şekil 4.73. Kasaplar arşısı vaziyet planı

Mersin ankaya Mahallesi 7 pafta, 83 ada, 89-93-96-97-99-129-46-67 parsellerde bulunan, 72 envanter nolu yapıdır.

Yapı Cumhuriyet'in ilk yıllarında İtalyanlar tarafından inşa edilmiştir. Yüzden az sayıda dükkana sahip olan çarşıda farklı işlevlerden dükkânlar yer almıştır. İçinde çok sayıda kasap olması sebebiyle yapı Kasaplar arşısı adını almıştır. Avlulu bir plan şemasına sahip olan yapıda daha önceleri avluyu kapatan çatı örtüsü günümüze ulaşamamıştır. Avlu çevresinde bulunan sivri kemerli ve sütunlu duvarlar, avlunun üst örtüsünü taşıması amacıyla yapılmışlardır. Yapının dikkat çeken öğelerinden biri giriş kapılarında yer alan dövme demir işçiliği olmuştur. Giriş kapılarının kemerlerinde yer alan demir süslemelerde kullanılan hilal ve yıldız detayları da yapıya gösterilen ilgiyi yansıtmıştır (Ülkü, 2002).

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın etkilerinin görüldüğü yapı geçen süre içerisinde özelliklerini kaybetmiş ve eski görünümüne dair neredeyse hiçbir iz kalmamıştır. Selçuklu kemeri ve "birbirine bakışan iki hilal arasındaki yıldız" deseni bu yapının tüm kapılarında yer almıştır (Vural, 2017: 90)

Şekil 4.74. Kasaplar Çarşısı demir kapı detayı, 1950'ler (Vural, 2017, s.89-90)

Betonarme olan yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Dört cepheden de girişi olan yapının doğu cephesindeki ve kuzey cephesindeki sivri kemerli girişinin üzerinde bir de yuvarlak pencere yer almıştır. Doğu cephesindeki kapının sivri kemerine paralel olarak içeride bir kemer daha bulunmaktadır. Yapının avlusunun kuzey ve güney cephelerinde sivri kemerlerle birbirine eklenen dükkanlar yer almıştır.

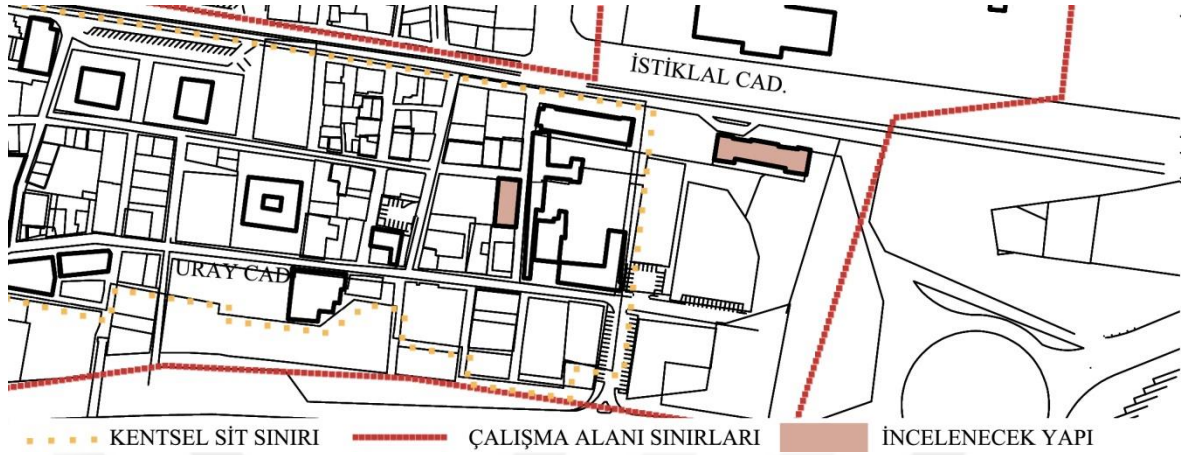
Yapı günümüzde de çarşı işleviyle kullanılmaya devam etmektedir.

Şekil 4.75. Kasaplar Çarşısı (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.5. Eğitim Yapıları

4.5.1. Üç Ocak İlköğretim Okulu yapıları

Şekil 4.76. Üç Ocak İlköğretim Okulu yapıları vaziyet planı

Mersin kent tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Üç Ocak İlköğretim Okulu günümüzde adı Mücahitler Caddesi olan cadde üzerinde ve İstiklal Caddesi üzerinde olmak üzere iki yapıya sahiptir. Bu yapılardan Mersin Tren Garı karşısında, İstiklal Caddesi üzerinde yer alan yapı Mersin Yeni Mahalle 60 pafta, 58 ada, 4-5 parsellerde bulunan, 18 envanter nolu yapıdır.

Yapının tescil fişinde 1945 yılında yapıldığı yazmasına karşın KUDEB'ten alınan sanat tarihi raporunda 1955 yılında Kızılay ve Yardım Sevenler Dernekleri tarafından yaotırıldığı yazılmıştır. Bir süre Orman Bölge Müdürlüğü olarak kullanılan yapı daha sonra Zirai Donatım Kurumu ve Veteriner Müdürlüğü olarak hizmet vermiştir. 1972 yılında Mersin Ortaokulu'na kiralanan yapı, 1998 yılına kadar Mersin Ortaokulu ek binası olarak kullanılmıştır. 8 yıllık İlköğretim Kanunu'nun çıkmasıyla 01 Temmuz 1998 tarihinde, Mersin Ortaokulu ile Üç Ocak İlkokulu birleştirilerek 4 ayrı binadan müteşekkil Mersin 3 Ocak İlköğretim Okulu oluşturulmuştur.

İki katlı ve kırma çatılı olan yapının giriş aksında, iki katta da üçlü kemerler kullanılarak asıl cephe içeri çekilmiş ve derinlik yaratılarak giriş aksı vurgulanmıştır. Çatı saçakları geniş tutulmuş olan yapının cephe hareketlerinde yuvarlak kemerli, dikdörtgen formlu pencereler ve kolonlar kullanılmıştır. İki katlı yapısı, kesme taş duvar örgüsü, söveli pencere ve kapı açıklıkları ile yapı, yan parselinde bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu yapısı ile benzer özelliklere sahip olmuştur. İki yapının plan şeması da üç akstan

oluşmuş ve orta aks sirkülasyon alanı olarak değerlendirilmiştir. Yine iki yapının da giriş cephesi üçlü yuvarlak kemerli cephe düzenlemesi ile vurgulanmıştır.

Üç Ocak İlköğretim Okulu'nun yapıdan taşınması üzerini işlevini kaybeden yapının cephelerinde bulunan sıva ve boya geçirdiği restorasyon sonrası temizlenerek kesme taş kaplama cephesi yeniden ortaya çıkarılmıştır.

Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 4.77. Üç Ocak İlköğretim Okulu/Mersin Ortaokulu giriş/kuzey cephesi restorasyon öncesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü), altta restorasyon sonrası (Kişisel arşiv)

Üç Ocak İlköğretim Okulu'nun bir diğer yapısı olan Mücahitler Caddesi üzerinde yer alan yapı, Mersin Cami Şerif Mahallesi 44 pafta, 56 ada, 2 parselde bulunan, 21 envanter nolu yapıdır.

Yapının KUDEB'ten alınan sanat tarihi raporunda 1905 yılında, hemen karşı tarafında bulunan Latin Katolik Kilisesi'nin de kurucuları olan kapüsen rahipleri tarafından

1905 yılında kilise lojmanı olarak inşa edildiği yazılmıştır. Mersin'in Fransız işgalinden kurtulmasından sonra kilise tarafından hazineye, okul olması kaydıyla bağışlanmıştır. Yapı 1923 yılında Cumhuriyet İlkokulu olarak kullanılmaya başlanmış, 1928 yılında Mersin Ortaokulu olmuştur. 1945-1966 tarihleri arasında Sanat Enstitüsü olarak hizmet vermiş, 1966 tekrar Mersin Ortaokulu olarak açılmıştır. 1998 yılından itibaren Mersin Üç Ocak ilköğretim okulu olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Şekil 4.78. Üç Ocak İlköğretim Okulu (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

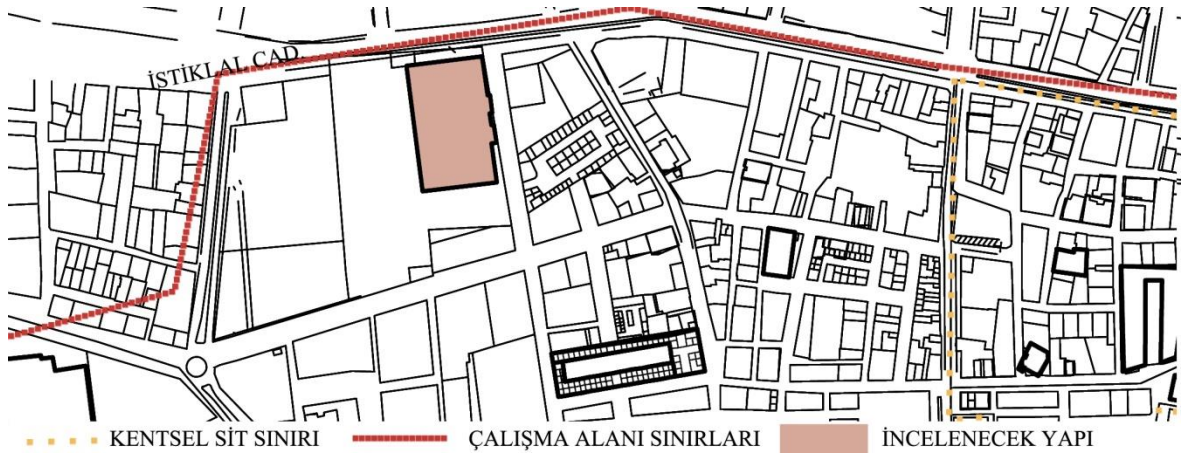
Kesme taştan kagir olarak inşa edilmiş olan, kiremet kaplı kırma çatılı ve volta döşemeli yapı iki katlıdır. Yapının doğu cephesinde pilastrlı ve silmeli, dikdörtgen formlu giriş kapısı yer almıştır. Giriş kapısının üzerinde dört demir konsolla desteklenen çıkma bulunmaktadır. Çıkma ile aynı aksta iki adet balkon bu cephede yer almıştır. Bu balkonlarda demir konsollarla desteklenmiştir. Batı aksında da avluya açılan bir kapısı

vardır. Yapının katlarını ayıran silme tüm cepheleri dolaşmıştır. Yapının cephelerinde yer alan 2:4 oranına sahip dikdörtgen formlu pencereler geniş sövelerle vurgulanmıştır. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 4.79. Üç Ocak İlköğretim Okulu planlar (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.5.2. Tevfik Sırrı Gür Lisesi

Şekil 4.80. Tevfik Sırrı Gür Lisesi vaziyet planı

Mersin Çankaya Mahallesi 21 pafta, 87 ada, 17 parselde bulunan, 30 envanter nolu yapıdır.

Nüfus bileşenlerinin çeşitliliği ve ticaret ağırlıklı sermaye birikiminin Mersin’de oluşturduğu kentsel hayatın, Cumhuriyet ideolojisinin öngörmüş olduğu kentli hayatı ile gösterdiği paralellik, Mersin kentinin ve kentte yaşayanların Cumhuriyet’in modernleşme projelerine hızla alışmasına kolaylık sağlamıştır. Bu sebeple Cumhuriyet öncesi var olan birçok mekan ve kurum Cumhuriyet sonrası da varlığını sürdürmüştür. Ancak yine de Cumhuriyet modernleşmesi ile Mersin’de de çeşitli değişimler yaşanmıştır. Örneğin kentin merkezinde kendine yer bulan Mersin Halkevi yapısı, Cumhuriyet’in modernite anlayışının kentsel mekandaki somut bir ifadesi olmuştur. Tevfik Sırrı Gür Lisesi (Mersin Lisesi) de aynı anlayışın bir uzantısı olarak kentsel mekanda yerini alan bir yapı olmuştur. Cumhuriyet öncesinde Mersin’de gayrimüslimlerin okullarının yanı sıra medrese, rüştiye, iptidadiye mektebi gibi eğitim kurumlarının yer almasına karşın, 1919 yılında Mersin Rüştiyesi’nin kapatılmasından dolayı Cumhuriyet’in ilanından sonra uzun bir süre kentte lise düzeyinde eğitim veren bir kurum olmamıştır. Kentte bir lise açılmasına dair birçok girişimde bulunulmasına rağmen, 1943 yılında Tevfik Sırrı Gür’ün Mersin Valisi oluşuna kadar bir lise yapısı yapılamamıştır. Vali Gür, kentte Türk Maarif Cemiyeti’nin bir şubesinin kurularak bu şube vasıtasıyla lisenin yapılması konusunda çalışmalara başlamıştır. Valinin çabaları sonuç vermiş ve yapının projeleri Gür’ün de bizzat ilgilenmesi ile hazırlanmıştır. Ocak 1945’te temeli atılan yapı 25 Eylül 1945’te eğitim

öğretime başlamıştır. Mersin Lisesi adıyla açılan yapı 1964 yılında Tevfik Sırrı Gür Lisesi adını almış, 2005 yılında ise adı Tevfik Sırrı Gür Anadolu Lisesi olmuştur (Ünlü, 2016).

Lise; Uray Caddesi ve Kışla Caddesi'nin kuzeyinde, tarihi kent merkezine yakın aynı zamanda Cumhuriyet sonrası kentte açılan Halkevi, Vali Konağı, Akkahve gibi mekanlara da yakın bir yerde konumlanmıştır. Yapının mimari projesi için Bayındırlık Bakanlığı'nın görevlendirdiği mimar ve mühendisler tarafından hazırlanan proje arsaya uygun olmadığı için uygulanamamış bunun üzerine Vali Gür başkanlığında iki iç avlulu plan şemasına sahip yeni bir proje hazırlanmıştır. İlk olarak günümüzde "Öğretmenler Çay Bahçesi" olarak isimlendirilmiş olan birinci avlu ve etrafındaki hacimler yapılmış, ikinci avlu ve çevresindeki hacimlerin temeli atılarak bırakılmıştır. Okulun artan ihtiyaca cevap verememesi ile 1957-1958 eğitim-öğretim döneminde 13 oda ve 2 büyük salonun bir kısım müstemilatın eklenmesi ile yapı günümüzdeki halini almıştır (Ünlü, 2016).

Şekil 4.81. Tevfik Sırrı Gür Lisesi (Ünlü, 2016, s.462)

İki avlulu plan şemasına sahip, betonarme olan yapı kırma çatılı ve iki katlıdır. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın izlerini taşıyan yapı, düz cephesi, söveli 2:4 oranına sahip dikdörtgen pencereleri ile dönemin modernist mimari yaklaşımını yansıtmıştır. Yapının geometrik ve simetrik plan şeması, yalın, düz, süsleme ve detaydan uzak cephesi, birbirini tekrar eden dikdörtgen pencereleri İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın tipik özelliklerini taşırken kullanılan taş malzeme bölgeye özgü unsurları da içinde barındırmıştır. Kentin iklim şartları göz önüne alınarak seçilen yapı malzemesi, hem dersliklere doğal ışık

sağlayan hem de yaz ve kış aylarında kullanılabilen iç avlular, geniş koridorlar, 4 metreye yaklaşan kat yüksekliği ile Tevfik Sırrı Gür Lisesi günümüzdeki tip eğitim yapıları ile kıyaslanamayacak özgünlüktedir (Ünlü, 2016).

Cephe tipolojisi, L planı ile avlu oluşturan ve iki bloktan oluşan kütle organizasyonu açısından Gaziantep Ticaret Lisesi (Şekil 4.82.), Tevfik Sırrı Gür Lisesi ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu yapı grubu da betonarme yapım tekniği ile yapılmış ve kesme taş ile kaplanmıştır. 2:4 oranında dikdörtgen pencerelere ve geniş sövelere sahip olan yapı cephe düzenlemesi ile Tevfik Sırrı Gür Lisesi'ne referans vermektedir.

Şekil 4.82. Gaziantep Ticaret Lisesi (Sacır, 2018 ,s.121-124)

Yapı günümüzde lise işlevini yerine getirmekte ve Tevfik Sırrı Gür Anadolu Lisesi olarak eğitim öğretime devam etmektedir.

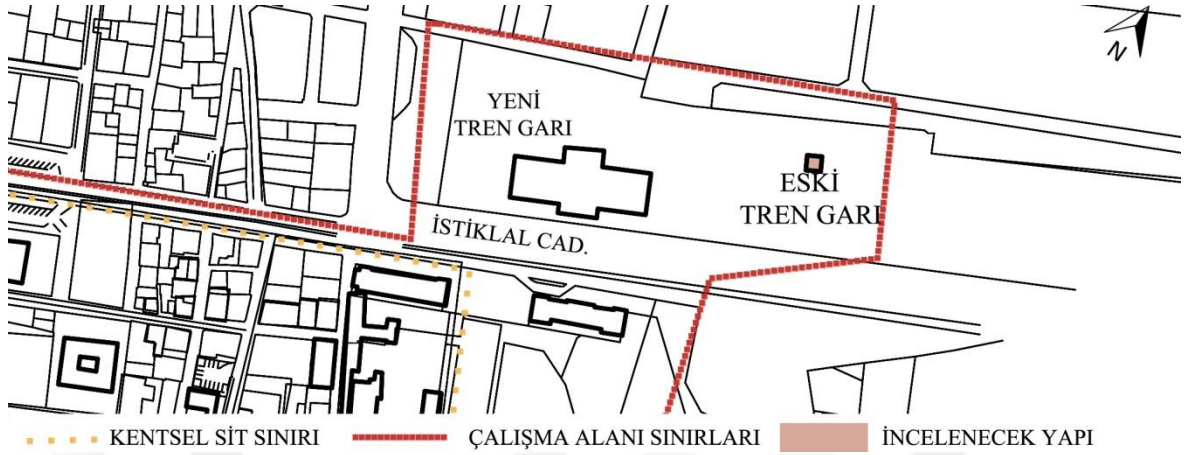
Şekil 4.83. Tevfik Sırrı Gür Lisesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.84. Tevfik Sırrı Gür Lisesi kat planları (Ünlü, 2016, s.461)

4.6. Ulaşım Yapıları

4.6.1. Mersin eski Tren Garı

Şekil 4.85. Mersin eski Tren Garı vaziyet planı

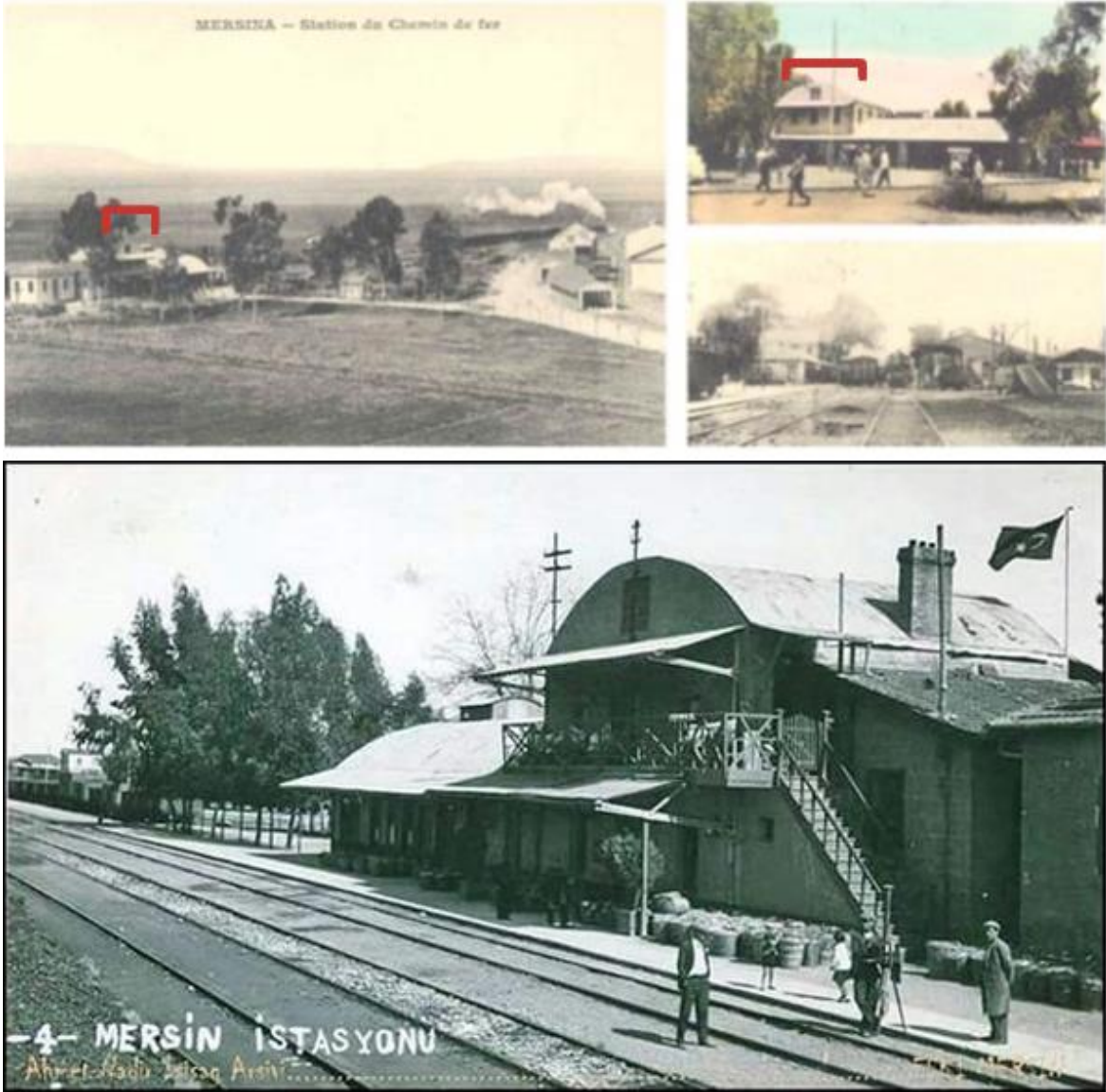
Şekil 4.86. Mersin eski Tren Garı restorasyon öncesi (Şenyiğit ve Erten, 2011)

Şekil 4.87. Mersin eski Tren Garı restorasyon sonrası (Kişisel arşiv)

19. yüzyılın ilk yarısında yaşanan birçok farklı etkene bağlı olarak gelişen Mersin kenti Çukurova'nın pamuğunu hem liman yoluyla farklı ülkelere hem de Gülek Boğazı ile İç Anadolu'ya ulaştırmıştır. Bu ulaşımın hızlanması adına 1886 yılında Adana-Mersin Demiryolu hattı hizmete açılmıştır (Şenyiğit, 2002). İngiliz sermayesi ile yapılmış olan 67 kilometre uzunluğundaki Adana-Mersin Demiryolu hattı, 1900'lü yıllarda el değiştirmiş ve işletme hakkı Almanlara geçmiştir (Ünlü ve Ünlü, 2009: 24). Üç adet garı ve yedi adet durağı olan hattın, merkezi ve çalışan sayısı en fazla olan garı Mersin Tren Garı olmuştur. Mersin Tren Garı'nda ithal ve ihraç edilen ürünlerin saklanması mağazalar da bulunmuştur (Ünlü, 2009).

Ticari amaçlı yapılan Mersin eski Tren Garı bu sebeple küçük ve basit bir yapı olmuştur. 1931 yılında Adana-Mersin Demiryolu hattının kamulaştırılması ile yeni bir gar binası yapılması gündeme gelse de 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri buna engel olmuştur. 1933 yılında yapı beyaza boyanmış iç mekanlarında değişiklikler yapılmıştır. 1955 yılında yeni garın hizmete girmesi ile eski garın cephesine müdahalelerde bulunulmuştur (Şenyiğit, 2002).

Şekil 4.88. Mersin eski Tren Garı (Ünlü, 2007, s.157), [10]

Yeni tren garı yapısının yaklaşık 100 metre kadar doğusunda yer alan eski tren garının orijinal kütle organizasyonu; taş konstrüksiyon ana kütle ile yanındaki yönetim ile ilgili olan bağlantı külesinden oluşmuştur. Bağlantı külesi daha sonra yıkılmıştır. Ana

kütlenin peron cephesinde bulunan ahşap konstrüksiyonlu dış merdiveni de yıkılmıştır. Yapının büyük bir kubbe çatısı bulunmaktadır. Bu çatının tepesinde bir havalandırma boşluğu vardır. Yapının metal saçağı dört demir payanda ile desteklenmektedir. Yapının orijinal kalan özellikleri; kubbe çatı, dairesel bitim yüzeyleri, demir payandalarla desteklenen büyük metal saçaklar ve sade pencere şekilleri olmuştur (Şenyiğit, 2002).

Mersin eski Tren Garı, cephe tipolojisi ve plan şeması olarak Adana eski Tren Garı'na (Şekil 4.89.) benzer bir görünüm sergilemektedir. Kagir yapı tekniğiyle yapılan Mersin eski Tren Garı'nın pütürlü taş yüzeylerine karşın Adana eski Tren Garı'nda Adana'daki geleneksel konutlarda kullanılan harma tuğlasından daha kalın olan tuğlalar kullanılmıştır.

Şekil 4.89. Adana eski Tren Garı (Şenyiğit ve Erten, 2011)

Yeni tren garının hizmete girmesinden sonra TCDD'nin hastanesi, lojman gibi işlevlerle kullanılan yapı günümüzde TCDD Mersin Tren Garı 62. Kısım Şefliği olarak kullanılmaktadır.

4.6.2. Mersin yeni Tren Garı

Mersin Yeni Mahalle, 60 pafta, 61 ada, 6 parselde bulunan, 35 envanter nolu yapıdır.

19. yüzyılda gelişmeye başlayan Mersin kenti 20. yüzyılda da bu gelişimi sürdürerek 1924 il olmuştur. Bu sebeple de birçok şehircilik faaliyetine sahne olmaya başlamıştır. Şehrin girişi konumunda yer alan eski gar yapısının artan ihtiyaçları karşılayamaması üzerine 1955 yılında yeni gar binası hizmete girmiştir. Bu yapı dönemin etkin üslubu olan İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın karakteristik özelliklerine sahip bir yapı olmuştur (Şenyiğit, 2002). Simetrik plan şeması ve aksiyal kütle düzenlemeleri kendini cephede göstermiştir.

Kiremit kaplı kırma çatılı olan yapı tek katlı ve dikdörtgen planlıdır. Betonarme olarak inşa edilmiş olan yapı, İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın üslupsal özelliklerine uygun olarak taş kaplanmıştır. Anıtsallığa vurgu yapmak amacıyla giriş cephesinde geniş merdivenler kullanılmıştır. Bu merdivenlerle ulaşılan giriş holü aynı zamanda bekleme holü olarak da kullanılmaktadır. Doğu kısmında bilet gişesi ile yönetim birimleri, batı kısmında ise sendika temsilcilikeri, personel odası ve tuvaletler bulunmaktadır. Üç kütlenin bir araya gelmesiyle oluşturulan kütle organizasyonunda ortada kalan kütle iki kat yüksekliğinde yükseltilmiş ve betonarme saçağı ile giriş aksını vurgulamıştır. Cephelerde yer alan bütün açıklıklar aynı boyutta ve dikdörtgen formludur. Gri kesme taşlarla kaplanmış olan yapıda, taşlar iki farklı boyutta üst üste getirilerek cephede ritmik bir düzen oluşturulmuştur. Girişteki subasman kotunu vurgulamak için de pütürlü taş kaplama malzemesi kullanılmıştır. (Şenyiğit, 2002).

Adana-Mersin Demiryolu hattında yer alan gar binaları içerisindeki en geç inşa edilmiş olan Mersin Tren Garı bu sebeple diğer gar yapılarından üslupsal olarak farklılaşmıştır. Kentin doğu sınırını temsil etmeye ve kent için bir giriş kapısı görevi görmeye devam eden yapı günümüzde de kent için bir röper noktası olmaya devam etmektedir.

Mersin Tren Garı, Adana Tren Garı (Şekil 4.90.) ile benzer şekilde üç kütleden oluşan bir görünüm sergileyen simetrik bir plan şemasına sahiptir. Adana Tren Garı'nda da çatı saçakları dışarıya çıkarılmıştır. Mersin Tren Garı'ndan farklı olarak daha geniş bir bezeme programına sahiptir. Çatı saçağında çeşitli süslemeler, giriş aksında yer alan çini panolar, pencere kenarlarında yer alan taş söveler gibi bezeme öğeleri kullanılmıştır.

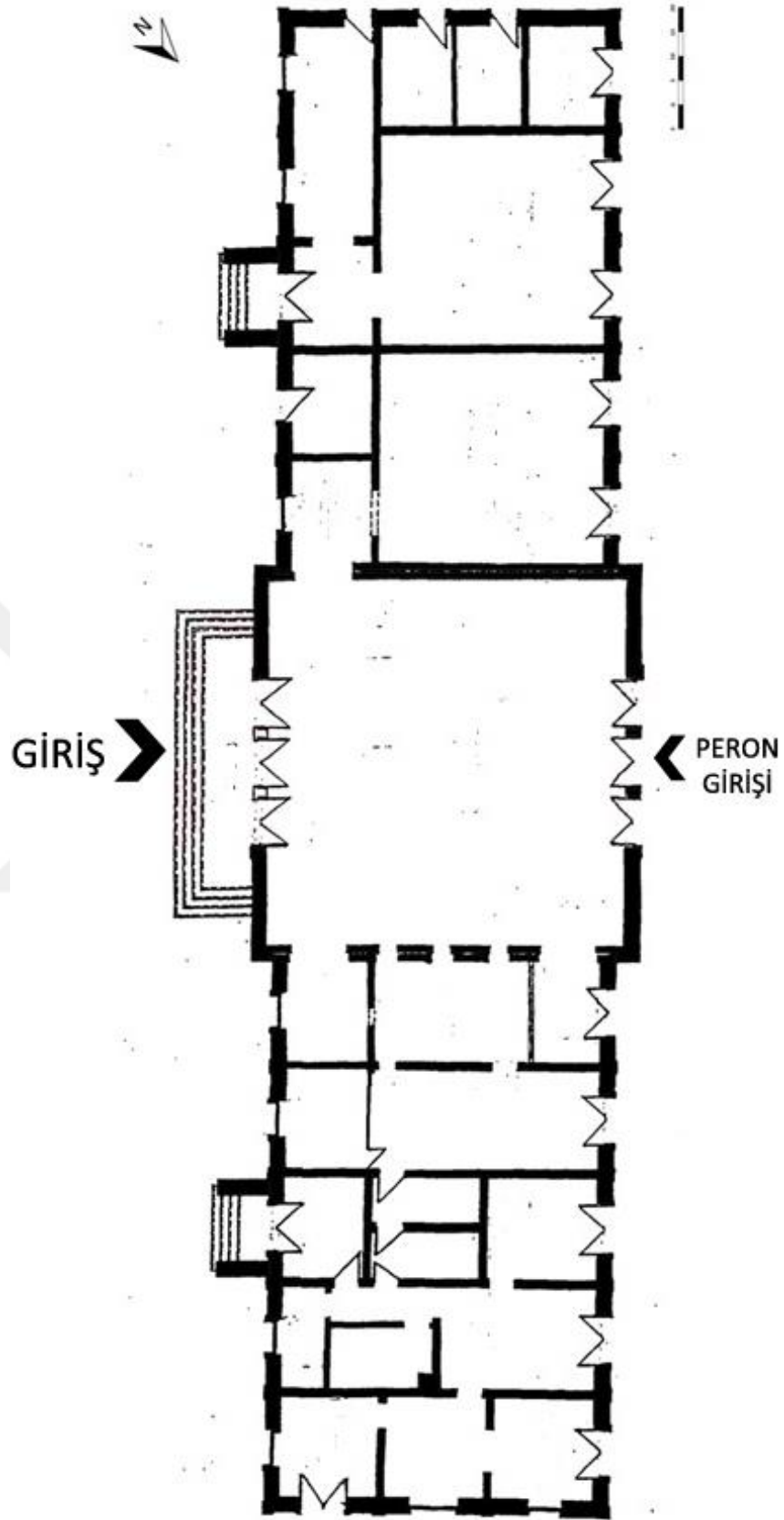

Şekil 4.90. Adana yeni Tren Garı (Şenyiğit ve Erten, 2011)

Yapı günümüzde halen Mersin Tren Garı olarak kente ve kentlilere hizmet vermektedir.

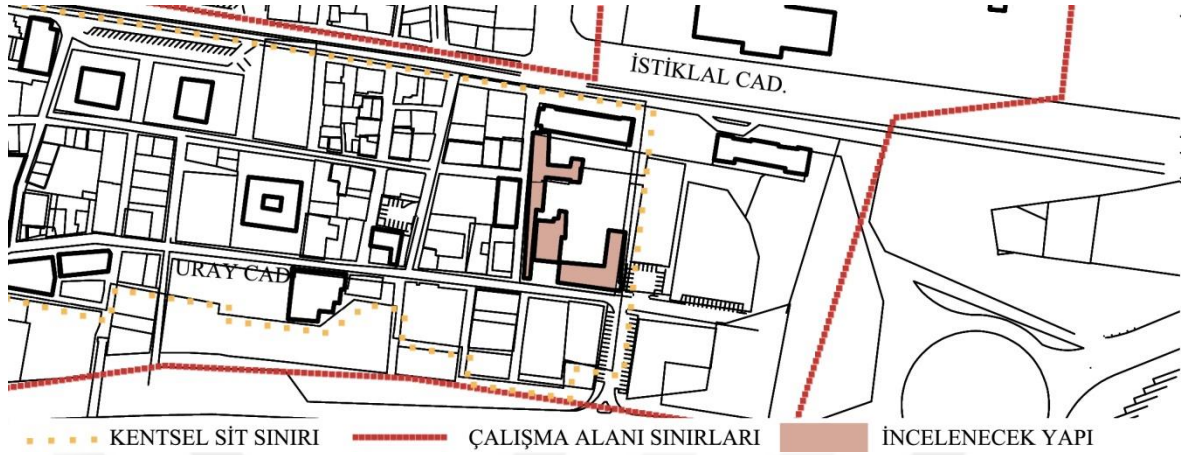
Şekil 4.91. Mersin yeni Tren Garı giriş cephesi ve peron cephesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.92. Mersin yeni Tren Garı kat planı (Şenyiğit, 2002, s.154'ten düzenlenmiştir)

4.7. Dini Yapılar

4.7.1. Latin İtalyan Katolik Kilisesi

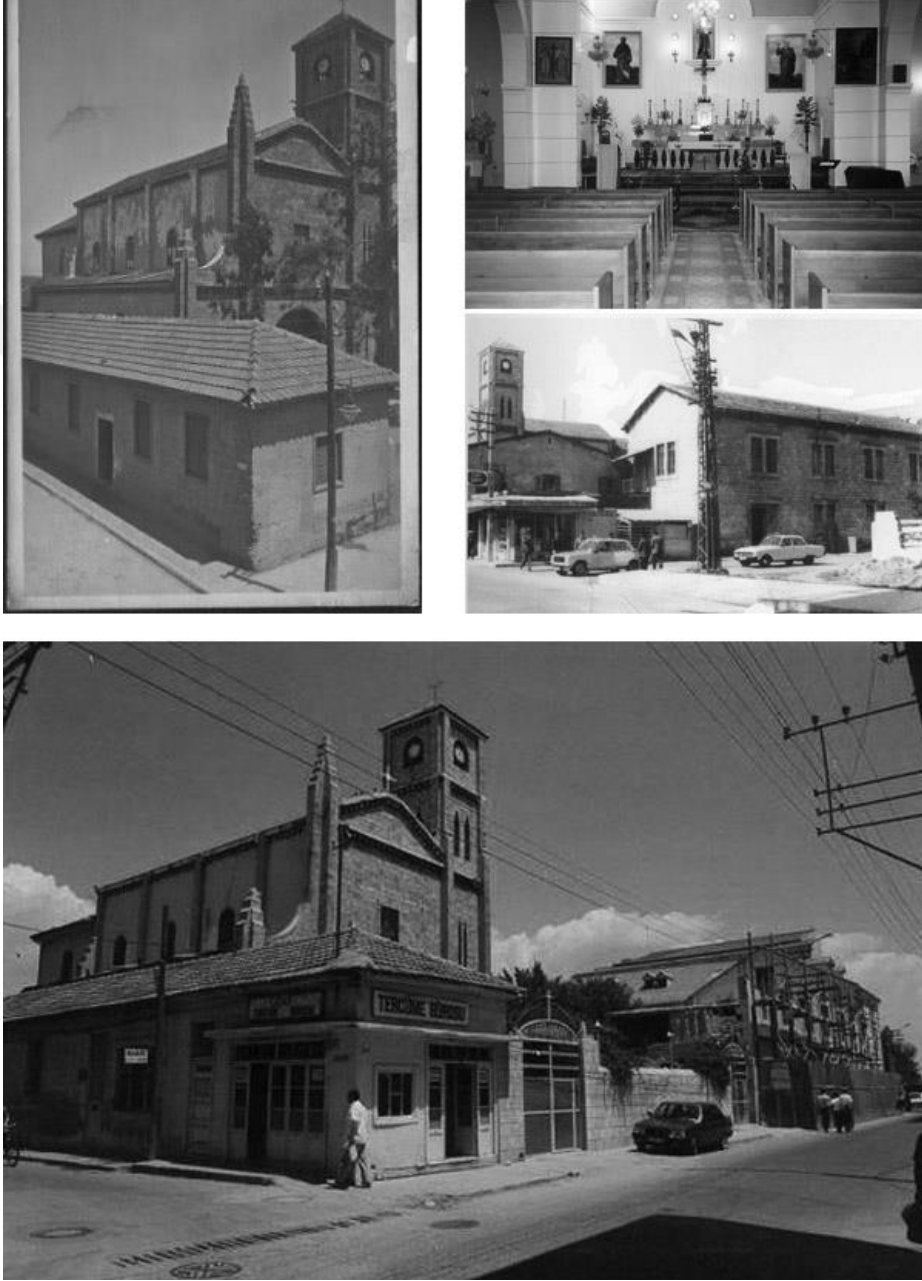

Şekil 4.93. Latin İtalyan Katolik Kilisesi vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 60 pafta, 58 ada, 2 parselde bulunan, 1 envanter nolu yapıdır.

Mersin kentinin gelişmesi ile birlikte kentte Katolik nüfusu da artmıştır. Bu durum üzerine Fransız elçisi Sultan Abdülmecid'den bir kilise inşası için talepte bulunmuştur. Sultan Abdülmecid 15 Eylül 1855'te (Hirci 1271) bir ferman çıkararak bu bölgede yaşayan, seyyah veya tacir olarak gelen Batılı Katolikler için bir kilise inşa edilmesine izin vermiştir. Ancak bu ferman hemen yürürlüğe konulmamıştır (Simonelli, 2005). Simonelli (2005) 1892'ye kadar kilisenin inşasının bekletildiğini söylemiştir. 11 Mart 1892 tarihine belediyeden çıkan izinle, 19 Mart 1892 'de kilisenin inşaatına başlanmıştır. İnşaat için gerekli olan taşların Beyrut'tan getirilmesiyle kilise 1898 yılında tamamlanmıştır. 27 metre uzunluğunda, 18 metre genişliğinde ve 15 metre yüksekliğinde inşa edilmiş olan kilisenin doğusuna bir de 22 metre yüksekliğinde çan kulesi yapılmıştır. Kilise Padova'lı Aziz Antuan'a adanmıştır (Leylek, 2003). Çünkü, 1855 yılında Francavillalı Peder Antuan, manastırın inşaatını başlatmıştır. Bu manastırla birlikte Padova'lı Aziz Antuan Koleji adını alacak olan bir de okul yaptırmıştır. Okul binası Latin Katolik Kilisesi'nin doğusunda yer almıştır. Daha sonra kolejin geliştirilmesi için kilisenin kuzey cephesine dayalı iki katlı bir yapı yapılmıştır. 12 Ağustos 1921'de bu ek yapının zemin katı tiyatro ve toplantı salonu, üst katı ise yatakhane olarak düzenlenmiştir. (Simonelli, 2005). Bu okul 1924 yılında kapatılmıştır. Mersin KUDEB'ten alınan sanat tarihi raporunda 1887 yılında Peder Basilio tarafından açılan bir kız okulundan bahsedilmiştir. Colleggio di Sant'Antonio'nun yanında

bulunan bu okul yapısı 1891 ve 1897 yıllarında yapılan eklemelerle büyütülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında kapatılan okul, 1946-1970 yılları arasında tekrar işlevini yerine getirmiş ardından kapatılmıştır. 36 envanter numaralı yapı taş ve bağdadi olarak inşa edilmiştir. Dış duvarlar Mersin taşı, iç duvarlar ise bağdadidir. Yapının çatısı özgün halinde ahşap oturtma çatı olup Marsilya kiremitleri ile kaplanmıştır.

Şekil 4.94. Latin İtalyan Katolik Kilisesi (Hanri Lylek)

Kilisenin önderi ve rahibi, Peder Gregorio Bruno Simonelli, 1985'te yapıyı restore ettirmeye başlamıştır. 1990'da da kilisenin Uray Caddesi'ne bakan kısmı restore edilmeye başlanmış ve 1993'te bu restorasyon bitmiştir. Bu restorasyon sırasında kilisenin kuzeyinde bulunan iki katlı yapı üç katlı hale getirilmiştir (Simonelli, 2005).

Tek katlı, bazilikal planlı, beşik çatılı olan kilise kesme taştan inşa edilmiştir. Giriş cephesinin çatıyla buluştuğu nokta üçgen bir alınlıkla vurgulanmaktadır. Giriş cephesinin doğusunda yükseltilmiş bir saat kulesi bulunmaktadır. Saat kulesi dış frizli silmeler ile vurgulanmaktadır. Yuvarlak kemerli bir açıklıkla kilisenin narteksine ulaşılmaktadır. Narteksin solunda vaftiz teknesi, sağında ise çan odasına açılan kapı bulunmaktadır. Kilisenin dikdörtgen formlu giriş kapısının üzerinde İsa tasviri bulunmaktadır. Üç nefli olan kilisede nefler yuvarlak kemerlerle belirlenmektedir. Doğudaki nefinin yanına kuzey-güney doğrultusunda bir dış koridor vardır. Kuzey yönünde büyük bir yuvarlak kemer içerisinde oval olarak beliren apsis bir platformla yükseltilmiştir. Üç basamakla ulaşılan apsisin önünde bir altar yer almaktadır. Kilisenin doğu ve batı cepheleri simetrik bir düzenlemeye sahiptir (Aydın, 2011).

Hatay-İskenderun'da bulunan Süryani Katolik Kilisesi (Şekil4.95.) beşik çatılı, üçgen alınlıklı, sivri kemerli giriş kapısıyla Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi'ne benzer bir görünüm sergilemektedir.

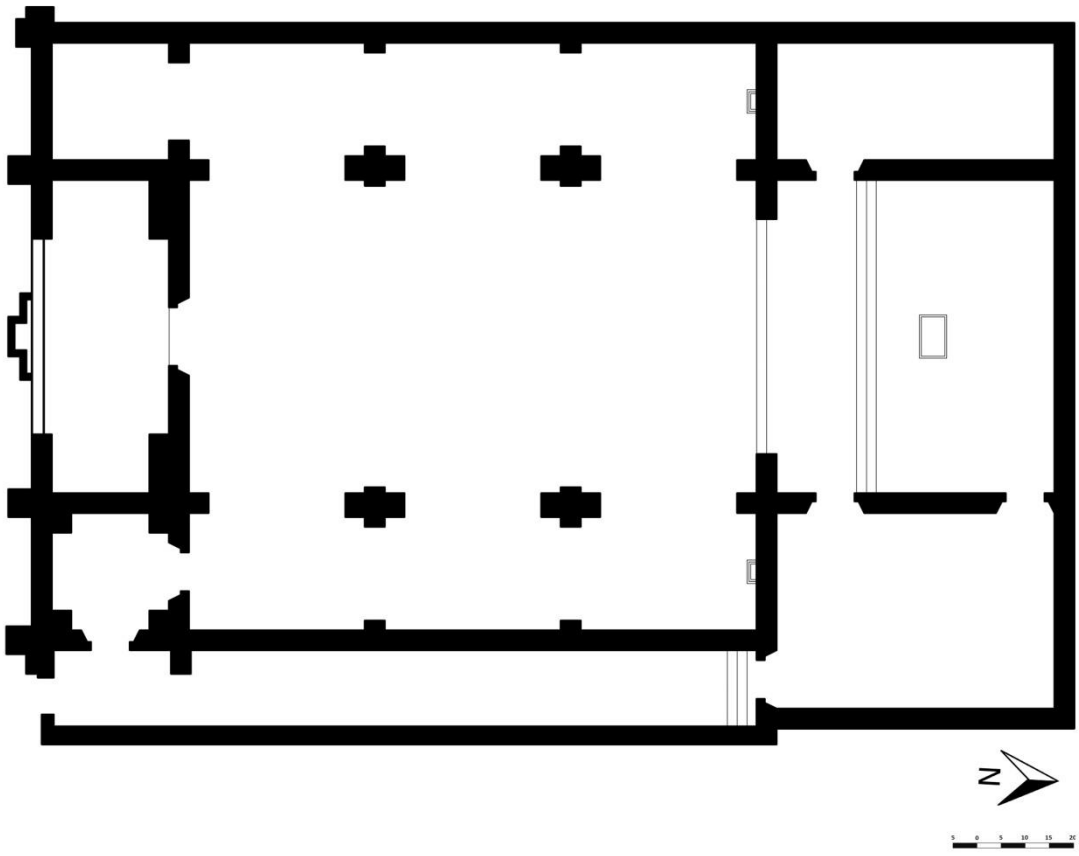

Şekil 4.95. İskenderun Süryani Katolik Kilisesi [16] [17]

Kilise günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. Kilisenin ek yapıları olan 36 ve 37 envanter numaralı yapılar günümüzde Toros Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nin idari yapısı ve stüdyo derslikleri olarak kullanılmaktadır.

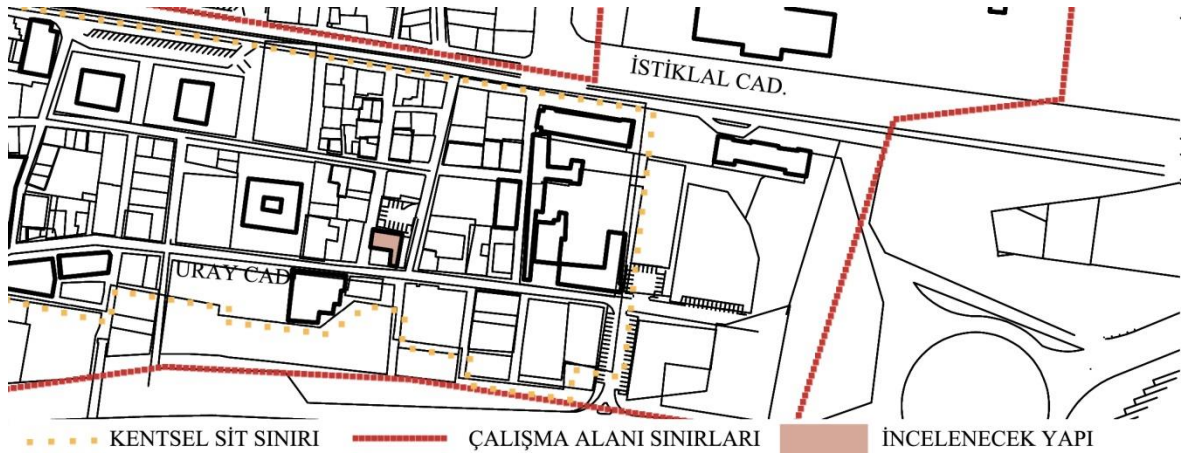

Şekil 4.96. Latin İtalyan Katolik Kilisesi (kişisel arşiv)

Şekil 4.97. Latin İtalyan Katolik Kilisesi kat planı (Selin Çoruh tarafından düzenlenmiştir)

4.7.2. Nusretiye Camii (Maruni Kilisesi)

Şekil 4.98. Nusretiye Camii (Marunu Kilisesi) vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 44 pafta, 55 ada, 1 parselde bulunan, 3 envanter nolu yapıdır.

Lübnan ve Suriye'den Mersin'e gelen Maruniler kendi kiliselerini kurana kadar Latin Katolik Kilisesi'ne bağlı olmuşlardır (Aydın, 2011). Kilisenin inşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, yapının tescil fişinde yapım tarihi 1876 olarak geçmiştir. Develi (2008) de Lübnan ve Suriye'den gelen 800 Arap Hristiyan tarafından 1876 yılında kilisenin inşa edildiğini söylemiştir. Halep'e bağlı olan Mersin Maruni Kilisesi'nde 1881-1951 yılları arasında Halep'ten gelen on dört din adamı göre yapmıştır (Aydın, 2011). Kilise, 1881 kasımında Halepli rahip El-Kass Yusuf Seb'in göreve başlaması ile faaliyete geçmiştir (Yorulmaz, 2005: 72).

Maruni Kilisesi olarak inşa edilen yapı 1952 yılına kadar kilise işlevini yerine getirmiştir. Cemaatinin azalması ve görevli bir din adamının olmaması sebebi ile bu tarihte kapatılan kilise, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş ve 1983-1986 yılları arasında camiye dönüştürülmüş ve yapının adı Nusretiye Camii olmuştur (Aydın, 2011).

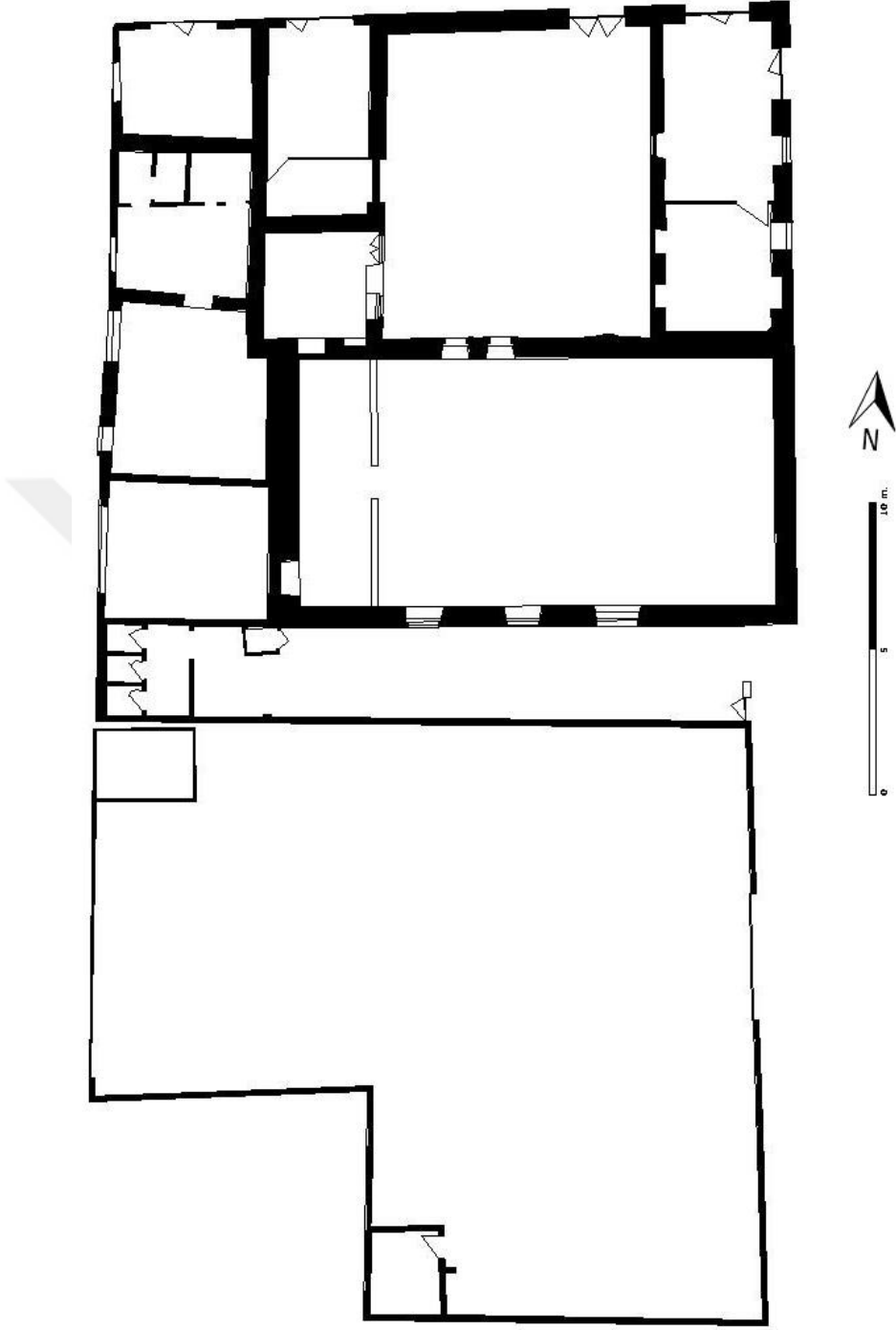
Düzgün kesme taştan inşa edilen yapı, doğu-batı doğrultulu dikdörtgen plan şemasına sahip ve içte düze, dışta ahşap beşik çatılıdır. Kilisenin güney cephesinde basık kemerli avlu kapısı yer almaktadır. Güney cephesinin doğu ve batı bölümünün ortasında yer alan basık sivri kemerli açıklığın üst kotunda özgününde çan kulesi olmasına karşın günümüzde minare bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinin doğu bölümüne abdest alanı olarak düzenlenmiş bir son cemaat yeri eklenmiştir. Yine kuzey cephesinde bulunan basık

kemerli bir kapı ile tek nefli naosa girilmektedir. Kilise camiye dönüştürülürken yapının batı ve kuzey cephelerinde değişiklik yapılmamıştır. Naosun değişiklik yapılan güney cephesine ahşap bir minber eklenmiştir. Yine güney cephesindeki basık sivri kemerli kapı açıklığının kapatılması ile buraya kireçtaşından mukarnaslı bir mihrap yapılmıştır. Doğu yönünde bulunan ve naos zemininden birkaç basamak ile yükseltilmiş olan bema, camide kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır (Aydın, 2011).

Yapı, günümüzde camii işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

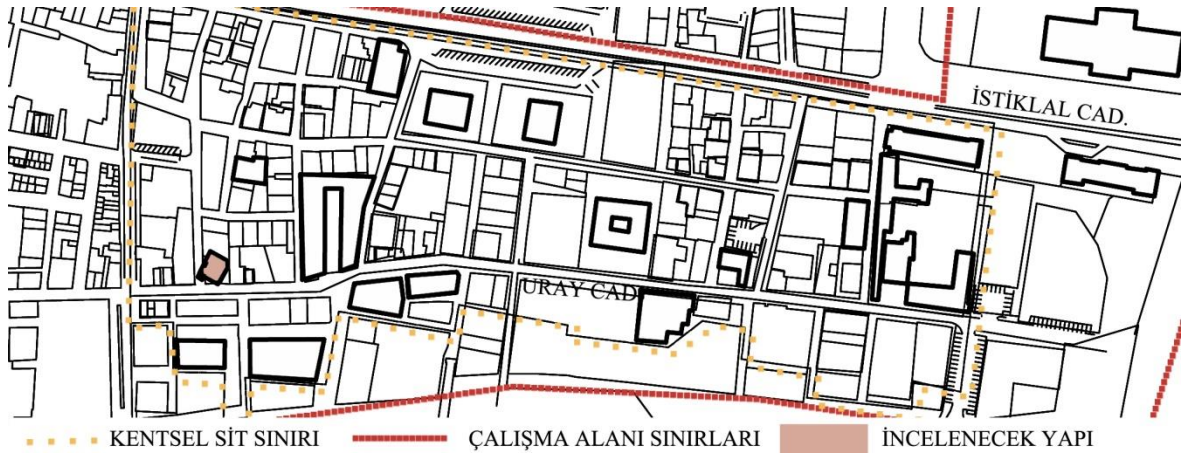

Şekil 4.99. Nusretiye Cami (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 4.100. Nusretiye Camii kat planı (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.7.3. Eski Cami

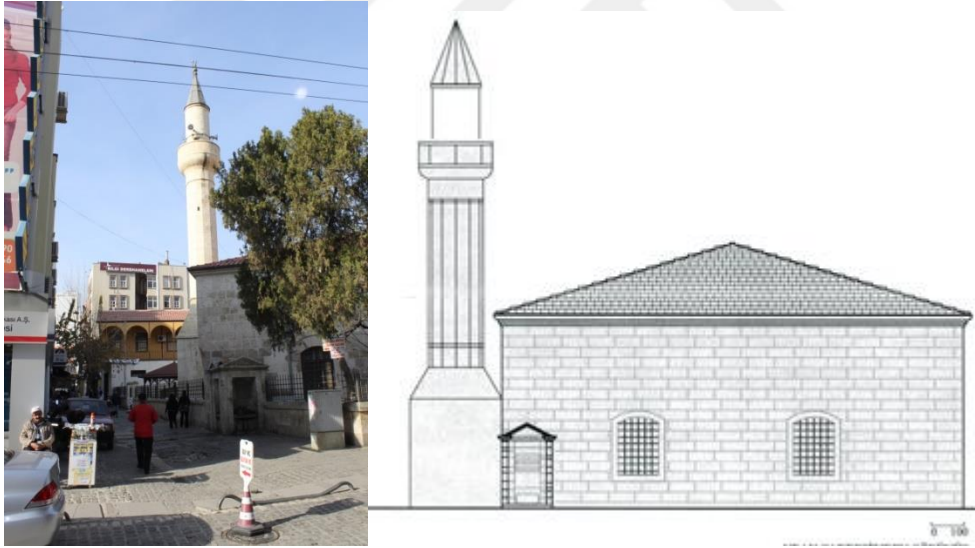
Şekil 4.101. Eski Cami vaziyet planı

Mersin Camii Şerif Mahallesi 1 pafta, 75 ada, 4-5-68 parsellerde bulunan, 4 envanter nolu yapıdır.

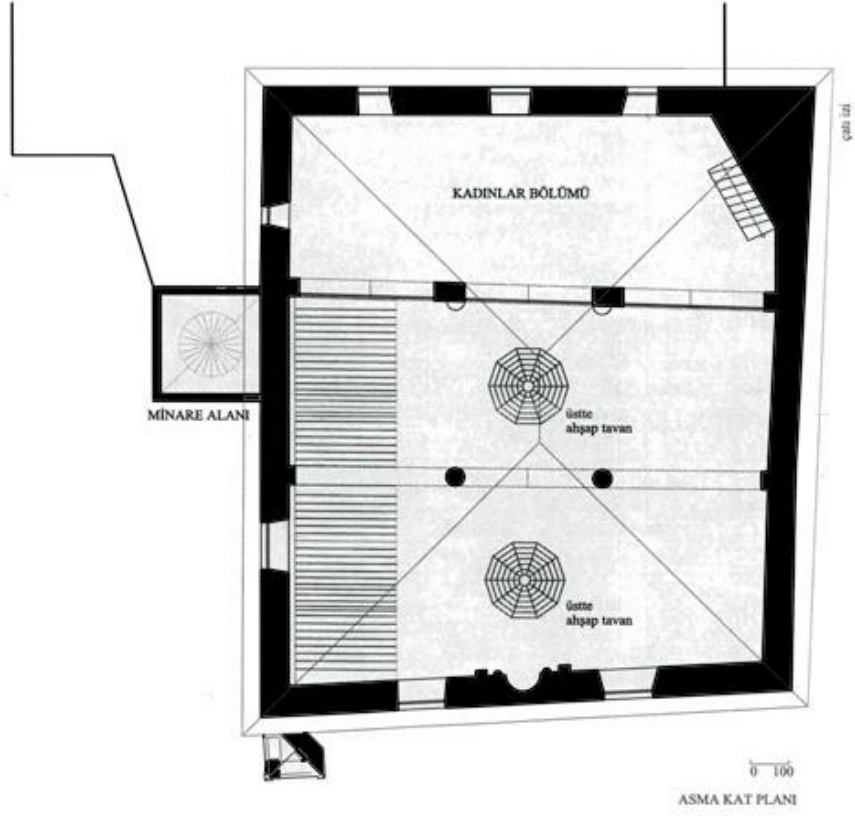
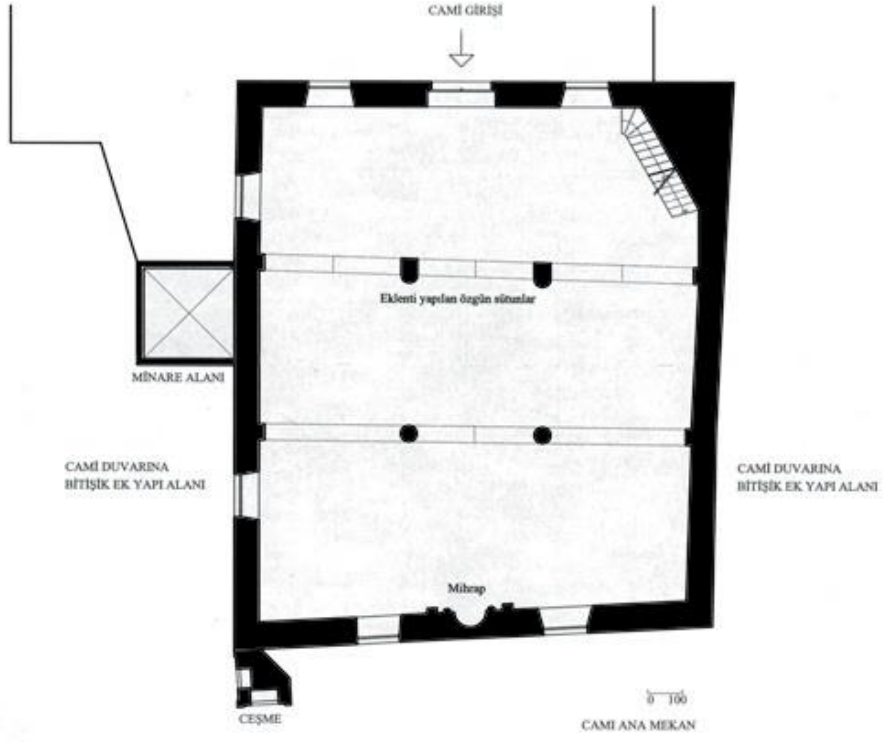
Mersin’de yerleşimin hızlı bir şekilde artması ve şehre gelen gayrimüslimlerin yanında Müslüman nüfusunun da artması ile Müslümanların ibadethane ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Hayır sahibi insanlar birkaç küçük mescit yaptırarak bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır. Ancak bu mescitlerde hızla artan Müslüman nüfus karşısında ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine devlet bu işe el atarak 1857 yılı sonrasında bir cami inşaatı için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. Mersin’in hızla gelişmesiyle birlikte inşa edilen cami da kısa sürede yetersiz gelmeye başlamış ve bu durum üzerine 1868 yılında Evkaf Nezareti’ne yazılan bir yazı ile yeni bir cami ihtiyacının doğduğu bildirilmiştir. Bu durum üzerine 1869 yılında Eski Cami (Cami-i Atik), Valide Sultan Vakfı tarafından yaptırılarak ibadete açılmıştır (Oğuz, 2006).

Kesme taştan kagir olarak inşa edilen cami, avlulu ve dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Caminin taş yivli tek minaresi bulunmaktadır. Yapının üst örtüsü kırma çatıdır. İki sıra sivri kemerli paye ile plan şeması üç sahına bölünmüştür. Caminin kuzey cephesinde basık kemerli bir giriş kapısı yer almaktadır. Giriş kapısının üzerinde caminin kitabesi bulunmaktadır. Caminin batı cephesinde minaresi yükselmektedir. Caminin Uray Caddesi cephesinde bir de çeşmesi bulunmaktadır. 1865 yılında Bezm-i Alem Valide Sultan yapılmış olan bu çeşmenin üçgen bir alınlığı, yalağı ve altın yaldızlı mermer bir kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesine göre, çeşmenin yapıldığı dönemde deniz kenarında olduğu anlaşılmaktadır (Ünlü, 2007).

Caminin avlusunda poligonal formlu bir şadırvanı vardır. Yapının görünen üç cephesinde de basık kemerli pencereler kullanılmasına karşın; kuzey cephesinde üst kotta 2:3 oranına sahip dikdörtgen formlu pencereler, batı cephesinde de üst kotta dairesel formlu açıklıklar cephe hareketi olarak göze çarpmaktadır. Cephe bezeme ögesi olarak pencere ve kapılarda tekrarlanan, aynı zamanda taşıyıcı da olan kemerler görülmektedir. Üslupsal özellikleri olarak bezemeden uzak ve yalın bir görünüme sahip olan caminin minarenin yükseltilmiş kasnağı ve düşey etki uyandıran yivli gövdesi barok esinlenmeler olarak değerlendirilebilir. Caminin çeşmesi ise üçgen alınlığı ile güçlü neo-klasik etkiler taşımaktadır. Yapıldığı dönemin yaygın üslubu olan barok etki, tüm yatay ve düşey çizgilerin dengelenmesi biçiminde yorumlanırken, Eski Cami’de yatay doğrultular duvar örgüsündeki taş sıraları, pencere ve pencere kemerlerinin biçimlendirdiği düşey çizgilerle dengelenmeye çalışılmıştır. Cephelerde herhangi bir bezeme ögesinin olmaması, Batı etkisinin yapıların iç mekanından çıkıp cephelerde izlenmeye başladığı yeni bir dönemin izleriyle paralellik taşımamaktadır (Dizdar, 2008).

Şekil 4.102. Eski Cami Uray cephesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (Dizdar, 2008, s.32)

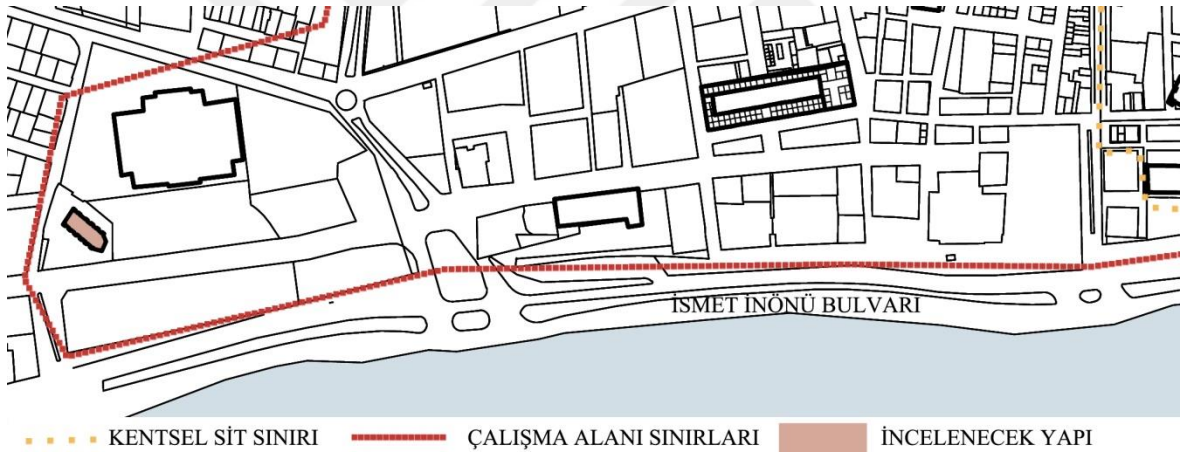

Şekil 4.103. Eski Cami zemin ve asma kat planları (Dizdar, 2008, s.28)

Şekil 4.104. Eski Cami giriş cephesi(Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

4.7.4. Ortodoks Kilisesi

Şekil 4.105. Ortodoks Kilisesi vaziyet planı

Mersin Kiremithane Mahallesi 21 pafta, 35 ada, 2 parselde bulunan, 10 envanter nolu yapıdır.

Yapı; Mersin Rum Ortodoks Kilisesi, Arap Ortodoks Kilisesi, Mihael ve Gabriel Ortodoks Kilisesi isimleriyle anılmaktadır. Yunanca bir kitabede ise kilisenin adı Mihail Arhangelos olarak geçmiştir [18]. Bu durumun sebebi 1840'lı yıllara kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm Ortodoksların Rum olarak adlandırılması olmuştur. Mersin'e ilk yerleşenlerin içinde Rum Ortodokslar ve Arap Ortodokslar da bulunmuştur [18]. Her geçen gün artan bir nüfusa sahip olan Ortodoksların kendilerine ait bir ibadethane ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti'ne başvurmuşlardır. 1849 yılında

Ortodoksların, Papaz Efendi'nin evinde İncil okumalarına ve ibadetlerini gerçekleştirmelerine izin verilmesine karşın 1853 yılında bir kilise yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2006).

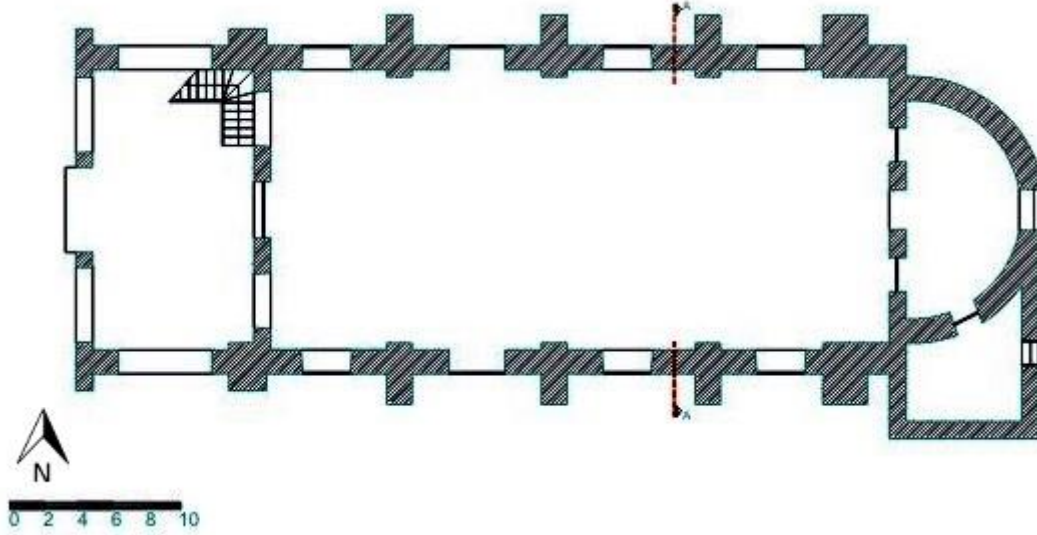

Şekil 4.106. Ortodoks Kilisesi [18]

Mersin Ortodoks Kilisesi, Dimitri ve Tannus Nadir tarafından bağışlanan arsa üzerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınan izin ile inşa edilmiştir ve baş melekler Mihael ile Gabriel'e ithaf edilmiştir [18]. Develi (2013a) ise kilisenin 1870'li yıllarda Nader ailesinin bağışı olan arsa üzerine inşa edildiğini söylemiştir. Aydın (2011), Davis'in 1875 yılındaki Mersin ziyaretinde, şehirde Arapça konuşan Hristiyanlara ait bir kilisenin yapımına başlanmak üzere olduğunu söylediğini belirtmiştir. Bu sebeple kilisenin 1875 yılından sonra yapılmış olabileceği görülmüştür. Yapı, genel olarak Mısır, Suriye ve Lübnan'dan göç eden nüfusun yaşadığı Kiremithane Mahallesi'nin başlangıç noktasına inşa edilmiştir (Ünlü, 2007).

Eski Mersin Halkevi, günümüzün Mersin Kültür Merkezi'nin hemen yanında bulunan yapının bahçesinin bir kısmı, Vali Tevfik Sırrı Gür zamanında Atatürk Caddesi'nin genişletilmesi amacıyla yıkılmıştır [18]. Develi (2013), Mersin Belediyesi'nin 11.04.1939 tarihinde "Atatürk Parkı içerisindeki Arap Ortodoks Kilisesi'nin yıkılarak

arsasının parka ilavesi için mezkûr kilisenin Halkevi müsamere salonu ile mübadelesine“ diye bir karar almış olmasına karşın kilise cemaatinin istememesiyle bu kararın gerçekleştirilemediğini belirtmiştir.

Şekil 4.107. Ortodoks Kilisesi plan [18]

Düzgün kesme taştan kagir olarak inşa edilen kilise doğu-batı doğrultulu bazilikal plana sahiptir. Kilisenin doğu cephesinde dokuz köşeli bir apsis yer almaktadır. Apsis köşeli yapısına uygun bir kırma çatıyla, bitişiğindeki yan oda ise bir beşik çatı ile örtülüdür. Kilisenin simetrik düzende olan kuzey ve güney cephelerinde köşelerdekilerle birlikte beş tane pilastrla dört bölüme ayrılmış ve her bölüm basık sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. Her iki cephede de batıdan doğuya doğru ikinci bölümde yer alan basık kemerli bir kapı açıklığı ve diğer kemelerin içinde ise boyuna dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Kilisenin batısında, köşelerinde pilastrları olan nartheksi bulunmaktadır. Nartheksin kuzey ve güneyinde birer kemer, batısında ise kare planlı iki ayaklı üç yuvarlak kemer yer almaktadır. Kemerlerin üzerinde bulunan kat silmesi yataylık vurgusu yaparak nartheksin üç cephesinde de kendini göstermektedir. Bu kat silmesinin üzerinde ise güney ve kuzey cephelerinde birer tane, batı cephesinde üç tane yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Batı cephesinde ortada bulunan kemerli pencerenin üzerinde dairesel formu bir pencere daha yer almaktadır. Nartheksin doğu cephesinin merkezinde, düz lentolu ve yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı vardır. Bu kapının açıldığı naos tek neflidir. Naosun narthekisle birleştiği batı cephesi kilise hacmini aşarak yukarıya yükselmektedir.

Şekil 4.108. Ortodoks Kilisesi (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Güney cepheye bakan bölümde altı köşeli çan kulesi yer almaktadır (Aydın, 2011: 89, 90). Kilisenin eski fotoğraflarında görülen çan kulesi ile günümüzdeki çan kulesi aynı değildir. Develi (2013a), kilisenin büyük çan kulesinin bir fırtına da yıkıldığını bu sebeple kilisenin çanının yeniden yapıldığını belirtmiştir. Cephelerdeki basık sivri kemerli ve pilastrlı tasarım yaklaşımı iç mekanda da yinelenmektedir. Naosun batısında U formlu ahşap bir galeri yer almaktadır. Naosun doğusunda ise üç basamakla çıkılan bema bulunmaktadır. Bemanın ortasındaki zemini yükseltilmiş taban üzerinde ise altar yer almaktadır (Aydın, 2011: 92, 94).

Tarsus'ta bulunan St. Paul Kilisesi de üçlü yuvarlak kemerli girişi, kiremit kaplı beşik çatısı gibi özellikleri ile Mersin Ortodoks Kilisesi ile benzer özellikler göstermektedir. Yapının cephe düzenlemesinde yer alan basık sivri kemer içine pencere düzeni, St. Paul Kilisesi'nde de bulunmaktadır. Üç nefli plan şeması iki yapıda da ortak olan özelliklerdendir. Farklı hacimlerde kullanılan farklı çatı çeşitleri de iki yapıda da görülmektedir.

Şekil 4.109. St. Paul Kilisesi [19] [20]

Günümüzde cemaati azalmış olmasına karşın kilise normal ibadet hizmetini sürdürmektedir (Develi, 2013a). Kilise, ruhani açıdan Şam'da bulunan Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Yasal statüsü ise Tomris Nadir Mitri Kilisesi Vakfı adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimine bağlıdır [18].

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çizelge 5.1. Sonuç ve değerlendirme tablosu

YAPI	DÖNEMİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	ÇATI ÖRTÜSÜ	ORJİNAL İŞLEV	GÜNÜMÜZ İŞLEVI	YENİDEN İŞLEVLENDİRME
4.1.1. HALKEVİ	ERKEN CUMHURİYET	KARMA	KESME TAŞ BETON ÇELİK	KIRMA ÇATI	HALKEVİ	KÜLTÜR MERKEZİ	VAR
4.1.2. ZİYA PAŞA GAZİNOSU	GEÇ OSMANLI	KAGİR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	GAZİNO VE OTEL	PTT BİNASI	VAR
4.1.3. ÇOCUK ESİRGEME KURUMU	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	TAŞ KAPLAMA BETON	KIRMA ÇATI	ÇOCUK ESİRGEME KURUMU	İL HALK KÜTÜPHANESİ	VAR
4.1.4. BÜYÜK HAMAM	GEÇ OSMANLI	KAGİR	KESME TAŞ	KUBBE	HAMAM	ÇARŞI	VAR
4.2.1. HÜKÜMET KONAĞI	GEÇ OSMANLI	KAGİR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	HÜKÜMET KONAĞI	İL JANDARMA KOMUTANLIĞI	VAR
4.2.2. TAŞ BİNA	GEÇ OSMANLI	KARMA	KESME TAŞ BETON DEMİR	KIRMA ÇATI	DEPO ANTREPO	BELEDİYE BİNASI	VAR
4.3.1. SURSOK HAN	GEÇ OSMANLI	PRE-KAST KAPLAMA	KESME TAŞ BETON	TERAS ÇATI	HAN	TİCARİ İŞLEVLİ	VAR
4.3.2. AZAK HAN	GEÇ OSMANLI	KAGİR	KESME TAŞ	BEŞİK ÇATI	HAN	YIKILDI	YOK
4.3.3. TAŞ HAN	GEÇ OSMANLI	KAGİR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	HAN	TİCARİ İŞLEVLİ	VAR

Çizelge 5.2. Sonuç ve değerlendirme tablosu

YAPI	DÖNEMİ	YAPIM TEKNIĞİ	MALZEME	ÇATI ÖRTÜSÜ	ORJINAL İŞLEV	GÜNÜMÜZ İŞLEVI	YENİDEN İŞLEVLİDİRME
4.3.4. GÜLNAR OTELİ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	BEŞİK ÇATI		MÜZE	VAR
4.4.1.1. ZİRAAT BANKASI	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	DEPO ANTREPO	KULLANILMIYOR	VAR
4.4.1.2. OSMANLI BANKASI	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	BETON	KIRMA ÇATI	BANKA	BANKA	YOK
4.4.1.3 MERKEZ BANKASI	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	BETON	KIRMA ÇATI	BANKA	BANKA	YOK
4.4.1.4. İŞ BANKASI	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	TAŞ KAPLAMA BETON	TERAS ÇATI	BANKA	BANKA	YOK
4.4.1.1. KASAPLAR ÇARŞISI	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	BETON		ÇARŞI	ÇARŞI	YOK
4.5.1. ÜÇ OCAK İÖÖ	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	TAŞ KAPLAMA BETON	KIRMA ÇATI	KIZILAY BINASI	KULLANILMIYOR	VAR
4.5.1. ÜÇ OCAK İÖÖ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	KİLİSE LOJMANI	KULLANILMIYOR	VAR
4.5.2. TEVFİK SIRRI GÜR LİSESİ	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	TAŞ KAPLAMA BETON	KIRMA ÇATI	LİSE	LİSE	YOK

Çizelge 5.3. Sonuç ve değerlendirme tablosu

YAPI	DÖNEMİ	YAPIM TEKNIĞİ	MALZEME	ÜST ÖRTÜ	ORIJINAL İŞLEV	GÜNÜMÜZ İŞLEVI	YENİDEN İŞLEVLENDİRME
4.6.1. ESKİ TREN GARI	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	KUBBE ÇATI	TREN GARI	TCDD MERSİN 62.KISIM ŞEFLİĞİ	VAR
4.6.2. YENİ TREN GARI	ERKEN CUMHURİYET	BETONARME	TAŞ KAPLAMA BETON	KIRMA ÇATI	TREN GARI	TREN GARI	YOK
4.7.1. LATİN İTALYAN KATOLİK KİLİSESİ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	BEŞİK ÇATI	KİLİSE	KİLİSE	YOK
4.7.2. NUSRETIYE CAMİ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	BEŞİK ÇATI	KİLİSE	CAMI	VAR
4.7.3. ESKİ CAMİ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	KIRMA ÇATI	CAMI	CAMI	YOK
4.7.4. ORTODOKS KİLİSESİ	GEÇ OSMANLI	KAGIR	KESME TAŞ	BEŞİK ÇATI	KİLİSE	KİLİSE	YOK

Sonuç ve değerlendirme tablolarında da görüldüğü gibi çalışma kapsamında 23 yapı incelenmiş, bu yapılardan 9 tanesinin Erken Cumhuriyet dönemi, 14 tanesinin de Geç Osmanlı dönemi yapısı olduğu tespit edilmiştir. Çeşitli işlevlere ait kamu yapılarıyla yapılan çalışmada, Erken Cumhuriyet dönemine ait; Çocuk Esirgeme Kurumu, Osmanlı Bankası, Merkez Bankası, İş Bankası, Kasaplar Çarşısı, Üç Ocak İlköğretim Okulu, Tevfik Sırrı Gür Lisesi, Mersin yeni Tren Garı yapılarının betonarme yapım tekniğiyle yapıldığı, Halkevi'nde ise betonarme karkasın yanında çeliğin de kullanıldığı karma bir yapım tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. Buna karşın Geç Osmanlı dönemi yapılarında genel olarak kagir yapım tekniğinin kullanıldığı, Sursok Han'da pre-kast kaplama ve betonarmenin kullanıldığı belirlenmiştir. Hem Erken Cumhuriyet hem de Geç Osmanlı dönemi yapılarında genel olarak kiremit kaplı kırma çatı kullanılmıştır. Geç Osmanlı dönemi yapılarından Ortodoks Kilisesi, Nusretiye Cami, Latin İtalyan Katolik Kilisesi, Gülnar Oteli ve Azak Han'ın ise kiremit kaplı beşik çatıya; Sursok Han'ın teras çatıya; Büyük Hamam'ın kubbe üst örtüsüne; Mersin eski Tren Garı'nın ise kubbe çatıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu yapılardan Erken Cumhuriyet dönemine ait olan Halkevi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Üç Ocak İlköğretim Okulu yapılarının yeniden işlevlendirilmiştir. Geç Osmanlı dönemine ait olan yapılardan ise Ziya Paşa Gazinosu, Büyük Hamam, Hükümet Konağı, Taş Bina, Sursok Han, Taş Han, Gülnar Oteli, Ziraat Bankası, Üç Ocak İlköğretim Okulu, Mersin eski Tren Garı, Nusretiye Cami yeniden işlevlendirilmiştir. İncelenen yapılardan 20 tanesinin günümüzde kullanılmaya devam ettiği; Ziraat Bankası ve Üç Ocak İlköğretim Okulu yapılarının kullanılmadığı Azak Han'ın ise yıkıldığı görülmüştür. Bu bağlamda incelenen kamu yapılarının orijinal işlevleri ile veya kazandıkları yeni işlevlerle hizmet vermeye devam ettiği tespit edilmiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi kamu yapılarında, ülkenin genel eğilimi olan kamu yapılarında devlet otoritesini gösterme eğilimi Mersin'deki yapılarda da kendini göstermiştir. Halkevi'nin iki katlı olmasına karşın kütleli olarak daha büyük görünmesi ve anıtsallığı yakalama çabası bu duruma örnektir. Konut dokusunun yoğun olduğu bir bölgede inşa edilmiş olan Halkevi, çevresindeki geleneksel doku ile bir bağ kurma ihtiyacını sadece cephesinde kullanılan taş malzeme ile sağlamıştır. Geç Osmanlı döneminde inşa edilen kamu yapıları ise sivil mimarlık örnekleri ile uyum içerisinde tasarlanmıştır. Hatta Azak Han, cephe tipolojisi ile bir Türk Evi görünümü sergilerken, Ziraat Bankası yapısı bir Levanten evi görünümü sergilemiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi yapılarında Ulusal mimarlık akımlarının cephelerde ve plan şemalarında kendini hissettirmesine karşın Merkez Bankası'nda olduğu gibi modern söylemlerin de kendini üslupsal olarak göstermeye başladığı görülmektedir. Geç Osmanlı dönemi yapılarında ise seçmeci bir üslup anlayışı kendini cephelerde göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında; incelenen yapılara ait yapım teknikleri, kullanılan malzeme, bezeme özellikleri, çatı örtüleri, plan şemaları, cephe tipolojileri gibi bilgilerin toplanarak ve diğer örneklerle karşılaştırılarak dönemin ve yapı tipolojisinin eğilimlerine paralel bir yaklaşım sergileyip sergilemedikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Kamu yapılarının yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya devam ettiği görülmüştür.

Tez kapsamında irdelenen kamu yapıları ile ilgili elde edilen verilerin, gelecekte bu alanla ilgili araştırmalara referans olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, G. (2000). *Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Açık Güneş, G. (2010). *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Adıgüzel, S. (2008). *21. Yüzyılda Yeni Bir Paradigma: Kentsel Kutuplaşma ve Mersin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Akyürek, G. (2008). *Bilgiyi Yeniden İnşa Etmek: Tanzimat Dönemi Osmanlı Mimarlığı*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alpagut, L. (2005). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altuntaş, A. (2014). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Başkentlerinde Banka Yapıları (1850-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Anıktar, S. (2013). *19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı Mimari Biçimlenişine Etkisi: Vallaury Yapıları Örneği*, II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, Bursa.
- Artan, G. (2003). *Mersin Tarihi Kronolisi* (Birinci Baskı), Türkiye: İçel Sanat Kulübü Yayınları.
- Aslanoğlu, İ. (1984). *Birinci ve İkinci Milli Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler*, Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938)* (Birinci Baskı), Türkiye: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Aydın, A. (2011). *19. Yüzyıl Mersin Kiliseleri* (Birinci Baskı), Türkiye: Pitura Yayınevi.
- Atasoy, Z. B. (2012). *19. Yüzyıl Amerikan Gezi Metinlerinde Geç Osmanlı Mimarlığına Dair Gözlemler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baruh, L. T. (2018). *Mülkiyet, Finans ve Mimarlık: Osmanlı Bankası Şube Binaları*, Toplumsal Tarih Dergisi, 290. Sayı. s.26-35.
- Başkan, S. (2016). *Türk Modernleşmesi ve Erken Cumhuriyet Döneminin 'Milli Mimarlığı'*, Turkish Studies Sosyal Bilimler, 11(13), 97-116.

- Batur, A. (1985). *Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı*, Murat Belge (Genel Yönetmen). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi Cilt IV*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, s. 1038-1067.
- Batur, A. (editör) (2003). *M. Vedad Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar* (Birinci Baskı), Türkiye: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Bayhan, A. (2007). *Osmanlı Döneminde Batılılaşma Sürecinin Ortadoğu'ya ve Afrika'ya Yansımaları: Mısır ve İsrail'den Örnekler*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 19, 23-65.
- Beyhan, B. Ve Uğuz, S. (2012). *Planning as a Tool for Modernization in Turkey: the Case of Hermann Jansen's Plan for Mersin*, METU Journal of Faculty of Architecture, 29(2), s.1-34.
- Bilir, F. S., (2013). *Gündüz Artan Penceresinden Mersin* (Birinci Baskı), Türkiye: E Yayınları.
- Boyacıoğlu, D. (2010). *Arap Hanı ve Yapının 18-19. Yüzyıl İstanbul Hanları İçindeki Yeri*, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 15(2), s.9-21.
- Bozkurt, İ. (2001). *Salnamelerde Mersin*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Bozkurt, B. ve Bozkurt, İ. (2016). *Mersin Halkevi'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*, Tarih Okulu Dergisi, 9(27), 369-421.
- Bozkurt, İ. ve Geylani, N. (2017). *Erken Cumhuriyet Döneminde Boş Zamanı Geçirme Alışkanlıkları ve Sosyal Mekanlar: Mersin Örneği*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31(1), s. 345-359.
- Can, S. (2015). *Sultan Abdülmecid Dönemi Mimarlık Örgütünün Yapısı ve İşleyişi*. K. Kahraman ve İ. Baytar (editörler). *Sultan Abdülmecid ve Dönemi*. Birinci Baskı. İstanbul. Dört Budak Yayınları ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, s. 422-431.
- Çakmaklıoğlu Kuru, A. (2017). *Anıtkabir'deki Renkli Taş Süslemeler*, Sanat Tarihi Dergisi, 26(1), 69-93.
- Çalışkan, K. (2012). *Es-Sakızı'nın İçel ve Karaman Tarihi (Metin Tenkidi ve Değerlendirilmesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çelik, Ş. (1994). *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoruh, E. (2013). *19.yüzyıl Osmanlı Cami Mimarisinde Işık-Mekan-Cephe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Çüngen, H. F., Yılmaz, M.E., Tanrıveren, F. M. (2013). *Ankara'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nden Bir Örnek: Erzurum Oteli*, Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1), 130-142.
- Develi, Ş. (2007). *Eski Mersin'de Yaşam* (Birinci Baskı), Türkiye: Avcı Ofset.
- Develi, Ş. (2008). *Dünden Bugüne Mersin 1836-2008* (Dördüncü Baskı), Türkiye: Mersin Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Develi, Ş. (2012). *Geçmiş Yıllarda Mersin'de Tüccar Hanları*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 238(20), 40-41.
- Develi, Ş. (2012a). *Geçmiş Yıllarda Mersin'de Tüccar Hanları 2*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 239(20), 42-43.
- Develi, Ş. (2012b). *Cumhuriyet Öncesi Mersin'de Yerli-Yabancı Bankalar*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 242(21), 74-75.
- Develi, Ş. (2013). *Dünkü Mersin'de Yok Olan Üç Tarih*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 255(22), 24-25.
- Develi, Ş. (2013a). *Geçmiş Yılların Kışla Caddesi*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 259(22), 36-37.
- Develi, Ş. (2018). *Anılardan Seçmelerle Mersin 2* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Dizdar, İ. S. (2008). *Mersin Eski Cami Tasarım Etkenleri*, Mimarist dergisi, 27(8), s.27-34.
- Doğan, A. (2018). *Mersin Limanı ve Mersin Kenti Tarihi Üzerine Genel Bir İnceleme*, Journal of Current Researches on Social Sciences., 8(1), 117-150.
- Durukan, A. (2006). *Cumhuriyetin Çağdaşlaşma Düşüncesinin Yaşama ve Mekana Yansımaları: Halkevi Binaları Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durukan Kopuz, A. (1999). *Cumhuriyet Döneminde Mimarlık Akımları ve Adana'daki Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Eldem, S. H. (1984). *Son 120 Sene İçinde Türk Mimarisinde Millilik ve Rejionalizm Araştırmaları*, Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Erbay, F. Ve Erbay, M. (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası* (Birinci Baskı), Türkiye: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ergüney, Y. D. ve Kara Pilehvarian, N. (2015). *Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti*, Megaron, 10(2), 224-240.

- Erkan, N. (2012). *Ebniye Nizamnamelerinden Şehir Planlama Teorisine Uzanan Yol: İstanbul'da Şehir Planlama*, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 21(4), 1-14.
- Ertuğrul, Z. (2007). *Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Eskiyeentürk, E. (1998). *Mersin Halkevi Binasının Tarihi Süreç İçerisinde İzlenmesi ve Günümüz Kullanımı İçin Öneri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Fidan, A. (2002). *Cumhuriyet Sonrası Türk Mimarlığı ve Yabancı Mimarların Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Genç, U. D. (2001). *Ege Bölgesi'ndeki Tarihi Banka Yapıları (1915-1930)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Geylani, N. (2012). *1923-1950 Arası Mersin'de Gündelik Hayatın ve Sosyal Mekanların Dönüşümüne Yönelik Bir Sözlü Tarih Çalışması*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gündoğdu, E. (2014). *Mersin Geleneksel Konut Mimarisinin Ekolojik Yönden İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (Onuncu Baskı), Türkiye: YEM Yayın.
- Hasol, D. (2017). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı* (İkinci Baskı), Türkiye: YEM Yayın.
- Kaygusuz, S. (2009). *Mersin'de Kentsel Hareketlilik: Mersin Esnafının Mekansal Hareketliliği Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kuran, A. (2018). *Mimarlıkta "Yeni-Türk Üslubu ve Osman Hamdi Bey, Çiğdem Kafesçioğlu, Lucienne Thys-Şenocak, Timur Kuran (editörler), Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık*. İkinci Baskı. İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları. s.597-603.
- Küreğibüyük, Z. İ. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Bağlamında Arif Hikmet Holtay*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Leylek, H. (hazırlayan) (2003). *Mersin Katolik Kilisesi-1853 (150. Yılında Katolik Kilisesi)*, Türkiye: Latin Katolik Kilisesi.
- Mazak, M. (editör) (2013). *Osmanlı Deniz Ticaretinin Yükselen Değeri Mersin (1812-1922)* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Naycı, N. (2012). *Tarihe Gülümseyen Mersin Projesi Işığında Ziraat Bankası Eski Şube Binası*, Oda Dergisi (TMMOB Mimarlar Odası Mersin Şubesi), Sayı: 3.

- Özcan, B. (2001). *Türk Mimarisinde Postmodern Dönemde Tarihselci ve Yöreselci Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, B. (2002). *Ankara Anafartalar Caddesi ve Çevresindeki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özler, Ş. (editör) (2007). *Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995*, Türkiye: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- Odabaşı, M. (2017). *Cumhuriyet Dönemi Konutları Birinci ve İkinci Ulusal Mimari akım (Tekil Ev)*, Araştırma Raporu, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuz, İ. (2006). *Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Roth, M. L. (2006). *Mimarlığın Öyküsü (Üçüncü Baskı)*, Türkiye: Kabalcı Yayınevi.
- Sacı, A. (2018). *Gaziantep'te Cumhuriyet Dönemi (1940-1965) Kamu Yapılarının Dönemin Mimari Özellikleri Bağlamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Sandal, E. K. ve Gürbüz, M. (2003). *Mersin Şehrinin Mekansal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı*, Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(1), 117-130.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2010). *Tanzimat Dönemi'nde Modern Belediyeciliğin Doğuşu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Sıkıçakar, A. (1991). *Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Giriş Cepheleleri Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Simonelli, G. B. (2005). *Fransiskan Kapüsen Rahiplerinin Mersin'deki 150. Yılı 1855-2005*, Türkiye: Latin Katolik Kilisesi.
- Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi (Birinci Baskı)*, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahin, F. (2012). *Ticaret Yapılarında Tarihsel Gelişim ve Tipolojiler: Trabzon Üzerine Yansıyış Şekilleri*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, 2879-2895.
- Şenyiğit, Ö. (2002). *Adana-Mersin Demiryolu Hattı Üzerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Şenyiğit Ö. ve Erten E. (2011). *Adana-Mersin Demiryolu Hattı Üzerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi*, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 26(1), s.37-55.

- Taner, N. (2015). *İş Bankası Mersin Şubesi*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 283(24), 36-38.
- Taner, N. (2015a). *Osmanlı Bankası Mersin Şubesi*, Mersin Deniz Ticareti Dergisi, 282(24), 28-29.
- Tekeli, D. (2006). *Cumhuriyetin Binaları*, Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, 51(442-443), 30-63.
- Tanju, B. (1999). *1908-1946 Türkiye Mimarlığının Kavramsal Çerçevesi*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ülkü, C. (2002). *19th Century Commercial Buildings in Mersin*, 19.yy'da Mersin ve Akdeniz Dünyası Kolokyum Kitabı, Mersin, s.102-109.
- Ünlü, T. (2007). *19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Ünlü, T. S. ve Ünlü T. (2009). *İstasyondan Fenere* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Ünlü, T. (2009). *Mekansal Planlamanın Kentin Biçimlenmesine Etkisi: Mersin Örneği*, Planlama Dergisi, 3(4), s.27-42.
- Ünlü, T. S. (2009). *Bir İskeleyden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Mersin'de Mekansal Gelişim*, Planlama Dergisi, 3(4), 5-26.
- Ünlü, T. (proje yürütücüsü) (2015). *Kentsel Gelişme Süreçlerinin ve Morfolojik Dönüşümün Kavramsallaştırılması: Mersin'de Çeper-Kuşak Oluşumu ve Konut Alanlarının Değişen Fiziksel Yapısı*, Tübitak Projesi Sonuç Raporu.
- Ünlü, T. S. (2016). *Mersin'in Cumhuriyet Modernleşmesi Sürecini Bir Eğitim Yapısı Üzerinden Okumak: Mersin Lisesi(Tevfik Sırrı Gür Lisesi)*, Megaron, 11(3), 449-466.
- Ünlü, T. S. (2017). *Cumhuriyet Modernleşmesi ve Mersin'de Kamusal Mekana Etkisi*, Ayşe Pelin Şahin Tekinalp, Mehmet Fatih Müderrisoğlu, Ünal Araç (editörler), *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları Prof. Dr. Filiz Yenişehirlilioğlu'na Armağan*, Birinci Baskı. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, s.251-258.
- Ünlüsoy, A. (2010). *Yozgat İli 1. Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarının Analizi ve Üslup Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Vural, S. (2008). *İstasyondan Fenere*, Tülin Selvi Ünlü ve Tolga Ünlü, *Yumuktepe'den Başladı*. Birinci Baskı. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları. s.6-12.

- Vural, S. (2010). *Huğ'dan Gökdelene Mersin 170 Yıllın Mimarlık Mirası* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Valiliği Kültür Yayınları.
- Vural, S. (2015). *Pamuğun Çocuğu Mersin ve Mersin İskeleleri* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Vural, S. (2017). *Pamuğun Çocuğu Mersin ve Mersin İskeleleri* (İkinci Baskı), Türkiye: Mersin Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Vural, S. (2018). *Tuz Deposundan Günümüze Akkahve Mersin Büyükşehir Belediyesi Taş Bina* (Birinci Baskı), Türkiye: Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yavuz, Y. (2003). *II. Büyük Millet Meclisi*, Afife Batur (editör), M. Vedad Tek Kimliğinin *İzinde Bir Mimar*. Birinci Baskı. İstanbul. Yapı Kredi Kültür Yayınları. s.173-192.
- Yazar Serin, R. (2002). *Geleneksel Silifke Konutlarının Koruma Sorunlarının Analizi ve Taşucu Caddesi İçin Koruma ve Geliştirme Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcı, N. (2008). *Trabzon Örneğinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları*, The Journal of International Social Research / Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(1), 943-959.
- Yazıcı, N. (2014). *Osmanlı Mimarlığında Bir Yönetim Binası Örneği: Canik/Samsun Hükümet Konağı*, İlhan Şahin, Hikari Egawa, Emine Erdoğan Özünlü, Tuncay Öğün (editörler), *Ciepo 19 - Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları*, Birinci Baskı. İstanbul. İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği. s.313-331.
- Yıldırım, Ş. (2017). *Yeni Araştırmaların Işığında Soloi-Pompeopolis Liman Caddesi*, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 4 71-95.(1),
- Yıldız, M. Z. (2008). *Kasabadan Büyük Kente Mersin'in Kentsel Gelişimini Belirleyen Faktörler*, Mersin Sempozyumu 2008 Bildiri Kitabı, Mersin. s.972-986.
- Yiğit, R. (2001). *Mersin Halkevi (1933-1951)*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yorulmaz, Ş. (2005). *Doğu Akdeniz'de Bir Cemaat Serüveni: Liman kenti Olma Sürecinde Mersin'de Gelişen "Maruni Taifesi"*, Tarih İçinde Mersin Kolokyum II Bildiri Kitabı, Mersin. s.68-96.
- Yüksel, A. (2013). *Erken Cumhuriyet Döneminde Gündelik Yaşamın Mekansal İzdüşümleri: Ankara Anafartalar Caddesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- T.C. Mersin Valiliği - İl Tarım Müdürlüğü (2011). *Mersin Tarım Master Planı*. Mersin: Maestro Danışmanlık, 26-28.
- T. C. Kültür Bakanlığı (1995). *Mersin Evleri*, Ankara: Alaz Ofset.

Türkiye İş Bankası (2016). Tarihin Sessiz Tanıkları, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1]<http://www.web.fomgrup.com/TR/55/projedetay/> (son erişim 10.05.2018)
- [2]<http://sanatkaravani.com/dunyanin-tek-prefabrik-demir-kilisesi-sveti-stefan-kilisesi> (son erişim 10.05.2018)
- [3]<http://www.arkitektuel.com/botter-apartmani> (son erişim 10.05.2018)
- [4]<http://www.mimdap.org/?p=151272> (son erişim 10.05.2018)
- [5]http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari3.html (son erişim 17.07.2018)
- [6]<https://www.mersinport.com.tr/hakkimizda/detay/Tarihce/14/2/0> (son erişim 03.07.2018)
- [7]<http://www.arkitera.com/proje/9333/esdeger-odul-80> (son erişim 03.07.2018)
- [8]<http://www.arkitera.com/gorus/1216/mersin-de-kamusal-mekan-ve-gecirdigi-degisim-ii> (son erişim 12.07.2018)
- [9]<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=409&RecID=4188> (son erişim 30.11.2018)
- [10]<https://tr.pinterest.com/pin/476677941785546275/> (son erişim 30.11.2018)
- [11]<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkında/Tarihce/Tarihcemiz/> (son erişim 01.10.2018)
- [12]<http://www.eskisehirkulturenvanteri.gov.tr/anitdetay.aspx?ID=379> (son erişim 01.10.2018)
- [13]<http://www.arkitera.com/proje/6584/istanbul-ticaret-odasi---istanbul-ticaret-universitesi/> (son erişim 01.10.2018)
- [14] <http://www.arkitera.com/proje/3226/sosyal-sigortalar-kurumu-tesisleri-zeyrek/> (son erişim 01.10.2018)
- [15]<http://www.yumuktepe.com/gulnar-oteli-mersin-devlet-resim-heykel-muzesi-ve-galerisi-semihi-vural/> (son erişim 02.10.2018)
- [16]<http://v3.arkitera.com/h53097-suryani-kilisesine-iade-i-itibar.html/> (son erişim 01.10.2018)
- [17]<https://www.haberler.com/sinema-olarak-kullanilan-tarihi-kilise-aslina-haberi//> (son erişim 01.10.2018)
- [18]<http://www.mersinortodoks.com/tarihce-ve-mimari-yapi/6> (son erişim 01.10.2018)

[19] <http://www.mersin.web.tr/tarsus/st-paul-kilisesi-1> (son erişim 02.10.2018)

[20] <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44415/st-paul-kilisesi-st-paul-kuyusu-ve-cevresi-mersin.html> (son erişim 02.10.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞEVKAN, Pelin
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi (gün/ay/yıl) : 04/01/1992
Doğum Yeri : Şahinbey
Medeni hali : Bekar
Adresi : Toros Üniversitesi GSTMF B107 Akdeniz/MERSİN
Telefon : 0 (324) 325 33 00/ 5006
E-Posta : pelin.sevkan@toros.edu.tr

Eğitim Derecesi	Eğitim Birimi	Mezuniyet yılı
Yüksek Lisans	Toros Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD-Tezli YL	2019
Yüksek lisans	ABTÜ-Fen Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği-Tezsiz YL	2017
Lisans	Gaziantep Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü(İng)	2016
Lise	Mersin Silifke Gökso Anadolu Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2017-devam ediyor	Toros Üniversitesi GSTMF	Araştırma Görevlisi
2016-2017	Pambık Butik	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

- Özmen, B., Ökten, G., Şevkan, P., (2017), *Göç, Kriz Mimarlığı, Mahallesizleşme: Mersin Örneği*, X. Uluslararası Sinan Sempozyumu Bildiri Kitabı, Trakya Üniversitesi, Edirne, s.563-574.

-Şevkan, P. ve Pekdaş, E. (2018), *Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi Ek Yapılarının Mimarlık Fakültesi Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi*, II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, s. 246-261.

-Şevkan, P. ve Pekdaş, E. (2018), *Mersin Latin İtalyan Katolik Kilisesi Ek Yapılarının Mimarlık Fakültesi Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi*, II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Özet Kitapçığı, s.357.

-Pekdaş, E. ve Şevkan, P. (2018), *1960 Sonrasındaki Archigram Kültürünün Günümüz Mimarlığına Etkisi*, II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Özet Kitapçığı, s.336.

İlgi Alanları

Formula 1, El sanatları

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 42952496-302.14.04/E.19
Konu : Tez Başlığı Değişikliği

16/01/2019

Mimarlık Ana Bilim Dalı Başkanlığına

Ana bilim dalınız öğrencisinin tez başlığı değişikliği, aşağıdaki yönetim kurulumuzun 09.01.2019 tarih ve 01/06 sayılı kararı ile uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Fügen ÖZCANARSLAN
Müdür V.

Mimarlık Ana Bilim Dalı Başkanlığının 04.01.2019 tarihli ve 02 sayılı Pelin ŞEVKAN'ın tez başlığı değişikliği konulu yazısı görüldü.

Enstitümüz Mimarlık Ana Bilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Pelin ŞEVKAN'ın, tez başlığının, “Mersin Tren Garı-Halkevi Arasındaki Tarihi Kent Dokusunda Bulunan Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi” olarak değiştirilmesine, danışmanına duyurulmak üzere konunun ana bilim dalı başkanlığına ve adı geçen öğrencinin e-posta adresine bildirilmesine oy birliğiyle karar verildi.

Paraf : Kemal GÜNER(FBEM,Memur), Nazmiye GÖKÇEL(FBEM,Enstitü Sekreteri)

Bahçelievler Mahallesi 1839 Sk. No: 15, 33140 Yenişehir / MERSİN
Telefon: 0324 325 33 00 – Dahili: 4509 FCT: 0530 290 96 95 – 0530 290 96 99 Fax: 0324 325 33 01
E-posta: kemalguner@toros.edu.tr Elektronik Ağ: www.toros.edu.tr

2400911622

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU

MİMARLIK ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 03/12/2018

Tez Başlığı: Mersin Tren Garı-Halkevi Aksındaki Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi
Kamu Yapılarının İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın;

- a) Giriş,
- b) Ana bölümler ve
- c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin, 03/12/2018 tarihinde enstitü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %3'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- Benzer kelime sayısı 10 adet

yapıldığında en fazla %10,

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil
- 3- Benzer kelime sayısı 10 adet

yapıldığında en fazla %30'u geçmemelidir.

Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda belirtilen başlıkta danışmanımla birlikte tamamlamış olduğum tezimin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir. Tezimin, tez yazım kurallarına uygun olarak ve intihal olmaksızın hazırladığımı taahhüt eder; intihal olması durumunda tez çalışmamın başarısız sayılacağını ve mezuniyetimin iptalini kabul ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı

:Pelin SEVKAN

İmzası

: Tarih: 03/12/2018

Yukarıda kişisel ve tez bilgileri verilen öğrencimin belirtilen başlıkta birlikte tamamlamış olduğumuz tez çalışması Turnitin intihal yazılım programında kontrol edilmiş ve etik bir ihlale rastlanmamıştır. İntihal yazılım programının rapor çıktısı ektedir. Ayrıca tezin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

: Prof. Dr. Erkin ERTEN

İmzası

: Tarih: 03/12/2018

Ek: İntihal yazılım programının rapor çıktısı (2 sayfa)

Mersin Tren Garı-Halkevi Aksındaki Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi

Yazar Pelin Şevkan

Gönderim Tarihi: 03-Ara-2018 11:04 AM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 1049433842

Dosya adı: Pelin_EVKAN-Tez-03.12.2018.docx (24.47M)

Kelime sayısı: 33688

Karakter sayısı: 236402

Mersin Tren Garı-Halkevi Aksındaki Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi

ORIJINALLIK RAPORU

%**3**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**3**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**0**

YAYINLAR

%**0**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

issuu.com

İnternet Kaynağı

%**2**

2

archive.is

İnternet Kaynağı

%**1**

3

www.mtso.org.tr

İnternet Kaynağı

%**1**

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

< %1

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde